

Vytautas Landsbergis

KOVO VIENUOLIKTOJI

**PRIEŠ DVIDEŠIMT
IR ŠIANDIEN**

1990

2000

2010

Vilnius, 2010

UDK 947.45.08/.09
Ko-559

Sudarė Vytautas Landsbergis
Tekstai, kurių autorystė nenurodoma – V. Landsbergio

Priekiniame viršelyje: Kazimiero Žoromskio paveikslas „Atgimimas“,
dailininko padovanotas LR Aukščiausiajai Tarybai.

Galiniame viršelyje matomas skulptoriaus Braco Dimitrijevičiaus (Bosnija) kūrinys,
marmuro obeliskas „Kovo 11-ajai – dienai, kuri galbūt bus svarbi pasaulio istorijai“.
Pastatytas 1979 m. Berlyno Šarlotenburgo (Scharlottenburg) parke.

Turinys

PARENGIAMIEJI DARBAI

Sąjūdis kalba Valstybės vardu arba Liaudies diplomacija 1988-1990	10
Baltijos Sąjūdžiai išvien (1989 05 13-14 dokumentai)	21
Baltijos sąjūdžiai – Jungtinių Tautų Generaliniam sekretoriui	24
Antrajam SSRS Liaudies deputatų suvažiavimui Baltijos parlamentinės grupės pareiškimas	26
SSRS liaudies deputatų suvažiavimo 1989 12 24 Nutarimas	28
Laiškas ir projektas LSSR Aukščiausiai Tarybai	31
Lietuvos Sąjūdžio pasirengimas sutikti Vilniuje M. Gorbačiovą	32
Vytauto Landsbergio žodis per radiją	33

KOVO 11-OSIOS PIRMAJAM DVIDEŠIMTMEČIUI

1990

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Aktas Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės Atstatymo	39
Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos kreipimasis į pasaulio tautas	40
JAV Baltųjų rūmų spaudos tarnybos pareiškimas	41
Kanados Parlamento, pritariant Vyriausybei, rezoliucija	42
Prancūzijos Užsienio Reikalų Ministerijos Komunikatas	43
Du JAV Prezidento atsakymai	44
„Solidarumo“ pirmininko Lecho Wałęsos telegrama	45
Apie Australijos užsienio reikalų ministro pareiškimą	46

Švedijos užsienio reikalų ministro pareiškimas.....	47
SSRS vadovo M.Gorbačiovo telegrama V. Landsbergiui ir priedas.....	48
Į pirmąjį ultimatumą.....	50
Respublikos Prezidento V. Havelo laiško tekstas.....	51
Lenkijos Respublikos Senato nutarimas 1990 m. kovo 16 d. dėl Lietuvos	52
Prancūzija. Respublikos Prezidentas.....	53
Jungtinių Valstijų Senatas. Sutampanti Rezoliucija	54
Lenkijos Respublikos Seimo nutarimas 1990 m. kovo 22 d. Lietuvos klausimu.....	56
Michailo Gorbačiovo laiškas V.Landsbergiui	57
SSRS prezidento kreipimasis į Lietuvos Aukščiausiąją Tarybą.....	58
[V.Havelo] Valstybinė telegrama	59
V.Landsbergio laiškas V.Havelui.....	60
Švedijos Riksdago spykerio laiškas Lietuvos AT pirmininkui.....	61
Maskvos laikysenos klaida dėl Lietuvos (<i>V.Landsbergis</i>)	63
F. Mitterrandas – laiškas V. Landsbergiui.....	67
JAV ir Prancūzijos Respublikos prezidentų nuostatos	68
F. Mitterrando ir H. Kohlio laiškas V.Landsbergiui	71
Vokietijos Federalinio Kanclerio nuomonė	72
Didžiosios Britanijos Ministrės Pirmininkės nuomonė.....	73
Moldavijos SSR Aukščiausiosios Tarybos nutarimas dėl nepriklausomos Lietuvos Respublikos pripažinimo.....	74

Islandija. Parlamento Rezoliucija remianti Baltijos valstybių nepriklausomybės siekį.....	75
Demokratijos partnerių sveikinimai.....	76
Amerikos Darbo Federacija ir Pramonės Organizacijų Kongresas sveikina Lietuvos Sąjūdžio rinkimų pergalę	83

2000

Dešimtosios metinės. JAV Kongreso sutampanti rezoliucija.....	87
Žodis Spykerio priėmimo	89
Baltijos – Atlanto tiltas: kertiniai akmenys ir išbandymai	92
Pasakyta Vilniuje 2000 03 11 iškilmingame Seimo posėdyje, skirtame Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dešimtmečiui.....	97
Iš interviu su Vytautu Landsbergiu	103
Trumpas laikas, daug metų	107
Atsakymai į laikraščio „XXI amžius“ klausimus	109
Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimas: principai ir taktika.....	111
Prasideda dvidešimtieji metai	117

2010

Nebėgti ir nepulti.....	127
Teisė į svajonę.....	128
Vytauto Landsbergio kalba Katedros aikštėje.....	131
Kovo 11-osios mūsų būtinai reikėjo laimėti.....	132
Dar turime laisvės iš proveržio, įvykusio prieš 20 metų.....	136
Buvęs Lietuvos vadovas teigia, kad „komunizmas Lietuvoje liko neįveiktas“	138
Po dvidešimties metų.....	140

Lietuva turi likti mūsų bendraisiais namais	141
D. Medvedevas – D. Grybauskaitei	142
Jungtinių Amerikos Valstijų Prezidento sveikinimas Lietuvai.....	143
Prancūzijos Respublikos Prezidentas – Lietuvos Respublikos Prezidentei.....	144
Lenkijos Respublikos Prezidento L. Kaczynskio kalba iškilmingame Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 20-mečio minėjime	145
Latvijos prezidento Valdžio Zatlero kalba prie Lietuvos Respublikos Seimo.....	147
Gruzijos Prezidentas – Lietuvos Prezidentei	149
JAV Valstybės sekretorės Hillary R.Clinton sveikinimas	150
Europos Komisijos Prezidentas – Lietuvos Prezidentei	151
Europos Parlamento prezidento Jerzy Buzeko sveikinimas.....	152
Apie demokratiją ir demokratijas (<i>V.Landsbergis</i>).....	154
Dvidešimtmečio pokyčiai.....	158
Europos Parlamento Prezidento Jerzy Buzeko sveikinimas Lietuvai koncerte, surengtame Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 20-ųjų metinių proga	161
Europos prezidento Hermano Van Rompuy sveikinimas Lietuvai, minint Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 20-ąsias metines Brukselyje, Europos Parlamente.....	162
Kalba per Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dvidešimtmečio minėjimą Europos Parlamente	165

PRIEDAS: KOVO 11-OSIOS AKTŲ PLANAVIMAS IR PROJEKTAI

Planai.....	171
Deklaracijos. Apmatai numatomų parlamento deklaracijų apimčiai ir turiniui.	173
V.Landsbergio klausimas S.Lozoraičiui.....	174
S.Lozoraičio atsakymas V.Landsbergiui	175
V.Landsbergio pastaba sau ir posėdžiui.....	176
Teisinių aktų planas. Iš Valstybės atstatymo komisijos posėdžio	177
LAT kreipimaisi	178
S.Lozoraitis – Pro-memoria Vytautui Landsbergiui	179
Aktų projektai	181
/1/ Deklaracija dėl deputatų įgaliojimų.....	181
/2/ Įstatymas dėl valstybės pavadinimo ir herbo.....	184
/3/ Apie valstybės tęstinumą ir atstatymą.....	189
/4 / Konstitucijos atkūrimas	195
/5/ Į Laikinąją Konstituciją.....	199

Parengiamieji darbai

**Sąjūdis kalba Valstybės vardu
arba
Liaudies diplomacija 1988-1990**

Dar prieš gaudamas tautos mandatą atkurti nepriklausomą valstybę, Lietuvos Sąjūdis ėmėsi valstybės reikalų. Steigiamajame Suvažiavime ir jo išrinkto Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio Seimo sesijose buvo reguliariai ir kryptingai svarstoma valstybės atkūrimo conceptualioji strategija ir taktika, vis labiau susivokiant, jog čia dirba tautos atstovybė. Sąjūdžio Seimas turėjo bent jau dalies tautos – aktyvios dalies – įgaliojimus, kai kitame Lenino prospekto gale stūksančiuose rūmuose, virš kurių dar neplevėsavo trispalvė, kai kada vienai dienai susirinkdavo kompartijos komitetuose parinkti ir Maskvos patvirtinti žmonės, nepraėję jokių demokratiškas rinkimų varžybų.

Sąjūdis žvelgė į priekį, projektavo būsimos demokratinės valstybės ateitį, ėmėsi ir užsienio politikos. Jis buvo laisvas tai daryti ir prabildavo valstybės vardu, juolab kad LKP, struktūrinis SSKP padalinys „srities organizacijos teisėmis“, šiuo atžvilgiu jautėsi visai paralyžiuota ir tik paskutinėmis laikotarpio savaitėmis ryžosi pasiskelbti savarankiška. Sąjūdžio ryšiai su kitų šalių demokratinėmis organizacijomis tuo metu įkūnijo vadinamąją „liaudies diplomaciją“; Sąjūdžio vadovybės ryšiai ėjo toliau, užsienio partneriams jau suvokiant, jog į juos kreipiasi netolimos ateities Lietuva – vėl valstybė. To dar nesuvokė nebent SSRS vadai.

Iš 1988-1990 m. šio pobūdžio dokumentacijos parengiau ir skelbiu kelis laiškus.

Vytautas Landsbergis

Pirmąkart skelbta:

„Darbai ir dienos“, 30 kn., 2002, p.271

1.

SSKP CK Generaliniam sekretoriui drg. M. Gorbačioviui

Lietuvos SSR piliečių susirinkimas Vilniuje, 1988 m. rugpjūčio 23 d. Vingio parke, išklausė ir pritarė Molotovo-Ribbentropo pakto apsvartymui, kurį organizavo Lietuvos persitvarkymo sąjūdis. Sutartis tarp SSRS, kuriai vadovavo Stalinas, ir Vokietijos, kuriai vadovavo Hitleris, daugiau kaip 200 000 susirinkusiųjų buvo pasmerkta kaip socializmo principų išdavystė ir nusikaltimas prieš žmoniją, faktinė Antrojo pasaulinio karo pradžia.

Susirinkimo išvadas siunčiame Jums, gerbiamasis Michailai Sergejevičiaus, kaip siūlymus SSRS politinei vadovybei. Ta aplinkybė, kad minėtosios sutarties dokumentų kompleksas, tai yra, tekstai rusų kalba su žemėlapiais ligi šiol oficialiai Sovietų Sąjungoje nepaskelbti, daro tikrą žalą jos valstybiniam ir politiniam prestižui, kliudo atkurti tautų ir valstybių pasitikėjimą.

Laikome būtina:

1) paskelbti 1939 m. rugpjūčio 23 d. Sovietų-Vokietijos sutartį su slaptaisiais protokolais ir patikslinimais, visa papildoma korespondencija ir žemėlapius;

2) valstybiškai atsiriboti nuo jos ir duoti sutarčiai nūdienį politinį įvertinimą;

3) nevengti moralinio vertinimo, pasmerkti spekuliatyvių sutarties pateisinimų pastangas;

4) įstatyminiu aktu nustatyti griežčiausią atsakomybę už panašaus pobūdžio archyvinės medžiagos sunaikinimą ir apriboti bet kurių dokumentų įslaptinimo laiką;

5) atidaryti tyrinėtojams visų SSRS archyvų duris.

Kadangi Lietuvai ši sutartis reiškė taip pat valstybingumo panaikinimą ir tolesnius stalinizmo nusikaltimus, jų tarpe ir masines represijas, atkreipiame Jūsų dėmesį, jog yra būtina nedelsiant, valstybės aktu, paskelbti visų 1940-

1952 m. beteisminių deportacijų priešįstatymiškumą, pagreitinti neteisėtai nuteistųjų rehabilitaciją ir paleisti visus, kurie vėlesniais metais buvo nuteisti pagal antikonstitucinį Baudžiamojo kodekso 68 straipsnį.

Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio
Iniciatyvinės grupės vardu
Vytautas Landsbergis

Siuntėjas: 232001 Vilnius,
Eidukevičiaus 15, bt. 129,
Landsbergis Vytautas Vytauto

V. Landsbergio archyvas. Versta iš rusų kalbos. Datuotina 1988 m. rugpjūčio pabaiga – rugsėjo pradžia. Didžiajame minėjime-mitinge Vingio parke Just. Marcinkevičius perskaitė gerokai platesnį tų reikalavimų tekstą.

2.

„Solidarumo“
Pirmininkui
p. Lechui Wałęsai

[1989, sausis]

Gerbiamas Pone Pirmininke,
Sąjūdžio...* ir savo vardu turiu garbės pakviesti Tamstą iškilmingam 71-ųjų Lietuvos Nepriklausomybės metinių paminėjimui, kuris įvyks vasario 15-16 d. Vilniuje ir Kaune. Laukiame Jūsų 14 vasario Vilniuje, ryšio telefonai 244 881, 244 909, adresas 232000 Vilnius, Lenino pr. 1**.

Vytautas Landsbergis

---

* Palikta vietos pilnesniam pavadinimui.

** Tai Sąjūdžio būstinės adresas.

[Sąjūdžio]* Seimo Tarybos Pirmininkas

V. Landsbergio archyvas. Juodraštis lenkų kalba užrašų knygelėje, atskiras lapelis tarp 1989 01 03 užrašų, kur pasižymėti Vasario 16-osios renginių svarstymai. Siunčiant laišką arba telegramą tekstas galėjo ir pakisti. L. Waļęsos turiningas atsakymas-sveikinimas buvo perskaitytas Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio Seimo iškilmingame posėdy Kaune, 1989 02 15, vėliau paskelbtas: „Sąjūdžio žinios“, 1989 02 01, Nr. 68; „Atgimimas“, 1989 02 24, Nr. 8. Jo tekstas pateikiamas.

/2a. Atsakymas/

Brangūs bičiuliai,

Širdingai dėkoju jums nuo savęs, Jaceko Kuronio ir Janušo Onyškevičiaus už pakvietimą dalyvauti Vasario 16-osios šventės proga.

Jau seniai troškau atvykti į Vilnių, kad susitikčiau su jumis. Su dideliu skausmu šiandien turiu pasakyti, kad intensyvus darbas prie „apvalaus stalo“ reikalauja mūsų nuolat būti savame krašte**. Vienok būsime su jumis kartu. Priimkit mūsų karštus pasveikinimus ir palinkėjimus sėkmės kelyje į demokratiją ir pilietinių bei tautinių teisių realizaciją. Lietuviai gyvena Lenkijoje taip pat kaip ir lenkai Lietuvoje, vadovaudamiesi įsitikinimu, kad išnyks aklavietė etniniuose ir teritoriniuose ginčiuose, teisių ir laisvių visuma išspręs problemas, atsirandančias dėl tautų maišymosi. Piliečių komitetas prie „Solidarumo“, kuris jungia žymiausius lenkų visuomenės autoritetus, įkūrė 1988 m. gruodžio mėnesį specializuotą komisiją tautinių mažumų klausimams spręsti.

Lenkija žavisi lietuvių tautos nepalaužiama ištverme kovoje už savo prigimtines teises, ir ne vienas lenkas nuoširdžiai išreiškia šį susižavėjimą. Vis garsiau ir Lenkijoje skamba žodžiai už susitaikymą ir bendradarbiavimą.

---

* Numatant laišką oficialiame lape su Sąjūdžio emblema, pirmasis žodis praleistas.

** „Apvalusis stalas“ – laikina struktūra „Solidarumo“ kaip politinės opozicijos ir komunistinės Lenkijos valdžios deryboms dėl kompromisinio taikaus perėjimo į demokratiją.

Abiejų mūsų kraštų dabartinis tautinis atgimimas, o taip pat ir abiejų mūsų visuomenių pilietinis prabudimas teikia didelės vilties, kad mūsų abipusiai santykiai bus geresni negu bet kada anksčiau. Kaip lygiaverčiai ir draugiški kaimynai galėtume padėti pagrindą naujam Europos supratimui. Norėtume, kad šie idealai būtų įgyvendinti. Sveikinu jus iš visos širdies.

Lech Wałęsa

„Sąjūdžio žinios“, 1989 02 21, Nr. 68. Pavad. – Mus sveikina.

3.

P. Ingridai Bublys
JAV Lietuvių amerikiečių
Kultūros Taryba
23430 Harms Road
Richmond Heights, Ohio 44143-1646

1989 02 08

Brangioji Ponia Bublys,

Prašom priimti mano nuoširdžiausią padėką už Jūsų malonų laišką mano kaip Jungtinių Valstijų Prezidento inauguracijos proga. Jūsų šilti sveikinimai Lietuvos Reformų Sąjūdžio vardu yra didelis dalykas*.

Aš tikrai vertinu gintarinės liepsnos skulptūrą, ir ji bus man ypatingas priminimas, kad žmonės visur trokšta dirbti taikai ir demokratijai.

Geriausi linkėjimai jums ir jūsų draugams**.

Nuoširdžiai

George Bush

---

* Turėjo būti perduotas ir dviejų Lietuvos Sąjūdžio vadovybės asmenų (V. Landsbergio ir V. Čepaičio, pasirašiusių be titulų, pagal alfabetą, berods, Tarybai suabejojus arba nespėjus jos sukviesti) sveikinimo laiškas. Galėjo būti asmeniškai tik žodžiu persakytas. Jis paskelbtas: „Atgimimas“, 1989 02 17, Nr. 7, p. 8, pateikiamas ir šioje publikacijoje.

** Pagal kontekstą – Lietuvos Sąjūdžiui.

Laiškas anglų kalba, Baltųjų rūmų oficialiame lape, pasirašytas ranka. V. Landsbergio archyvas, gauta iš Ingridos Bublienės. Ji ir Gražina Kudukienė parūpino ir perdavė naujam JAV prezidentui G. Bushui Lietuvos Sąjūdžio sveikinimą (telefonu V. Landsbergis 1989 01 13) ir dovanas – gintarinę skulptūrėlę „Liepsna“, taip pat Pasaulio lietuvių bendruomenės pirmininko V. Bieliausko ir V. Landsbergio vardu JAV parūpintą dovaną – Lietuvos žemėlapiu formos gintarą juodame marmure.

/3a. Sveikinimas JAV Prezidentui/

Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Seimo Tarybos nariai sveikina poną Džordžą Bušą, išrinktą didžiųjų demokratiškosios tradicijų šalies prezidentu ir pradėdantį eiti tas garbingas pareigas. Tikimės, kad prezidento Dž. Bušo pastangos iškovoti pasauliui daugiau taikos ir teisingumo turės teigiamą poveikį Lietuvos ir kitų Pabaltijo kraštų likimui.

Virgilijus Čepaitis
Vytautas Landsbergis

(Pastaba „Atgimimo“ publikacijoje: Įteiktas inauguracijos iškilnių dieną)

4.

Jo Ekscelencijai
Prancūzijos Respublikos Prezidentui
François Mitterrandui

1990 02 20

Pone Prezidente,
Kreipiamės į Jus kaip į vadovą valstybės, netrukus skaičiuosiančios trečią savo demokratinio vystymosi šimtmetį ir skiriančios didelį bei nuolatinį dėmesį kitų Europos šalių problemoms, mūsų žemyno ir viso pasaulio ateities klausimams.

Lietuvos Respublika, kuri tarpukario laikotarpiu buvo nepriklausoma valstybė, palaikė su Prancūzija ypatingus ir glaudžius ryšius. Mūsų šalis kaip ir kitos dvi Baltijos valstybės – Estija ir Latvija – 1940 m. birželio mėnesį SSRS okupuota ir aneksuota, tapo slapto Hitlerio ir Stalino pakto, vadinamo Ribbentropo-Molotovo paktu, auka.

Šiandien lietuvių tauta labai aktyviai dalyvauja atgimimo, liberalizavimo ir demokratizavimo procese, vykstančiame Rytų Europoje, palaiko Sąjūdį bei kitas politines organizacijas, siekiančias atkurti Lietuvos valstybės laisvę ir nepriklausomybę. Tokiu būdu po mūsų judėjimo parengtu tekstu, kuriame kalbama apie sovietų konstitucijoje apibrėžtos atsiskyrimo teisės išlaikymą, 1988 m. pasirašė 1,8 milijono gyventojų (iš visų 3,6 mln. gyventojų). Praėjusiais metais 1,5 milijono mūsų bendrapiliečių pasirašė reikalavimą išvesti sovietų kariuomenę dislokuotą Lietuvos žemėje.

Mes tikimės atkurti Lietuvos valstybės nepriklausomybę SSRS ir mūsų šalies atstovų derybų keliu. Draugiškos tautos ir tarptautinės organizacijos, besidominčios demokratijos ir istorinės tiesos Europoje atstatymu, galėtų paskatinti tokių derybų pradžią ir netgi būti tarpininkais. Didžiųjų Europos politikų ir ypač prancūzų iniciatyva šia prasme būtų labai svarbi*.

Lietuvai sugrąžinta nepriklausomybė būtų puikus pavyzdys, kaip sovietų vyriausybė gerbia tautų apsisprendimo teisę. Tai sustiprintų kitų valstybių pasitikėjimą SSRS ir jos vadovais, o taip pat politinį stabilumą Europoje ir visame pasaulyje. Tokiu būdu būtų įvykdyti Atlanto Chartijos šalių pažadai, duoti pavergtoms tautoms.

Tikimės Jūsų gero supratimo ir moralinės paramos, Lietuvai siekiant vėl tapti neatskiriama demokratinė valstybių bendrijos nare.

Priimkite, Pone Prezidente, mūsų gilią pagarbą ir padėką už tą draugiškumą, kurį Prancūzija visada rodė mūsų tautai.

Juozas Urbšys, buvęs** Nepriklausomos Lietuvos Užsienio reikalų ministras

---

* Tam tikra prasme atsiliepiamas į šią mintį buvo bendras F. Mitterrando ir H. Kohlio laiškas V. Landsbergiui, datuotas 1990 m. balandžio 26 d., nors iniciatyva tuomet ėjo iš JAV vadovų.

** Šis žodis prirašytas J. Urbšio ranka, pasirašant laišką jo bute Kaune.

Vytautas Landsbergis, Lietuvos Reformų* Sąjūdžio Seimo Tarybos Pirmininkas

Vytauto Landsbergio archyvas. Publikacijai versta iš prancūzų kalbos. Ankstyvuojų kontaktų su Prancūzijos vadovais laikotarpiu – tad jau ir šiuo atveju – vertimais rūpestingai talkindavo Paryžiuje gyvenanti literatė Ugnė Karvelis. Laišką parašė V. Landsbergis, o idėją pasiūlė ir su parašais į Paryžių nuvežė klaipėdiškis pedagogas sąjūdininkas Sigitas Kudarauskas.

/4a. F. Mitterrando atsakymo projektas/

Ponui Vytautui Landsbergiui
Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkui**
Lietuvos Reformų Sąjūdžio Seimo Tarybos Pirmininkui

Pone Pirmininke [Monsieur le Président],

Su ypatingu džiaugsmu perskaičiau Jūsų laišką [message], datuotą 1990 m. vasario 20 d., kurį jūs man atsiuntėte.

Kaip jūs ir minėjote, tarpukario laikotarpiu Prancūzija palaikė išskirtinius santykius su Lietuvos Respublika, kurios nepriklausomybę iškilmingai pripažino 1922 m. gruodžio 20 d. Dvasios ir širdies bendrumas jungia mūsų tautas, kurios abidvi sėmėsi Europos kultūros lobių.

Todėl išbandymą, kurį jums lėmė istorija, Prancūzija išgyveno kaip tragediją: mes niekad nepritarėme Stalino ir Hitlerio sudarytam paktui, amoraliam ir gėdingam, kuris nulėmė Lietuvos, o taip pat Estijos ir Latvijos likimus.

Juridiniu požiūriu šios pozicijos buvo nuolat laikomasi: nė viena 4-osios ir 5-osios Prancūzijos Respublikos vyriausybių formaliai nepri-

---

* Tokį pavadinimą Sąjūdis naudojo pristatydamas save Vakaruose.

** Atsakymas buvo rengiamas, kaip matoma iš tolesnio teksto, Lietuvai jau paskelbus juridiškai bei konstituciškai atkurtą Nepriklausomybę. Parlamento vadovas pagal Prancūzijos ir daugelio Europos šalių tradiciją tituluojamas parlamento arba tiesiog prezidentu.

pažino 1940 m. įvykdytos Baltijos šalių aneksijos. Todėl pažymėtina, kad Prancūzija, kaip Jūs žinote, ligi šiol atsisako perduoti sovietų valdžiai aukso atsargas, kurias Prancūzijos Bankui buvo patikėjusi Lietuva ir Latvija*.

Prancūzija itin karštai sutiko žinią apie pastarojo laikotarpio pokyčius, leidusius Lietuvai laisvų ir pliuralistinių rinkimų būdu išreikšti siekimą atkurti savo nepriklausomybę**.

Niekas negali ignoruoti šio siekio tvirtumo, tikrumo [l'authenticité] ir teisėtumo.

Tuo pat metu Prancūzija turi galvoje ir sudėtingą tikrovę [des réalités], kurią sąlygojo penkiasdešimt istorijos metų. Todėl, mūsų manymu, svarbiausia yra pradėti derybas, nes tai yra vienintelis kelias, siekiant taikiai sureguliuoti išskylančias įvairias problemas.

Prancūzija ir nori padėti Lietuvai atgauti savo aiškų ir visišką suverenumą šiuo atviro dialogo [du dialogue honnête] ir supratimo keliu.

Tokį pat siūlymą, mano prašymu, Prancūzijos Valstybės ministras, Prancūzijos Respublikos Užsienio reikalų ministras kovo 30 d. nusiuntė sovietų valdžios atstovams. Jis jiems pranešė, kad Prancūzija, jei visos šalys dėl to sutinka, yra pasiruošusi priimti [derybų delegacijas ir jų] diskusijas, skirtas numatyti teisingiausius sprendimus***.

*V. Landsbergio archyvas. Prancūziškas originalas gautas 1996 m.
iš Prancūzijos Užsienio reikalų ministerijos.*

---

* Per pirmą susitikimą su F. Mitterrandu 1990 m. spalio 12 d. Paryžiuje V. Landsbergiui palietus šį klausimą, Prancūzijos prezidentas tvirtai pareiškė: „Tai jūsų auksas, galite juo naudotis.“ Toks buvo visiškas, nors dar tik žodžiais, Lietuvos nepriklausomybės ir jos valstybės tęstinumo pripažinimas.

** Lietuva paskelbė esanti vėl nepriklausoma, tačiau daugelis demokratinių valstybių, sveikindamos jos apsisprendimą ir teisę, rėmė Lietuvos valią kaip siekį, kurį dar reikia įgyvendinti. Apie „valią įkūnyti nepriklausomybės teisę“ kalbama ir bendrame F. Mitterrando ir H. Kohlio 1990 m. balandžio 26 d. laiške V. Landsbergiui.

*** Lietuva tokios žinios, deja, negavo. Ji būtų atėjusi su šiuo neišsiųstu laišku, kuris rašytas jau balandžio mėnesį, kai sovietai stiprino spaudimą ir netrukus paskelbė ekonominę Lietuvos blokadą. Tada F. Mitterrando atsakymas buvo perrašytas kiek kitaip, sutrum-pintas ir išsiųstas 1990 04 19. Abi versijos paskelbtos kn.: *V. Landsbergis. Susirašinėjimas ir pokalbiai su François Mitterrand. 1990-1992. V., 2007.*

5.

Dr. Hans Stercken*

1990 03 10

Gerbiamas Pone Daktare,

Mes Lietuvoje stebime artėjantį Vokietijos susivienijimą su simpatija ir pritarimu. Laisvos šalys gali jungtis; todėl juolab teisinga, kai vėl jungiasi viena, tik dirbtinai padalinta šalis.

Tuo tarpu Lietuvai, kuri vėl eina į nepriklausomybę, grasina padalinimais. Neprotingi M. Gorbačiovo patarėjai aiškina, kad Klaipėda 1941-1944 m. buvo Vokietijos dalis, todėl dabar turi priklausyti Sovietų Rusijai, kaip ir jos užkariautas Karaliaučius**.

Būtų visais atžvilgiais gera ir teisinga, jeigu suvienyta Vokietija, o gal dar anksčiau [dabartinė] Federalinė Respublika pareikštų savo nusistatymą Klaipėdos atžvilgiu. Tai yra, aš manau, Hitlerio ultimatumu išreikalauotas Klaipėdos perdavimas Vokietijai – 1939 m. kovo 22 d. Vokietijos-Lietuvos sutartis – turėtų būti įvertinta kaip smurtinė ir todėl **neteisėta**, negaliojanti nuo pat pasirašymo akimirkos. O Stalino šalis, 1945 m. užėmus Klaipėdą kaip **teisėtą** buvusios **Lietuvos Respublikos teritoriją**, vėl perdavė ją Sovietų Lietuvos respublikai, kas, šių dienų Vokietijos manymu, būtų buvęs vienas iš retų teisingų SSRS pasielgimų.

Tokia ar panaši pažiūra, jei Federalinė Respublika manytų esant reikalinga ją pareikšti, padėtų Lietuvai atremti nepagrįstas Maskvos pretenzijas ir šantažą.

Jei būtų progos, Gerbiamas Daktare, prašau perduoti mano didelės pagarbos pareiškimą Ponui Dr. Helmuth Kohl, kurio 1989 m. rugsėjo 1 d. kalbą, Jūsų maloniai atsiųstą, aš naudoju spaudoje ir debatuose Maskvoje,

---

* Dr. Hansas Sterckenas (Šterkenas) tuo laikotarpiu buvo VFR Bundestago užsienio reikalų komiteto pirmininkas. Jis priėmė V. Landsbergį 1989 m. vasarą Bonoje ilgam politiniam pokalbiui apie Lietuvos, SSRS ir Lietuvos-Vokietijos santykių ateitį. Viena V. Landsbergio iškeltų temų tuomet buvo, kad Vokietija galėtų pasmerkti slaptuosius Molotovo-Ribbentropo protokolus. Ji vėl primenama laiško pabaigoje.

** Parengiamajame tekste rašyta *Königsberg*. Panašiai toliau (vertimui) – *Bundesrepublik*.

liaudies deputatų suvažiavime*, kur mes, trys Baltijos šalys, siekėme, kad būtų pasmerkti slaptieji Molotovo-Ribbentropo protokolai.

Dar sykį Jūsų

Vytautas Landsbergis

Vytauto Landsbergio archyvas.

Nėra tikra, ar laiškas buvo per ką nors išsiųstas.

– Jūs nedėkingi mažiukai, kartais stebiuosi, kam jus išvis pavogiau...

---

* Iš minimos H. Kohlio kalbos išvelgtina tezė, kad Vokietija pripažįsta savo kaltę už trijų Baltijos valstybių likimą. Karšti debatai vyko ir SSRS liaudies deputatų suvažiavimo sudarytoje komisijoje dėl SSRS-Vokietijos 1939 m. sutarties (su slaptaisiais protokolais) įvertinimo, ir jų metu taip pat remtasi H.Kohliu.

Baltijos Sąjūdžiai išvien (1989 05 13-14 dokumentai)

Baltijos tautų teisių deklaracija

Visiems žmonėms bendrų vertybių prioritetą įgyja pasaulio politikoje visuotinį pripažinimą. Orientyrą tampa tolesnė žmonijos pažanga, kurios sąlyga yra tautų išlikimas ir raida. Svarbiausios žmogaus gyvenimo ir veiklos vertybės prasideda ir išlieka tautinėje kultūroje. Tik tautų teisių pripažinimas, analogiškas žmogaus teisių pripažinimui, suteikia humanistinę ir demokratinę kiekvienos valstybės politinės raidos kryptį.

Baltijos tautos savo teises grindžia pripažintomis tarptautinėmis normomis, kurios yra apibūdintos SNO įstatuose, Visuotinėje Žmogaus teisių deklaracijoje, Deklaracijoje dėl nepriklausomybės suteikimo kolonijų šalims ir tautoms, Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte, Tarptautiniame ekonominių ir kultūrinių teisių pakte, Helsinkio saugumo ir bendradarbiavimo Europoje pasitarimo dokumentuose, Vienos susitikimo baigiamajame akte.

Baltijos Asamblėja yra tos nuomonės, kad neatskiriama stalinizmo politikos dalis yra genocidas. Unifikuojanti ideologinė stalinizmo sistema ir represinė politinė praktika su žmogaus teisėmis sunaikino ir į jo įtakos sferą patekusių tautų teises. Tarybų Sąjunga, aneksavusi Baltijos valstybes, sunaikino Estijos, Latvijos ir Lietuvos valstybingumą ir padarė visa, kas įmanoma, kad šių šalių tautos prarastų savo savitumą.

Baltijos tautos, didžiausių pastangų kaina išlikusios, ir šiandien neturi praktinės galimybės lemti savo likimo ir realizuoti valstybinio suvereniteto*. Iš esmės nepakito didžiaivalstybinė Tarybų Sąjungos ideologija ir politika, pagal kurias nacija – tai laikinas ir pažangai trukdantis veiksnys. Valdžios sistema Tarybų Sąjungoje atmeta nedrąsius tautų apsisprendimo mėginimus.

Baltijos Asamblėja, siekdama, kad būtų realizuotos natūralios ir neatimamos tautų teisės, skelbia:

---

* Ši nuostata eina iš Lietuvos Sąjūdžio 1989-02-16 Deklaracijos ir atkartojama Kovo 11-osios Nepriklausomybės atkūrimo akte.

teisę gyventi istoriškai susiklosčiusioje teritorijoje;
teisę apsispręsti ir laisvai nustatyti savo politinį statusą;
teisę išsaugoti ir ugdyti savo kultūrą ir savitumą;
pareigą garantuoti politines teises ir suteikti teisę į kultūrinę savivaldą visoms jos teritorijoje gyvenančioms tautinėms ir etninėms grupėms;
teisę pasirinkti tokias ūkininkavimo formas, kurios užtikrina socialinį ir kultūrinį vientisumą ir raidą, taip pat gamtos išteklių tausojimą ir aplinkos išsaugojimą;
teisę savarankiškai bendradarbiauti su kitomis tautomis ir valstybėmis.
Šios teisės ir pareigos turi būti Baltijos tautų politinės ir ekonominės raidos pagrindas. Tuo Baltijos Asamblėja išreiškia savo tautų siekimą atgauti valstybinį suverenitetą neutraliame ir demilitarizuotame Baltijos ir Skandinavijos regione*.

Latvijos Liaudies Fronto Įgaliotinių Taryba
Estijos Liaudies Fronto Dūma
Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Seimas

Talinas, 1989 05 14

Lietuvos kelias I. Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis. V., 1989, p. 89.

***

Iš Baltijos Asamblėjos rezoliucijos „Dėl stalinizmo nusikaltimų“, Talinas, 1989 05 14

Teisingumo vardan Asamblėjos dalyviai reikalauja:
Pripažinti TSRS Aukščiausiojoje Taryboje stalinizmo politiką ir valstybinio teroro sistemą genocidu prieš Baltijos valstybių – Estijos, Latvijos ir Lietuvos – tautas, nusikaltimu žmogiškumui**;

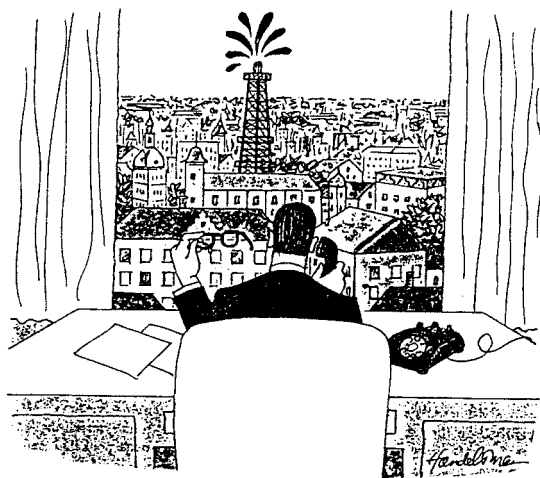
* Tuo laikotarpiu manyta, kad neutralitetas išvedus SSRS kariuomenę (demilitarizacija) gali būti priimtinesnis sovietų politinei vadovybei.

** Taip buvo rengiamasi politinėms kovoms artėjančiame SSRS liaudies deputatų suvažiavime. Šio tikslo nepasiekta.

/.../ išsiaiškinti genocido iniciatorius ir tiesioginius šių nusikaltimų vykdytojus; pripažinti nusikalstamais tiesiogiai kaltus dėl genocido organus* (...);

Sukurti nepriklausomą teisinį mechanizmą [komunistinių režimų] nusikaltimams žmogiškumui nagrinėti Niurnbergo proceso pavyzdžiu**.

Iš kn. Lietuvos kelias. I. Lietuvos Persitvarkymo sąjūdis. Vilnius, 1989, p. 90.

„Mr. Bush, čia Vytautas Landsbergis iš Vilniaus. Atspėkit, kas atsitiko.“

---

* Lietuva tai įvykdė savo 1998 m. liepos 16 d. įstatymu „Dėl SSRS valstybės saugumo komiteto (NKVD, NKGB, MGB, KGB) vertinimo ir šios organizacijos darbuotojų dabartinės veiklos“.

** Lietuva tai oficialiai pasiūlė tarptautinei bendrijai Aukščiausiosios Tarybos 1991–08-24 Pareiškimu. Demokratijos, deja, nesuvokė tokio žingsnio svarbos.

Baltijos sąjūdžiai – Jungtinių Tautų Generaliniam sekretoriui

SNO Generaliniam sekretoriui
Ponui Xavierui Peresui de Kueljerui

Gerbiamas Pone Generalini Sekretoriau,

Pastaruoju metu Tarybų Sąjungos politinė raida pažadino toje šalyje tikėjimą, kad nugalės atkuriamos žmogaus teisės ir tautų apsisprendimo teisės, kurias sunaikino ir užgniaužė Stalino ir jo pasekėjų autoritariniai režimai. Tautinio apsisprendimo siekis vienija Estijos, Latvijos ir Lietuvos tautas. Tie siekiai išdėstyti Baltijos tautų judėjimų dokumentuose: 1989 m. gegužės 14 d. Baltijos Asamblėjos rezoliucijose ir 1989 m. rugpjūčio 23 d. „Baltijos kelio“ deklaracijoje.

Primename Jums, kad šios trys Baltijos valstybės iki Antrojo pasaulinio karo buvo pilnateisės Tautų Sąjungos narės ir 1940 m. buvo Tarybų Sąjungos okupuotos, o po to aneksuotos. Tų veiksmų pagrindas buvo Stalino ir Hitlerio paktas su slaptaisiais protokolais. Baltijos kraštų tautos ir visa tarptautinė visuomenė laukia pirmiausiai iš Tarybų Sąjungos, kad tas sąmokslas būtų oficialiai pasmerktas ir paskelbtas juridškai niekinis nuo pasirašymo akimirkos*. Rugpjūčio 23-ąją, pakto penkiasdešimtmečio dieną, mūsų trys mažos tautos parodė pasauliui savo nepajudinamą troškimą taikiu parlamentiniu keliu, laisvu valios pareiškimu atkurti valstybinę nepriklausomybę**. Savo apsisprendimo siekiu mes neketiname realizuoti nei smurto keliu, nei kurios nors kitos tautos sąskaita, nei sudarant grėsmę Europos saugumui.

Nors Baltijos kraštų galingi masiniai judėjimai yra aktyvūs, čia nebuvo jokių prievartinių incidentų ir susidūrimų, nė vienas mūsų judėjimų niekad neišreiškė panašių ketinimų, o juolab – grasinimų.

Todėl Estijos, Latvijos ir Lietuvos tautų tarpe TSKP CK šių metų rugpjūčio 26-osios pareiškimas sukėlė nuostabą ir pasipiktinimą, nes ten šios tautos gąsdinamos smurto grėsme ir net „gyvybingumo“ praradimu, jeigu

---

* To pasiekta 1989 12 24.

** Tai buvo „Baltijos kelio“ manifestacija.

jos neatsisakys nepriklausomybės siekio. Baltijos respublikų visuomenė suvokė tuos grasymus kaip išreikštą tarybinės vadovybės pasirošimą panaudoti jėgą ir net griebtis genocido prieš pavaldžias jai beginkles tautas. Tokie grasymai šurkščiai prieštarauja žmogaus teisėms ir tarptautinėms konvencijoms, kurias pripažino TSRS.

Jausdami nerimą ir suvokdami atsakomybę už mūsų tautų likimus, būdami įsitikinę, kad jų laisvės siekių pobūdis yra teisingas ir taikus, mes, Baltijos kraštų tautų sąjūdžių atstovai, pripažindami SNO įstatus ir įsipareigodami besąlygiškai vadovautis jų principais, kreipiamės asmeniškai į Jus, pone Generalini Sekretoriau, su prašymu panaudoti Jūsų aukštąjį statusą ir tarptautinį autoritetą padėti mūsų tautoms ir apginti jas, atsidūrusias genocido grėsmės akivaizdoje.

Mes prašome Jūsų artimiausioje ateityje atsiųsti į Estiją, Latviją ir Lietuvą tarptautinę komisiją ištirti ir įvertinti situaciją, ar gerbiamos žmogaus teisės ir tautų teisės.

Mes taip pat prašome Jūsų įtraukti Estijos, Latvijos ir Lietuvos tautų likimo klausimą į kurios nors SNO sesijos dienotvarkę.

Su gilia pagarba

Estijos ir Latvijos Liaudies frontų
Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio
Baltijos Taryba

M. Lauristin, R. Veidemann, M. Tarmak, D. Ivans, I. Godmanis, A. Klintinš, V. Landsbergis, B. Kuzmickas, V. Čepaitis, R. Ozolas.

Ryga, 1989 08 31*

Skelbta leid.: Lietuvos kelias. I. V., 1989, p. 99-100

---

* Tą dieną Baltijos Taryba dar priėmė ir paskelbė didelį atsisaukimą „Į Tarybų Sąjungos tautas“ su politine analize apie laiške minimą SSKP CK (iš tikrųjų mažesnio būrelio įniršusio dėl „Baltijos kelio“) rugpjūčio 26-osios Pareiškimą.

Antrajam SSRS Liaudies deputatų suvažiavimui Baltijos parlamentinės grupės Pareiškimas

/versta iš rusų k./

1989 12 19

dėl įstatymo apie konstitucinę priežiūrą SSRS Sąjungoje ir SSRS Konstitucinės priežiūros komiteto sudarymo.

Mes, SSRS Baltijos parlamentinės grupės liaudies deputatai, laikome pareiga dar kartą išdėstyti savo požiūrį į siūlomą SSRS Konstitucinės priežiūros komitetą SSR Sąjungoje.

Ir Įstatymas, ir Komitetas palies esmines suverenias respublikų teises, suteiks galimybių institucijoms, kurios yra ne respublikose, atšaukinėti jų įstatymus, taip pat bet kurios respublikos Pagrindinio įstatymo straipsnius.

Taip atsakyti respublikų valstybinio suvereniteto* mes neturime įgaliojimų, kaip ir deputatai iš kitų respublikų neturi teisių jo atimti.**

Mes įsitikinę, kad priimti sprendimus dėl Įstatymo ir Komiteto galima tik laikantis konsensuso principo, tačiau tokio klausimo svarstymo ir sprendimų priėmimo mechanizmas dar neparengtas. Įstatymo apie konstitucinę priežiūrą projektas net neperskaitytas [nepateiktas suvažiavime], juolab nesvarstytas [SSRS] Aukščiausiosios Tarybos [abiejuose] rūmuose, o tai rodo, kad įstatymas yra dirbtinai skubotai prastūminėjamas.

Dabarties situacijoje, kai kalbama apie esminį sąjunginės įstatymdavystės atnaujinimą ir sąjunginio lygmens konstitucinių reformų atskyrimą***

---

* Lietuvos Sąjūdis jau nuo savo Seimo 1989 02 16 Deklaracijos ir 1989 04 01 Seimo bei Baltijos Asamblėjos 1989 05 14 dokumentų buvo pasirinkęs šią nuostatą (skirtingą nuo dalinių „suverenitetų“ kitos valstybės sudėtyje), tolygią valstybės nepriklausomybei.

** Jau pradėdamas suvažiavimą deputatų iš Lietuvos delegacija buvo pareiškusi (V. Landsbergis jos vardu), kad Lietuva nesutinka, jog kitų respublikų atstovai rinktų Lietuvos atstovus į SSRS Aukščiausiąją Tarybą, ir savo ruožtu Lietuvos deputatai neprisiims teisės rinkti kitų respublikų atstovus.

*** Rusiškam tekste kitas, galbūt klaidingai pavartotas žodis: gynimą.

nuo konstitucinių reformų respublikose, konstitucinė priežiūra pasitarnautų tik antipertvarkos, reakcijos tikslams. Ji galėtų būti taikoma, kol dar nėra pertvarkos laikų vientisos SSRS Konstitucijos, prieš bet kurią respubliką ir bet kurį jau priimtą [jos] ekonominį įstatymą ir nutarimą.

Mes taip pat atkreipiame Suvažiavimo dėmesį, kad Lietuvos, Latvijos ir Estijos įjungimas į SSRS neturi tarptautinės teisės pagrindo*, ir todėl konstitucinė priežiūra bei SSRS įstatymų viršenybės tose respublikose reikalavimas prieštarauja tų respublikų tautų apsisprendimo principui.

Eidami šiais motyvais, mes siūlome Suvažiavimui nutraukti įstatymo projekto svarstymą, o Komiteto išrinkimą** atidėti ateičiai, kai tam subręs konstitucinės teisinės sąlygos. Dabar, nesant tokių sąlygų, mes nediskutuosime šių klausimų ir nedalyvausime balsavime; tuo pačiu mes teigiame, kad bet kuris galimas Suvažiavimo sprendimas dėl minėtų Įstatymo ir Komiteto, nepagrįstas konsensusu, neturės [mūsų respublikoms] teisinės galios.

V. Landsbergis***, Z. Vaišvila, J. Brėdikis, A. Lajus,
G. Konopliovas, M. Martinaitis, S. Jocas,
K. Motieka, O. Mitalienė, G. Levickas
(ir kiti – viso 80 deputatų iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos)****.

Iš V. Landsbergio archyvo.

---

* Buvo laukiama balsavimo dėl Nutarimo apie Molotovo-Ribbentropo pakto neteisėtumą.-Žr. toliau p. 28-30.

** Toks būtų buvęs įprastinis pabalsavimas už iš anksto sudarytą Komiteto narių sąrašą. Pasiūlytas į jį atstovas iš Lietuvos (SSR) Stasys Stačiokas atsiuntė, V. Landsbergio paakintas, atsisakymo telegramą.

*** Pareiškimą parengė V. Landsbergis, todėl pirmas pasirašęs toliau rinko parašus.

**** Po dvidešimtojo parašo yra V. Landsbergio intarpas „Pastaba: kadangi dėl LKP suvažiavimo nedalyvauja daug Lietuvos deputatų, pridėdame atitinkamą atskirą pareiškimą su 49 Lietuvos deputatų parašais“. Taip pareiškimą buvo parėmę viso 129 deputatai.

SSRS liaudies deputatų suvažiavimo 1989 12 24 Nutarimas

„Dėl Tarybų Sąjungos ir Vokietijos 1939 metų nepuolimo sutarties politinio ir teisinio įvertinimo“

1. TSRS liaudies deputatų suvažiavimas priima žiniai komisijos Tarybų Sąjungos ir Vokietijos 1939 m. rugpjūčio 23 d. nepuolimo sutarčiai politiškai ir teisiškai įvertinti išvadas.

2. TSRS liaudies deputatų suvažiavimas sutinka su komisijos nuomone, kad nepuolimo sutartis su Vokietija buvo sudaryta esant kritiškai tarptautinei situacijai, kai didėjo fašizmo agresijos Europoje ir Japonijos militarizmo agresijos Azijoje pavojus, ir vienas jos tikslų buvo apsaugoti Tarybų Sąjungą nuo artėjusio karo grėsmės. Galiausiai šis tikslas nebuvo pasiektas, o klaidos, susijusios su tuo, kad Vokietija turėjo įsipareigojimų Tarybų Sąjungai, sukomplicavo klastingos nacistų agresijos padarinius. Tuo metu šaliai buvo iškilęs sunkus pasirinkimo kelias.*

Įsipareigojimai pagal sutartį įsigaliojo tuojau pat po jos pasirašymo, nors pačią sutartį turėjo patvirtinti TSRS Aukščiausioji Taryba. Nutarimas ją ratifikuoti buvo priimtas Maskvoje rugpjūčio 31 d.**, o ratifikavimo raštais buvo pasikeista 1939 m. rugsėjo 24 d.

3. Suvažiavimas mano, kad šios sutarties turinys nesiskyrė nuo tarptautinės teisės normų ir valstybių sutarčių praktikos, įprastos panašioms sureguliuojamoms. Tačiau tiek sudarant sutartį, tiek ir jos ratifikavimo procese buvo slepiama, kad kartu su sutartimi buvo pasirašytas „slaptasis papildomas protokolas“, kuriame buvo nustatytos susitarusių šalių „interesų sferų“ ribos nuo Baltijos iki Juodosios jūros, nuo Suomijos iki Besarabijos.

---

* Tradicinė sovietų istoriografijai mitologija; joje nauja tik pripažįstamos „klaidos“, tačiau nesuprantamai suveltame sakinyje. „Sunkus pasirinkimas“ vėlgi iš mitologijos, nes J.Stalinas jautėsi patenkintas apgavęs ir Vakarų demokratijas, ir A.Hitlerį.

** Parlamentinio ratifikavimo data – visai neįprasta, bet kitą dieną jau buvo sutarta pradėti karą. Pagal šią pirmąją „draugystės“ sutartį SSRS įsipareigojo nepadėti Vokietijos priešams, t.y. Lenkijai. Slaptieji protokolai įtvirtino sąmokslą – dviejų agresorių pasidalijamą tautų ir teritorijų grobį.

Protokolų originalų nerasta nei Tarybų Sąjungos, nei užsienio archyvuose.* Tačiau kopijų, žemėlapių ir kitų dokumentų grafologinė, fototechninė ir leksinė ekspertizė, tai, kad paskesni įvykiai atitiko protokolo turinį, patvirtina, jog jis buvo pasirašytas ir egzistavo.

4. TSRS liaudies deputatų suvažiavimas patvirtina, kad 1939 m. rugpjūčio 23 d. nepuolimo sutartis, taip pat tų pačių metų rugsėjo 28 d. pasirašyta TSRS ir Vokietijos draugystės bei sienos sutartis, lygiai kaip ir kiti Tarybų Sąjungos ir Vokietijos susitarimai – pagal tarptautinės teisės normas – neteko galios tuo momentu, kai Vokietija užpuolė Tarybų Sąjungą, tai yra 1941 m. birželio 22 d.**

5. Suvažiavimas konstatuoja, kad 1939 m. rugpjūčio 23 d. protokolu ir kitais slaptaisiais protokolais, kurie buvo pasirašyti su Vokietija 1939 – 1941 metais, tiek pagal jų parengimo metodą, tiek pagal turinį buvo nukrypta nuo lenininių Tarybų Sąjungos užsienio politikos principų. Tai, kad juose buvo nustatytos TSRS ir Vokietijos „interesų sferų“ ribos, ir kiti veiksmai teisės požiūriu prieštaravo kai kurių trečiųjų šalių suverenumui ir nepriklausomybei.

Suvažiavimas pažymi, kad tuo laikotarpiu TSRS santykiai su Latvija, Lietuva ir Estija buvo reguliuojami sutarčių sistema. Pagal 1920 metų taikos sutartis ir nepuolimo sutartis, sudarytas 1926–1933 metais, jų dalyviai įsipareigojo bet kokiomis aplinkybėmis savitarpiai gerbti vienas kito suverenumą, teritorijos vientisumą ir neliečiamybę. Panašių įsipareigojimų Tarybų Sąjunga turėjo Lenkijai ir Suomijai.

6. Suvažiavimas konstatuoja, kad derybas su Vokietija dėl slaptųjų protokolų Stalinas ir Molotovas vedė slapta nuo tarybinės liaudies, VKP(b) CK ir visos partijos, TSRS Aukščiausiosios Tarybos ir vyriausybės, šie protokolai buvo išimti iš ratifikavimo procedūrų. Taigi sprendimas juos pasirašyti buvo iš esmės ir pagal formą asmeninės valdžios aktas ir jokių būdu neatspindėjo valios tarybinės liaudies, kuri nėra atsakinga už šį sąmokslą.

* Jie „atsirado“ balsavimo išvakarėse, ligi tol su M.Gorbačiovo žinia saugoti itin slapta V.Molotovo archyve. Nutarimo priešininkai nesusivokė reikalauti redagavimo.

** Slaptieji protokolai, pagal kuriuos Lietuva, Latvija ir Estija atiteko SSR Sąjungai, faktiškai liko „galioti“, jų turinį vėliau patvirtinus dar ir Jaltos bei Potsdamo susitarimais. Tačiau šių klausimų kėlimas 1989 metais būtų sutrukdęs priimti Nutarimą su jo svarbiausiais 5 ir 7 straipsniais.

7. TSRS liaudies deputatų suvažiavimas smerkia tai, kad buvo pasirašytas 1939 m. rugpjūčio 23 d. „slaptasis papildomas protokolas“ ir kiti slapti susitarimai su Vokietija. Suvažiavimas pripažįsta slaptuosius protokolus teisiškai nepagrįstais ir negaliojančiais nuo jų pasirašymo momento*.

Protokolai nesudarė Tarybų Sąjungos savitarpio santykių su trečiojomis šalimis naujo teisinio pagrindo, bet Stalinas ir jo pakalikai juos panaudojo ultimatumams kelti ir jėgos spaudimui daryti kitoms valstybėms, pažeidžiant teisinius joms prisiimtus įsipareigojimus.

8. TSRS liaudies deputatų suvažiavimas vadovaujasi tuo, kad sudėtingos ir prieštaringos praeities išsąmoninimas yra dalis pertvarkos proceso, kuris turi užtikrinti kiekvienai Tarybų Sąjungos tautai galimybę laisvai ir lygia-teisiškai vystytis vientiso, savitarpiskai priklausomo pasaulio ir didėjančio savitarpio supratimo sąlygomis.

TSRS Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas

M. Gorbačiovas

Maskva, Kremlius. 1989 m. gruodžio 24 d.

---

* Vokietija tėra pareiškusi dėl „šio pasikėsavimo į tautų teisę“ (kanclerio H.Kohlio kalba Bundestage, 1989 09 01), kad „1939 m. sutartys neturi teisinės galios Vokietijos Federacinei Respublikai“. Iš to ir teiginys arba nuostata, „kad mes iš paties pakto ir jo papildomų susitarimų neišvedame jokių patesinimų po to sekusiems Vokietijos valstybės ir Sovietų Sąjungos įvykdytiems tarptautinės teisės pažeidimams“.

Laiškas ir projektas LSSR Aukščiausiajai Tarybai

1990 m. sausis 8-15

Gerb. deputatai, akivaizdu, jog TSRS liaudies deputatų nuo Lietuvos veikla žymiai sėkmingesnė ir efektyvesnė tada, kai ją remia LTSR AT. Artėjant III-ajai TSRS AT sesijai prašytume pritarti tokiam TSRS liaudies deputatų nuo Lietuvos pareiškimui. Pareiškimas susijęs su LTSR AT priimtu nutarimu dėl 1939 metų Vokietijos-TSRS sutarčių ir jų pasekmių Lietuvai likvidavimo*.

Projektas

Lietuvos TSR vienuoliktojo šaukimo Aukščiausiosios Tarybos sesija pritaria Lietuvos TSR liaudies deputatų /atstovaujančių Lietuvos rinkėjams – *išbraukta*/ Pareiškimui TSRS Aukščiausiosios Tarybos III sesijai, kad būtų atstatyta Lietuvos valstybės nepriklausomybė**, ir siūlo įtraukti šį klausimą į sesijos darbotvarkę.

Juodraštis, V. Landsbergio archyvas

---

* Šis laiško LSSR AT deputatams tekstas parašytas (dar nenustatyto asmens) kitoje pusėje lapelio, kuriame – toliau teikiamas V. Landsbergio rankraštinis tekstas su pastaba viršuje: projektas. Nežinia, ar buvo tai realizuota – išplatinta.

** Pirminė versija projekte, vėliau pertaisyta, buvo tokia: „kad būtų atstatytas Lietuvos valstybinio suvereniteto ir nepriklausomybės veiksnumas“. Pridėta ir rusiška formulė: „восстановление в действии государственного суверенитета и независимости ... „ Dar kažkieno siūlyta įterpti: „Priėmusi 1990 sausio 8 d. nutarimą“. Iš čia ir datavimas. 1990 01 08 LSSR AR prezidiumas nutarė sušaukti AT sesiją 1990 01 15.

Lietuvos Sąjūdžio pasirengimas sutikti Vilniuje M. Gorbačiovą

Kreipimasis į Lietuvos žmones

1990 metų sausio 10-tą dieną į Lietuvą ruošiasi atvykti Michailas Gorbačiovas ir kiti Tarybų Sąjungos komunistų partijos Centro komiteto nariai. Atvyksta partiniais reikalais tartis su savarankiška Lietuvos komunistų partija*. Tačiau mums yra svarbūs valstybės reikalai. Todėl privalome priminti ir kelti svarbiausia – Lietuvos valstybės atkūrimo klausimą. Michailą Gorbačiovą turime sutikti ne kaip Tarybų Sąjungos komunistų partijos Generalinį sekretorių, bet kaip Tarybų Sąjungos vadovą, Tarybų Sąjungos Aukščiausiosios Tarybos pirmininką. Kviečiame išeiti į gatves su šūkiu: „Laisvę Lietuvai!“ ir paremti šiuos reikalavimus kaimyninės šalies prezidentui**:

Pasmerkti 1940-ųjų metų birželio 15-tos dieną įvykdytą agresiją prieš nepriklausomą Lietuvos valstybę ir jos prievartinį neteisėtą prijungimą prie TSRS;

Išvesti iš Lietuvos jai nepriimtina Tarybų Sąjungos kariuomenę. Šį reikalavimą pasirašė pusantro milijono Lietuvos gyventojų***;

Dar kartą, sekant Lenino pavyzdžiu, visiems laikams atsisakyti nuo visų pretenzijų į Lietuvos tautą, teritoriją ir valstybinį suverenitetą****.

1990 metų sausio 8-tą dieną

Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio

Seimo Tarybos Pirmininkas Vytautas Landsbergis.

V. Landsbergio archyvas

---

* Po 1989 m. gruodžio 19-20 d. įvykusio LKP/SSKP suvažiavimo, kuriame ši struktūra skilo ir atsirado dvi komunistų organizacijos, M. Gorbačiovo atvykimas galėjo būti proga paryškinti naują padėtį. Tačiau jis tarėsi su visais savo partiečiais lyg Lietuvoje tebebūtų senoji struktūra.

** M. Gorbačiovas dar nebuvo prezidentas, bet Sąjūdis vis labiau ryškino „kitos šalies“ sampratą.

*** Tokia buvo 1989 m. vasarą Sąjūdžio įvykdyta didžioji parašų rinkimo akcija.

**** Primenama 1920 metų Sovietų Rusijos-Lietuvos taikos sutartis.

Vytauto Landsbergio žodis per radiją

Piliečiai!

28-iose Lietuvos rinkimų apygardose rytoj **reikia balsuoti**. Ne tik tam, kad turėtumėt savo deputatus, bet kad visa Lietuva turėtų savo deputatus. Neagituokim būtinai tik už Sąjūdį. Šios savaitės labai svarbios. Įvykiai, kurie bręsta aplink mus, sprendimai, kurie lemia mūsų ateitį, o daromi kitur.

Mums visiems turi rūpėti, kad Lietuva neliktų nebylė. Lyg ir turinti savo išsirinktus deputatus, lyg neturinti jų, negalinti surinkti savo parlamento. Žinoma, jeigu reikės, tars žodį Sąjūdis, liaudies deputatai – Lietuvos atstovai Maskvoje, bet vis ne tas, kas būtų Jūsų pačių ir Lietuvos reikalams rinktų deputatų, Lietuvos parlamento balsas.

Pasaulis žiūri į Lietuvą, o Lietuva žiūri į save, lyg netikėdama, ne jau pati spręš apie savo gyvenimą, savo likimą. O kai kur nebemato savęs kaip Lietuvos, veikiau kokį vietinį reikalą, vietinę konkurenciją.

Sąjūdžio konkurentai puošiasi Sąjūdžio plakatais Vilniuje. Plačiai skaitomas laikraštis vaizduoja rinkimus kaip nerimtą dalyką. Šiauliuose sąjūdininkai nusivylę kandidatu, šiandien atšaukė paramą jam. Mažeikiai, Biržai – kai kas nepatenkintas, kad jo kandidato neliko rinkimuose, ragina visai nebalsuoti. Be reikalo taip daro. [Išrinkite ir kitus kandidatus, tačiau išrinkite, nes turime turėti pakankamą skaičių deputatų.]*

Sveikinu su šv. Kazimiero diena, linkiu, kad rinkimai irgi būtų tos šventės dalis.

(1990 03 03)

Juodraščio lapelis, V. Landsbergio archyvas

---

* Ši mintis nespėta įsirašyti juodraščio lapelyje, jau einant prie mikrofono, tačiau buvo pasakyta.

**Kovo 11-osios pirmajam
dvidešimtmečiui**

1990

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Aktas Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės Atstatymo

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, reikšdama Tautos valią, nutaria ir iškilmingai skelbia, kad yra atstatomas 1940 metais svetimos jėgos panaikintas Lietuvos Valstybės suvereninių galių vykdymas, ir nuo šiol Lietuva vėl yra nepriklausoma valstybė.

Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės aktas ir 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliucija dėl atstatytos Lietuvos demokratinės valstybės niekada nebuvo nustoję teisinės galios ir yra Lietuvos Valstybės konstitucinis pamatas.

Lietuvos valstybės teritorija yra vientisa ir nedaloma, joje neveikia jokios kitos valstybės konstitucija.

Lietuvos valstybė pabrėžia savo ištikimybę visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams, pripažįsta sienų neliečiamumą, kaip jis suformuluotas 1975 metų Europos saugumo ir bendradarbiavimo pasitarimo Helsinkyje Baigiamajame akte, garantuoja žmogaus, piliečio ir tautinių bendrijų teises.

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba kaip suvereninių galių reiškėja šiuo aktu pradeda realizuoti visą Valstybės suverenitetą.

LIETUVOS RESPUBLIKOS
AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS PIRMININKAS
V. LANDSBERGIS

LIETUVOS RESPUBLIKOS
AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS SEKRETORIUS
L. SABUTIS

Vilnius, 1990 m. kovo 11 d.

Nr. I-12

[AT antspaudas]

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos kreipimasis į pasaulio tautas

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, paskelbusi nepriklausomos Lietuvos valstybės tęstinumą ir sugrįžimą į laisvųjų pasaulio šalių šeimą, tikisi jų broliško solidarumo ir paramos.

Mūsų sprendimas nėra nukreiptas nė prieš vieną valstybę, nė prieš vieną Lietuvoje gyvenančią tautybę. Tai kelias, kuris leidžia užtikrinti Lietuvoje žmogaus, piliečio ir tautinių bendrijų teises, atsiverti laisvam bendravimui, įnešti mūsų atsakomybės ir darbo indėlį į kuriamą teisingumo ir santarvės pasaulį.

Tepadeda mums Dievas ir visi geros valios žmonės.

LIETUVOS RESPUBLIKOS
AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS PIRMININKAS
V.LANDSBERGIS

Vilnius, 1990 m. kovo 11 d.

JAV Baltųjų rūmų spaudos tarnybos pareiškimas

Baltieji Rūmai

Spaudos sekretoriaus biuras. Nedelsiamam platinimui.
Spaudos sekretoriaus pareiškimas. 1990, kovo 11.

Jungtinės Valstijos niekada nepripažino nepriklausomų Estijos, Latvijos ir Lietuvos valstybių prievartinio inkorporavimo į SSRS. Mes nuosekliai rėmėme Baltijos tautų neatsiejamą teisę į taikingą apsisprendimą.

Naujasis Parlamentas paskelbė savo ketinimą atkurti Lietuvos nepriklausomybę. Jungtinės Valstijos ragintų Sovietų vyriausybę gerbti Lietuvos piliečių valią, pareikštą jų laisvai išrinktų atstovų, ir tikisi, kad Lietuvos valdžia atsižvelgs į gyventojų mažumų teises.

Jungtinės Valstijos tiki, kad išspręsti šį klausimą taikingai yra abipusis Lietuvos, Sovietų Sąjungos ir ESBK šalių interesas*.

Mes kviečiame Sovietų vyriausybę reikšti savo rūpesčius ir interesus per nedelsiamas konstruktyvias derybas su Lietuvos valdžia.**

Mes tikimės, kad visos pusės ir toliau vengs pradėti arba skatinti smurtą.

*Anglų k., faksimilė.
V. Landsbergio archyvas*

---

* Viena svarbiųjų ESBK (dabar ESBO) šalių buvo ir tebėra JAV.

** Tai reiškė, nesigriebti SSRS „interesų gynimo“ karinėmis priemonėmis.

Kanados Parlamento, pritariant Vyriausybei,
Rezoliucija

Ištrauka

1990 03 12

„Yra nuspręsta, kad šis Parlamentas pripažįsta Lietuvos žmonių teisėtą teisę paskelbti Lietuvos Respublikos nepriklausomybę, kaip tai buvo padaryta jų išrinktų atstovų 1990 m. kovo 11 d.“

„Draugas“, 1990 03 28

***

Tarybų Socialistinių Respublikų
Sąjungos Aukščiausiosios Tarybos
Pirmininkui
Jo Pradžininkui
Michailui Gorbačioviui

wi - 107
prieš - 1
suat. - 13

Mes, Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatai, demokratiškai ir laisvai išrinkti Lietuvos žmonių, kurie dešimtmečiais siekė atstatyti savo šalies valstybinę nepriklausomybę, kreipiamės į Jus pranešdami, kad 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba priėmė teisinius aktus ir politinius nutarimus, įtvirtinančius nepriklausomos Lietuvos valstybės atstatymą.

Dokumentų tekstai pridedami.

Tikimės, kad Jūs pats ir visa Tarybų Sąjungos vadovybė geranoriškai supras mūsų sprendimus, ir Tarybų Socialistinių Sąjungos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas Ši kreipimasis į Jus prašome laikyti mūsų oficialiu pasiūlymu Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungai pradėti derybas dėl sureguliuavimo visų klausimų, susijusių su nepriklausomos Lietuvos valstybės atstatymu. Ypač svarbiau atidais Jūsų dėmesiu tikime Lietuvos Tarybų Socialistinių Respublikų Tarybų pirmininko ir visų Tarybų Socialistinių Respublikų pirmininkų.

Respublikų Sąjunga
pripažinti atstatyti
nepriklausomą
Lietuvos Respubliką.

Mes patvirtiname ir palaikome Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas

su TSR Sąjunga
ir tikime Jūsų
analogiško patvirtimo
bei palaikymo.

Vytautas Landsbergis

1990, kovo 12 d.

Prancūzijos Užsienio Reikalų Ministerijos Komunikatas

Išplatintas 1990 03 12

Prancūzija, kuri niekada nepripažino Lietuvos aneksijos, atkreipė dėmesį į Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos [nepriklausomybės] proklamaciją*.

Laisvas lietuvių pasirinkimas tapo galimas dėl demokratinių reformų, kurias pradėjo M. Gorbačiovas, ir Prancūzija pageidauja, kad nauji santykiai būtų nustatyti derybomis tarp SSRS ir Lietuvos**.

*Mašinosraštis prancūzų kalba.
V. Landsbergio archyvas.*

---

* T.y., apskelbimą, pasiskelbimą.

** Šis požiūris, pripažįstantis Lietuvą kaip atskirą valstybę, visiškai atitiko Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo 1990 03 11 priimtiems dokumentams.

Du JAV Prezidento atsakymai

Spaudos konferencijoje Baltuosiuose Rūmuose apie padėtį Lietuvoje

Vašingtonas, 1990 03 12 (?)

Klausimas: Ar Amerikos reakcija yra tokia nuosaiki todėl, kad nenorima įžeisti M. Gorbačiovo, ar dėl kokios priežasties?

G. Bushas: Taip yra todėl, kad mes norime matyti [Lietuvoje] visos teritorijos kontrolės evoliuciją ir taip pat norime matyti taikų klausimo sprendimą.

Klausimas: Ar Amerika tebevadina šias šalis Pavergtomis tautomis?

G. Bushas: Ne. Mes niekada nelaikėm Lietuvos [teisėtai] inkorporuota į Sovietų Sąjungą. Tokia buvo mūsų politika. Ir mes džiaugiamės, kad šiai tautai yra leista laisva [valios] išraiška, kurią vertiname kaip garantuotą toje šalyje.* Išties, aš manau, turime didelį interesą, kad šios sampratos būtų laikomasi, kad lietuviai laikytųsi jos su sovietais, kol pasieks, ko jie nori. Mes nestosime jų kelyje, bet pripažinimo plotmėje (in terms of recognition) esama teritorijos kontrolės standartų, ir tai, kaip man patarė, turėtų lemti dalyką (should guide this).

Pagal teletaipą, kurią Sąjūdžio informacijos agentūrai (SIA) atsiuntė iš „Amerikos balso“ Linas Rimkus. – V. Landsbergio archyvas.

---

* Greičiausiai, kalbama apie SSRS, o gal specifiskai apie Lietuvą.

„Solidarumo“ pirmininko Lecho Wałęsos telegrama

Tarptautinė telegrama

Lietuvos Parlamento Pirmininkas
Ponas Vytautas Landsbergis
Gedimino g., Vilnius

Gerbiamas Pone Pirmininke,

Trokštu išreikšti savo džiaugsmą dėl fakto, kad Lietuva susigrąžino nepriklausomybę, ir troškimą, kad tolesnis jos realizavimo procesas eitų, kaip ligi šiol, taikingu keliu. Tikiu, kad pagrindiniai principai apsprendžiantys Lietuvos santykius su kaimynais bus partnerystės ir abipusės pagarbos suverenumui principai.

Trokštu pareikšti viltį, kad metų metais puoselėjanti savo skirtybę lietuvių tauta parodys supratingumą panašiems Lietuvoje gyvenančių lenkų troškimams.

Nepriklausomos laisvos profesinės sąjungos „Solidarumas“ narių vardu prašau priimti mūsų draugystės ir pagarbos užtikrinimus.

Lech Wałęsa. Gdanskas, 1990 03 12

Lenkų k., V.Landsbergio archyvas

Apie Australijos užsienio reikalų ministro pareiškimą

Ši informacija* buvo pateikta per Australijos masinės informacijos priemones:

Australija ragina Sovietų Sąjungą pripažinti naujai išrinktą Lietuvos parlamentą ir nesudaryti jokių varžymų, kurie keltų konfrontaciją. Užsienio reikalų ministras Gareth Evansas Kanberoje pareiškė, kad Australija pripažįsta laisvai išrinkto Lietuvos parlamento rezoliuciją. Pripažindamas, kad tai yra žymus žingsnis Rytų Europos reformose, kurias įgalino Sovietų Sąjungos veiksmai, ministras ragina surengti pilnavertes derybas tarp abiejų kraštų. Senatorius Evansas sako, kad tos derybos turi atvesti į visišką ir įvykdomą ekonominę ir politinę Lietuvos nepriklausomybę.

Iš kn. Vytautas Landsbergis, Laisvės byla, 1992, Vilnius, p. 24.

---

* V.Landsbergis ją perskaitė, ką tik gautą iš Australijos ir proviziškai išverstą, Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 03 12 rytiniame posėdyje (Australijos laikas ankstesnis).

Švedijos užsienio reikalų ministro pareiškimas

1990 03 13*

Džiaugsmingai sveikiname, kad Sovietų Sąjungoje vykstantys demokratiniai visuomenės pokyčiai suteikė Lietuvai galimybę organizuoti laisvus respublikos parlamento rinkimus.

Nūnai tautos naujai išrinktieji, susirinkę į savo pirmąją sesiją, svaria balsų dauguma patvirtino lietuvių ryžtą tautos valia siekti savarankiškos, nepriklausomos valstybės. Priimti sprendimai atspindi tvirtą vienybę ir stiprią tautos valią. [...]

Švedija, laikydamosi vadinamojo universalumo principo, pripažįsta visas valstybes, atitinkančias valstybės tautų teisės kriterijus. Šie kriterijai reiškia teritoriją, toje teritorijoje gyvenančius žmones ir vyriausybę, vykdančią nepriklausomą ir efektyvią tos teritorijos kontrolę.**

Iš kn. L. P. Fredénas. Pervartos: Baltijos šalių išsivadavimas ir Švedijos diplomacija 1989-1991 metais. V., 2010, p. 91.

---

* Jau 1990 03 12 ministras S. Anderssonas buvo paskelbęs bendro pobūdžio sveikinantį pareiškimą.

** Šie kriterijai, ypač visos teritorijos kontrolė, buvo jau iškelti JAV administracijos kaip jos santūrumo pateisinimas.

**SSRS vadovo M.Gorbačiovo
Telegrama V. Landsbergiui ir priedas**

Vilnius, Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba, Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos pirmininkui V.Landsbergiui

Siunčiu TSRS liaudies deputatų neeilinio trečiojo suvažiavimo nutarimą priimtą 1990 m. kovo 15 d. Per tris dienas praneškite apie priemones šiam nutarimui realizuoti.*

TSRS Prezidentas M. Gorbačiovas

**TSRS Liaudies deputatų neeilinio trečiojo suvažiavimo nutarimas dėl
Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos 1990 kovo 10-12 d.
sprendimų.**

Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. kovo 10-12 d. paskelbė, kad „atstatoma Lietuvos valstybės nepriklausomybė“ ir kad Lietuvos TSR Konstitucija bei TSRS Konstitucija Respublikos teritorijoje nebegalioja.

Turėdama konstitucinę teisę į apsisprendimą, sąjunginė respublika vis dėlto negali, tiek įstodama į federaciją, tiek išstodama iš jos, ignoruoti dėl to atsirandančių politinių, ekonominių bei socialinių, teritorinių, teisinių ir kitų problemų.

Liaudies deputatų suvažiavimas laiko minėtus Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos sprendimus neturinčiais teisėtos juridinės galios.

TSRS liaudies deputatų suvažiavimas konstatuoja, kad pagal TSRS Konstitucijos 74 ir 75 straipsnius TSR Sąjungos suverenitetas ir TSRS Konstitucijos galiojimas ir toliau apima Lietuvos kaip Sąjunginės Tarybų Socialistinės Respublikos teritoriją.

TSRTS liaudies deputatų suvažiavimas nutaria:

---

* Telegrama su priedu oficialiai gauta 1990 m. kovo 18 d., sekmadienį, nors „Tiesoje“ paskelbta jau šeštadienį. V. Landsbergis atsakė iš karto (1990 03 18), kad Trečiojo SSRS Liaudies deputatų suvažiavimo nutarimas Lietuvai neturi teisinio pagrindo. – Žr. toliau, p. 50.

Patvirtindamas kiekvienos sąjunginės respublikos teisę laisvai išstoti iš TSRS (TSRS Konstitucijos 72 straipsnis), suvažiavimas nustato, kad nuo šiol,* kol įstatymas nenustatys išstojimo iš Tarybų Sąjungos sudėties tvarkos ir jo padarinių, vienašališki Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos sprendimai, prieštaraujantys TSRS Konstitucijos 74 ir 75 straipsniams, negalioja.

Pavesti TSRS Prezidentui, TSRS Aukščiausiajai Tarybai, TSRS Ministrų Tarybai, kol nebus priimti atitinkami sprendimai šiuo klausimu, užtikrinti kiekvieno Lietuvoje gyvenančio žmogaus pagrįstų teisių gynimą, lygiai kaip ir užtikrinti, kad Lietuvos TSR teritorijoje būtų laikomasi TSRS, taip pat sąjunginių respublikų teisių bei interesų.

Lietuvos TSR valstybinės valdžios ir valdymo organams imtis visų priemonių, kad įstatymas ir teisėtarka Respublikos teritorijoje nebūtų pažeisti.

Maskva, Kremlius, 1990 m. kovo 15 d.**

„Tiesa“, 1990 03 17

---

* Šie žodžiai (atitikmuo „vpred“) spausdinant vertimą „Tiesoje“ 1990 03 17, buvo praleisti. Visas kitas tekstas teikiamas pagal tą publikaciją.

** V.Landsbergis vėliau, gegužės 29 d., komentavo šį dokumentą žmonėms per Lietuvos radiją: „Tas dokumentas neišlaiko jokios kritikos, nei loginės, nei teisinės. Pagal jį išeina, kad iki tos kovo penkioliktosios dienos, kai buvo tariamai panaikinta mūsų Nepriklausomybė, mes vis dėlto keturias dienas net pagal jų dokumentą buvome nepriklausoma valstybė. O paskui dar sakė, kad panaikina mūsų nepriklausomybę laikinai, kol bus priimtas respublikų išstojimo iš TSRS įstatymas. Priėmė tą įstatymą, tad panaikinimas nebegalioja, nes buvo laikinai panaikinta, kol dar nebuvo to įstatymo. Ir taip vargšai susipainiojo su tais savo įstatymais, nutarimais, kad sunku ir padėti.“ – Žr. kn. *V.Landsbergis. Lietuvių godos. Iš bendradarbiavimo su B.Urbonu. V., 2009, p. 31.*

Į pirmąjį ultimatumą

Maskva, Kremlius
Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungos
Prezidentui
Jo Prakilnybei M. Gorbačiovui

Didžiai gerbiamas Prezidente,
atsakydamas į Jūsų pageidavimą sužinoti, kaip Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba žiūri į Neeilinio trečiojo TSRS liaudies deputatų suvažiavimo nutarimą, pranešu:

1. Suvažiavimo nutartis apie tai, kad Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimai negalioja, neturi teisinio pagrindo.

2. Žmogaus teises Lietuvoje garantuoja Lietuvos Respublikos įstatymai, atitinkantys visuotinai pripažintas tarptautines normas ir susitarimus, ir gina Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir teismai. Teisėti TSRS interesai Lietuvoje turi būti konkrečiai apibrėžti derybose, ir Lietuvos Respublika į juos rūpestingai atsižvelgs.*

3. Lietuvos valstybė imasi priemonių, kad įstatymai ir teisėtvarka Lietuvos Respublikos teritorijoje nebūtų pažeidžiami.

Naudodamasis proga, didžiai gerbiamas Prezidente, aš atkreipiu Jūsų dėmesį, kad kai kurios kalbos trečiajame TSRS liaudies deputatų suvažiavime, pasakytos 1990 metais kovo 15 dieną ir transliuotos Tarybų Sąjungos centrinės televizijos kanalais, neatitiko tikrovės ir turėjo kišimosi bruožų. Mes visada manėme ir manome, kad visos valstybinių santykių problemos turi būti sprendžiamos tik politinėmis priemonėmis, labiausiai branginant taikingumą ir palankumą.

Su tikra pagarba

Vytautas Landsbergis
Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas
Vilnius, 1990 m. kovo 18 d.

---

* Atitikmuo JAV Baltųjų rūmų 1990 03 11 pareiškimui.

Respublikos Prezidento V. Havelo laiško tekstas

Vytautas Landsbergis
Lietuvos parlamento Pirmininkas

Gerbiamas pone Pirmininke,

Mūsų pasiuntinys Maskvoje perdavė šiandien Jūsų asmeninį laišką, kuriame Jūs manęs prašote, kad paremčiau Lietuvos nepriklausomybę ir padėčiau, kad Čekoslovakijos Vyriausybė pripažintų Lietuvos Respublikos savarankiškumą.

Čekoslovakijos tauta ir asmeniškai aš puoselėjame dideles simpatijas lietuvių pastangoms dedamoms už laisvę ir nepriklausomybę. Neigiamų Antrojo pasaulinio karo ir prieš tai vykdytos politikos pasekmių tarpe yra prievartinis Lietuvos, Latvijos ir Estijos įjungimas į Sovietų Sąjungos sudėtį, prieštaravęs tarptautinei teisei. Čekoslovakija, kurios šių dienų politika kyla iš natūralios pagarbos žmogaus teisėms ir skelbiasi Helsinkio proceso šalininke, be abejo, remia tautų teisę į apsisprendimą kartu su teise atkurti valstybingumą.

Vaclavas Havelas
Čekoslovakijos Socialistinės Respublikos Prezidentas

*Neoficialus vertimas į rusų kalbą, mašinraštis persiųstas iš Maskvos.
Nustatoma data – 1990 m. kovo vidurys. – V. Landsbergio archyvas*

LENKIJOS RESPUBLIKOS SENATO NUTARIMAS

1990 m. kovo mėn. 16 d.

DĖL LIETUVOS

Atsiliėpdamas į pasaulio tautoms skirtą Lietuvos kreipimąsi*, kuriuo proklamuojami Lietuvos valstybės tęstinumas bei nepriklausomybė ir jos sugrįžimas į laisvų tautų šeimą, Lenkijos Respublikos Senatas su džiaugsmu sveikina permainas šitos broliškos šalies gyvenime.

Laisvė ir nepriklausomybė yra pagrindinės vertybės, dėl kurių mūsų tautos kovojo iš kartos į kartą. Tikime, jog laisva Lietuva galės sėkmingai vystytis ir taikingai bei draugiškai sugyventi su visais kaimynais.

Andrzej Wielowieyski
l[aikiniai] e[inantis] maršalkos p[areigas]

*Atsiųsta lenkų ir lietuvių k.
V.Landsbergio archyvas*

---

* Žr. šios kn. p. 40.

Prancūzija. Respublikos Prezidentas:

Jūs žinote, kad užsienio reikalų ministras p. Roland Dumas savo pranešime šį rytą pabrėžė, jog Prancūzija niekada nepripažino Sovietų aneksijos fakto Lietuvai. Mes ir toliau manome, kad ši šalis galėjo reikalauti pripažinti jos suverenitetą.

Nenorime tarpininkauti ar skubinti šiuo metu vykstančių derybų tarp Sovietų Sąjungos prezidento ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos*. Tačiau pirmiausia mes manome, kad šios krizės metu negali būti panaudota jėga. Tikimės, kad šį kartą bus pripažintos Lietuvos teisės, bet nenorime įtakoti dialogo, kuris šiuo metu vyksta tarp Sovietų Sąjungos ir jos narių.

Dabar jūs žinote mūsų poziciją šiuo klausimu, taigi belieka palinkėti, kad vyktų darnus dialogas tarp p. Gorbačiovo ir naujųjų Lietuvos valdžios vadovų.

Iš spaudos konferencijos kartu su V. Havelu. Paryžius, 1990 03 20

---

* SSRS vadovybei atsisakius bendrauti (į Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininko 1990 03 12 laišką M. Gorbačioviui atsakyta tik ultimatumu), jokių derybų iš tikrųjų dar nebuvo.

Jungtinių Valstijų Senatas. Sutampanti Rezoliucija

Ponas Mitchel (už save ir p. Dole), dar Helms, Simons, Riegle pateikė toliau sekančią Sutampančią Rezoliuciją dėl Lietuvos žmonių apsisprendimo teisės.

Kadangi:

1. 1990 m. vasario 24 d. Lietuvos žmonės ėjo į pirmus demokratinius rinkimus Lietuvoje per daugiau nei pusę šimtmečio.

2. Tuose rinkimuose Lietuvos žmonės išrinko didelę daugumą kandidatų, kurie rėmė Lietuvos nepriklausomybę ir demokratinės valstybės įtvirtinimą.

3. 1990 m. kovo 11 d. naujai išrinktas Lietuvos Parlamentas paskelbė ją esant nepriklausoma valstybe.

/.../

5. Sovietų Vyriausybė ligi šiol dar nepripažino Lietuvos Parlamento veiksmo paskelbiant Lietuvą nepriklausoma.

6. Sovietų Vyriausybė ėmėsi veiksmų, jų tarpe karinių manevrų, ir įsakė sovietų kariniams daliniams vykdyti aktyvesnę ir matomą Lietuvos įstaigų kontrolę aiškiai mėginant bauginti Lietuvos parlamentą ir žmones.

/.../

Senatas nusprendė (Atstovų Rūmų nuomonė sutampanti), kad:

1. Lietuvos žmonės turi būti pagirti už jų drąsą ir atkaklumą surengiant laisvus ir sąžiningus rinkimus, paskelbiant nepriklausomą Lietuvos Respubliką ir įgyvendinant savo apsisprendimo teisę taikingu ir demokratišku būdu.

2. Jungtinių Valstijų Vyriausybė ir žmonės tvirtai ir vienareikšmiškai remia Lietuvos žmonių teisę į nepriklausomybę ir demokratiją.

3. Pastarieji Sovietų Sąjungos veiksmai, akivaizdžiai nukreipti bauginti Lietuvos parlamentą ir žmones, rimtai padidino įtampas ir smurto galimybę Lietuvoje.

4. Sovietų Sąjunga turėtų tučtuojau nutraukti visas tokias pastangas bauginti Lietuvos parlamentą ir žmones.

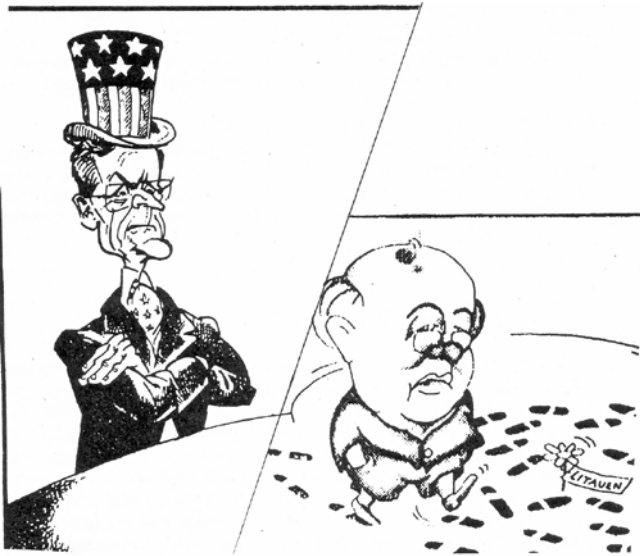
5. Sovietų Sąjunga neturi jokios teisės naudoti jėgos prieš lietuvius, kurie taikingai įgyvendina savo demokratines teises, o Prezidentas Gorbačiovas

ir kiti Sovietų vadovai turėtų aiškiai suvokti, kad jėgos panaudojimas prieš Lietuvos žmones turėtų sunkių pasekmių JAV-Sovietų santykiams.

6. Sovietų Sąjunga turėtų tuoj pat pradėti geros valios diskusijas su Lietuvos valdžia, kad Lietuvos žmonių pareikštas nepriklausomybės troškimas būtų taikiai patenkintas.

7. Remia tvirtą Prezidento įsipareigojimą prievarta inkorporuotos teritorijos, kaip atsitiko Baltijos valstybėse 1940 metais, nepripažinimo doktrinai ir ragina Prezidentą patvirtinti jo įsipareigojimą nepriklausomai demokratinei Lietuvai ir ieškoti būdų tam įsipareigojimui aktyviai parodyti.

8. Ragina Prezidentą apsvarstyti [keli žodžiai išbraukti]* išrinktosios Vyriausybės kvietimą ją pripažinti.

FAZ, 1990 04 20; Welt, 1990 04 19

* Pagal V.Landsbergio gautą pirminę dokumento kopiją su LIC (Lietuvos informacijos centro) priedašu: „Priimta 1990 kovo 22. Balsavo už – 93 senato [nariai], prieš – 0“. – V.Landsbergio archyvas.

LENKIJOS RESPUBLIKOS SEIMO NUTARIMAS

1990 m. kovo 22 d.

LIETUVOS KLAUSIMU

Demokratiškai išrinkto Lietuvos Parlamento deklaracija skelbianti Lietuvos valstybės tęstinumą ir nepriklausomybę yra Ribbentropo–Molotovo pakto pripažinimo negaliojančiu natūrali pasekmė.*

Sveikiname lietuvių tautos grįžimą į laisvųjų tautų šeimą juolab džiaugsmingiau, kad suvokiame ir ilgaamžius ryšius, kurie sieja mūsų išsilaisvinančias iš totalitarizmo tautas, ir tai, kad tik laisvos tautos įstengs nustatyti savo santykius tikros brolybės, geros kaimynystės ir partnerystės pagrindu.

Reiškiamo įsitikinimą, kad po Antrojo pasaulinio karo nustatytos sienos yra pastovus Europos tvarkos ir saugumo elementas, pagrįsti Lietuvos siekiai bus gerbiami, o nepriklausomo Lietuvos valstybingumo procesas vyks taikingai ir greitai.

Tame procese, be abejo, nepristigs Lietuvoje gyvenančių lenkų dalyvavimo**. Tikime, kad laisvoji Lietuva sukurs istorinę progą formuoti lenkų ir lietuvių santykius pagrįstus pagarba mažumų teisėms ir lojalumu bei draugyste.

*Tekstas lenkų kalba, atsiųstas
Lenkijos Respublikos Seimo maršalkos aplanke. -
V.Landsbergio archyvas*

---

* Primenama atitinkamas SSRS Liaudies deputatų suvažiavimo 1989 m. gruodžio 24 d. nutarimas.

Reikšmingai suvokta, kaip ir ankstesniame Lenkijos Respublikos Senato nutarime, kad Lietuva 1990 03 11 paskelbė apie valstybės tęstinumą (su sostine Vilniuje). Tai patvirtina pritarimas po Antrojo pasaulinio karo nustatytoms sienoms.

** Galbūt mandagus paraginimas kai kuriems Lietuvos lenkams nesiblaškyti, nepriimėti Rytų Lietuvos savivaldybėse tokių nutarimų kaip ištikimybės SSRS konstitucijai ir pan.

Michailo Gorbačiovo laiškas V.Landsbergiui

Iš Lietuvos TSR gaunama informacija rodo, kad Respublikos teritorijoje registruojami savanoriai ir vadinamąsias krašto apsaugos organizacijas, kurios turi pakeisti pasienio kariuomenės ir iš dalies vidaus reikalų organų veiklą.

Siūlau imtis neatidėliojamų priemonių, kad būtų nutraukti visi veiksmai, kuriais siekiama sudaryti šias ir panašias formuotes. Taip pat atkreipiu Jūsų dėmesį į tai, kad į Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos dienotvarkę įtraukto įstatymo projekto „Dėl baudžiamosios atsakomybės už antivalstybinius raginimus“ priėmimas nebus teisėtas, nes atsakomybės už valstybinius nusikaltimus nustatymas priklauso tik TSR Sąjungos kompetencijai.

Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungos Prezidentas M. Gorbačiovas

„Tiesa“, 1990 03 23*

---

* Šis LKP laikraštis, regis, pretendavo į oficiozo vaidmenį, savais kanalais gaudavo tokius dokumentus.

Laiškas pasirodė tą pačią dieną, kai SSRS ėmėsi karinių smurto ir bauginimo veiksmų. V.Landsbergis rašė atsakymą iškart, vakare, o išsiuntė kovo 24-ąją. – Žr. kn. *Laisvės byla*, V., 1992, p. 42-43. Ten sakoma, kad M.Gorbačiovo informacija apie savanorius esanti netiksli ir nekompetetinga, o „tankai, dabar artėjantys prie Lietuvos Respublikos sostinės, neturi čia ką veikti.“

SSRS prezidento kreipimasis į Lietuvos Aukščiausiąją Tarybą

1990 03 31

Dabartinė Lietuvos vadovybė neklauso proto balso, toliau ignoruoja TSRS liaudies deputatų trečiojo neeilinio suvažiavimo sprendimą, vienašališkai vykdo veiksmus, kurie prieštarauja TSRS konstitucijai ir yra visos Sąjungos atžvilgiu atvirai provokuojantys bei įžeidžiantys.

Noriu dar kartą pareikšti, kad šis kelias pražūtingas, jis nuves tik į aklavietę.

Raginu Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatus įsisąmoninti šią tiesą, savo istorinę atsakomybę už Lietuvos liaudies – lietuvių ir nelietuvių interesus, jų saugumą ir gerovę, už demokratijos likimą visoje mūsų šalyje ir stabilumo likimą pasaulyje.

Siūlau tuojau pat Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos sesijoje panaikinti priimtus neteisėtus aktus. Toks žingsnis atvers galimybes apsvarstyti visą iškilusių problemų kompleksą vieninteliu priimtiniu pagrindu – remiantis TSRS Konstitucija.

M. Gorbačiovas

Publikuota: „Tiesa“, 1990 04 03

[V.Havelo] Valstybinė telegrama

Praha, 1990 03 29

V.Landsbergis
Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas
Vilnius

Gerbiamas Pone Pirmininke,

Aš susirūpinęs seku aštrėjančią padėtį Lietuvoje*. Bet kurios prievartos formos, jų tarpe ir paprasti grasinimai, gali rimtai pakenkti taikingos Europos santvarkos pastangoms. Aš įsitikinęs, kad vienintelis galimas tos sudėtingos situacijos sprendimas yra atviras, teisingas politinis dialogas tarp Sovietų Sąjungos ir Lietuvos atstovų. Čekoslovakija, šalis, kuri aktyviai siekia įsijungti į taikų visos Europos procesą, yra pasirengusi siūlyti tam dialogui savo paslaugas ir neutralią dirvą.

Širdingą sveikinimą siunčia
Vaclavas Havelas
Čekoslovakijos Prezidentas

*Tekstas rusų k. lotyniškomis raidėmis.
V.Landsbergio archyvas*

---

* SSRS demonstravo karinę jėgą ir smurtu grobė jaunuolius į savo kariuomenę.

V.Landsbergio laiškas V.Havelui

Pone Prezidente,

Jūsų žodis, kuris parėmė Lietuvos laisvės siekį, yra labai reikšmingas. Aš su džiaugsmu ir dideliu dėkingumu priimu Jūsų pasiūlymą surengti TSRS-Lietuvos Respublikos derybas gražioje ir svetingoje Čekoslovakijos žemėje. Jūs buvote pirmasis valstybės vadovas, kuris tai pasiūlėte, ir Lietuva to neužmirš.

Jūsų

Vytautas Landsbergis

Vilnius, 1990 m. kovo 31 d.

Skelbta: Laisvės byla, p.53

Švedijos Riksdago spykerio laiškas Lietuvos AT pirmininkui

Versta iš anglų kalbos.

Stokholmas, 1990 04 03

Asmeninis. Skubus.

Aukščiausioji Taryba (Council)
Pirmininkui Vytautui Landsbergiui
Vilnius, Lietuva

Giluminį procesą link demokratijos ir surengiamus Baltijos respublikose laisvus rinkimus sekame Švedijoje su dideliu džiaugsmu ir simpatija. Baltijos respublikose demokratiškai išrinktos asamblėjos Riksdagui yra natūralūs ir artimi partneriai dialoge, kaip geriausiai panaudoti naujas bendradarbiavimo Baltijos jūra aplinkybes. Aš ir Riksdagas viliamės, kad tiesioginiai ir supratingi kontaktai tarp Švedijoje ir Lietuvoje išrinktų asamblėjų prisidės stiprinant demokratiją ir gilinant bendradarbiavimą visame Baltijos regione.

Šia dvasia Švedijos Riksdago vardu aš norėčiau pakviesti Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos delegaciją aplankyti Švedijos Riksdagą patogiu metu.* Identiškas pakvietimas yra siunčiamas Estijos ir Latvijos Aukščiausiosioms Taryboms (sovietams).

Vizito į Stokholmą metu mes norėtumėme aptarti būsimą parlamentinį bendradarbiavimą ir pasikeitimus [delegacijomis]. Kaip vieną tokių pasikeitimų aspektą mes ketiname pakviesti deputatų ir vyresniųjų pareigūnų delegaciją iš Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos, kad būtų apsvarstyta parlamentinės praktikos patirtis ir nustatyti artimesni kontaktai su politinėmis partijomis ir jų parlamentiniais sekretoriais, taip pat su parlamentiniais komitetais.

---

* Lietuvos AT delegacijos, kuriai vadovavo AT pirmininko pavaduotojas B.Kuzmickas, vizitas įvyko 1990 birželio pradžioje.

Mes taip pat noriai žvelgiame į priekį, į būsimas galimybes Švedijos Riksdago atstovams aplankyti Lietuvą, kad iš pirmųjų lūpų [first hand] pasisemtume jūsų patirties*.

Aš tikiuosi, kad nepaisant sunkios darbų naštos, kuri slegia naujai išrinktą parlamentą jo pirmojoje sesijoje, Lietuvos Aukščiausioji Taryba ras galimybių priimti šį pakvietimą, ir kad vizitas galės įvykti šį pavasarį.

Thage G. Peterson
Spykeris

V.Landsbergio archyvas.

---

* Šios galimybės priklausė nuo SSRS suteikiamų arba nesuteikiamų vizų.

Maskvos laikysenos klaida dėl Lietuvos

Vertimas iš anglų kalbos

„Tikroji problema yra ne Lietuvos nepriklausomybė, o kaip Maskva mato save pačią.“

Šiomis dienomis netrūksta patarimų, kaip spręsti Lietuvos klausimą. Tačiau kad išspręstum problemą, reikia ją suprasti. Naujausia tendencija Sovietų ir Vakarų aplinkoje, kad „teisingo ir objektyvaus“ kelio iš aklavietės ieškotų visos suinteresuotos pusės – Sovietų Sąjunga, Lietuva ir Vakarų vyriausybės*, kurias jų visuomenės spaudžia paremti mūsų nepriklausomybės siekį. Tačiau kai kurie pasiūlyti sprendimai nėra nei teisingi, nei objektyvūs.

Sovietų kalbėtojai argumentuoja, kad tie neklusnūs lietuviai turėtų gerbti ir tvarkingai laikytis Sovietų konstitucijos. Galų gale, jie pripažįsta, kad lietuviai turi teisę į nepriklausomybę, jeigu jos nori. Tačiau kaip „sudedamoji Sovietų Sąjungos dalis“ jie privalo laikytis Sovietų įstatymo procedūrų, pagal kurias jų nepriklausomybę būtų įmanoma įgyvendinti.

Čia ir slypi pagrindinė tokio mąstymo klaida. Lietuva siekia ne sukurti nepriklausomybę, bet atkurti nepriklausomą valstybę, kurią neteisėtai pajungė svetima valstybė ir jos kariuomenė. Lietuva nekviečia atsikirti nuo Sovietų Sąjungos, nes niekada teisėtai į ją nebuvo įstojusi. Tai nėra vien teisinės subtilybės, o fundamentalus ir neginčytinas Kovo 11-osios nepriklausomybės deklaracijos pagrindas.

Kai sovietų kalbėtojai šneka apie atsiskyrimo teisę, tai tokia teisė Lietuvai negalioja. Ji nėra logiškai teisinga. Baltijos šalys, tarp jų ir Lietuva, visada laikėsi nuostatos, – tai pripažįsta ir pasaulis, – kad jos buvo neteisėtai inkorporuotos į Sovietų Sąjungą. Pats Sovietų Sąjungos Liaudies deputatų kongresas praėjusį gruodį paskelbė esant neteisėtu dokumentą, iš kurio gimė sovietų okupacija, – Molotovo-Ribbentropo paktą.

Orbačiovas sako, kad pagal sovietų įstatymus lietuvių teisė į atsiskyrimą galima tik per mechanizmą, kurį jis parūpins ir palaimins. Galų gale,

---

* Taip formuluota jau pirmajame JAV Baltųjų rūmų 1990 03 11 pareiškime.

mums sako, kad jis neneigiąs mūsų teisės į savivaldą, o tik prieštarauja atsiskyrimo tempui. Mes netikime, kad jis ketina leisti Lietuvai ar Baltijos valstybėms praeiti atsiskyrimo procedūras.

Nors mūsų neįpareigoja jokia Sovietų konstitucija, mūsų Kovo 11-osios veiksmai visiškai derėjo su konstitucine nuostata, kuri kiekvienos respublikos įstatymuose suteikia jai teisę atsiskirti. Dar daugiau, sovietinė konstitucija nurodo, jog SSRS yra savanoriška valstybių sąjunga.

Jeigu SSRS laikytųsi panašios kaip Jungtinėse Valstijose įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžios pusiausvyros kartu su nepriklausomu Aukščiausiuoju Teismu, kuris galėtų vertinti sovietinės įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios sprendimų teisėtumą, tada toks „Sovietų Aukščiausiasis Teismas“ galėtų 1) pritarti Baltijos valstybių nepriklausomybei, nes jų prievartinis inkorporavimas prieštarauja sovietų konstitucijos straipsniui apie „savanorišką sąjungą“ ir 2) neleistų atgaline data taikyti baudžiamųjų įstatymų.

Tačiau būtent tai ir bandė padaryti [Trečiasis] Liaudies deputatų suvažiavimas, paskelbęs, kad Kovo 11-osios balsavimas Vilniuje prieštarauja [respublikų] atsiskyrimo įstatymui, kuris tuo metu net neegzistavo.

SSRS Aukščiausiosios Tarybos balandžio 5 d. atsiskyrimo įstatymas konstatuoja, jog norinti atsiskirti respublika privalo surengti referendumą. Jeigu 1940 metais nereikėjo referendumo nutarti, ar mes norime panaikinti savo nepriklausomybę ir įstoti į SSRS, tai kodėl dabar reikia referendumo, ar reikia baigti prievartinę inkorporaciją?

Mes neturime iliuzijų dėl mūsų ekonominės priklausomybės nuo Maskvos, bet mums sunku suprasti, kodėl šiomis dienomis ir šiame amžiuje turi tęstis šeimininko-vergo santykiai ir kad, keisčiausia, kai kurių vakariečių draugų jie būtų skatinami kaip problemos sprendimo būdas?

Mūsų rinkimai vasario 24 d. buvo teisėti ir demokratiški. Sąjūdžio iškelti kandidatai-nepriklausomybininkai triuškinamai laimėjo rinkimus su demokratijos ir Lietuvos nepriklausomybės šūkais. Sąjūdžio politinė platforma skyrėsi nuo jo oponentės, atsiskyrusios [nuo SSKP] Lietuvos komunistų partijos, tuo, kad Sąjūdis siekė visiškos ir kuo greitesnės politinės nepriklausomybės bei normalių lygiaverčių diplomatinių santykių

su Maskva, o partijos vadovybė dar neaiškiai tebekalbėjo apie Lietuvos suverenitetą „be SSRS“.

Be to, Lietuvos žmonių valia daug kartų buvo išreikšta masiniuose mitinguose ir bent dviejose peticijose su daugybe parašų: 1988 metais 1.8 milijonas pasirašiusiųjų iš 3.5 milijonų šalies gyventojų atmetė sovietų konstitucijos pataisas, kurios apribojo respublikų suverenias teises, o pernai 1.6 milijono parašų pareikalavo panaikinti Molotovo-Ribbentropo paktą bei išvesti iš Lietuvos sovietinę kariuomenę. Kaip tokioje politinėje realybėje galėtume planuoti ir spręsti mūsų likimą pagal Maskvos taisykles ir Maskvos sąlygomis? Mes negalime tiesiog išmesti mūsų politinio mandato.

Pastarosiomis savaitėmis Maskva reiškė savo nepasitenkinimą žodinių ir fizinių grasinimų kruša, blokadomis bei kitokiais jėgos naudojimo prieš mūsų žmones veiksmais. Jeigu Sovietų Sąjunga ir toliau mėgins jėga sutriuškinti ir užsmaugti Lietuvos nepriklausomybę, jeigu kariškiai užgniauš parlamentą ir įves karinius įstatymus, jeigu Gorbačiovas bandys išlaikyti Lietuvą nelaisvėje, mes visi pralaimėsime. Jis parodys, kad *perestroika* yra tik nepavykusios politikos šūkių rinkinys, o ne tikras perėjimas prie demokratijos.

Tačiau jeigu Gorbačiovas praplės demokratiją iki savo kiemo ir pripažins demokratiškai išrinktą kaimynės Lietuvos valdžią, jeigu jis pirmininkaus paleidžiant paskutinę šiame pasaulyje imperiją, jeigu jis bendraus su mumis kaip su lygiais ir draugiškais partneriais, visi iš to turėsime naudos. Ir jis istorijoje pasiliks didžiu žmogumi.

Tikroji problema yra ne Lietuvos nepriklausomybė, o kaip Maskva mato save pačią. Mūsų balsavimas už laisvę verčia Maskvą rinktis – demokratija ar sovietų šventosios imperijos išsaugojimas. Užuot tiesiai žvelgusi į problemą, Sovietų Sąjunga sutelkia savo dėmesį į mažą antagonistą, kuris, beje, niekada nė nebuvo antagonistas. Šioje apgailėtinoje nelygioje kovoje Maskva yra didžiausias savo priešas.

„The Observer“, 1990 kovas-balandis

*Pascha nostrum
immolatus est Christus
Alleluja (1 Cor 5, 7)*

*James Paulus P^{VI}
in solemnitate Paschali
1990*

Jono Pauliaus Antrojo dvasinė parama – Šv. Velykų sveikinimas Vytautui Landsbergiui

V.Landsbergio archyvas

F. Mitterrandas – laiškas V. Landsbergiui

Paryžius, 1990 04 19

Pone Prezidente,

Labai susidomėjęs susipažinau su kreipimusi, kurį deputatas iš Lietuvos p. Kudarauskas perdavė vienam iš mano bendradarbių kovo 16 d.*

Prancūzija, kaip jūs priminėte, tarp dviejų pasaulinių karų palaikė glaudžius santykius su Lietuvos Respublika. Ji niekada nepripažino teisėta 1940 m. rugpjūčio aneksijos.

Lietuvos teisė į nepriklausomybę yra neginčijama.

Penkiasdešimt istorijos metų supynė sudėtingus ryšius tarp Vilniaus ir Maskvos, ir vien derybos galėtų taikiai sureguliuoti įvairias išskylančias problemas. Tikrai dialogas yra kelias, kurį pripažįsta Prancūzija ir kitos Europos Bendrijos valstybės. Toksai buvo kreipimasis, kurį mano prašymu Valstybės ministras, Užsienio reikalų ministras, kovo 30 d. perdavė sovietų vadovybei.

Priimkite, Pone Prezidente, mano didelę pagarbą.

François Mitterrand

Ponui Vytautui Landsbergiui

Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos

Pirmininkui

---

* Laiškas F.Mitterrandui buvo užbaigtas, pasirašytas (J.Urbšio ir V.Landsbergio) ir pradėjo jau antrąją savo neoficialią kelionę į Paryžių 1990 02 20. – Žr. kn. *V.Landsbergis. Susirašinėjimas ir pokalbiai su François Mitterrand. 1990-1992.* Vilnius. 2007, p. 12-13

JAV ir Prancūzijos Respublikos Prezidentų nuostatos

1990 04 19

*****

Prezidentas G. Bush:

– mes taip pat pasikeitėme nuomonėmis apie situaciją Sovietų Sąjungoje ir Lietuvoje. Esame įsitikinę, kad ši problema turi būti išspręsta dialogo būdu ir Lietuvos žmonės pagaliau atgaus apsisprendimo teisę.

– mes labai susirūpinę dėl neigiamų Sovietų Sąjungos veiksmų Lietuvos atžvilgiu. Aš minėjau Prezidentui Mitterrandui, kad Amerika apsvarstys kokių atitinkamų priemonių imtis, atsakant į Sovietų veiksmus.*

*****

Klausimas:

Gerbiamas Prezidente, savo kalboje Jūs išreiškėte norą padėti SSRS ir Lietuvos dialogo pradžiai. Kaip Jūs matote šią idėją? Ar Prancūzija pradės dialogą, ar tai NATO, ar visų Dvylikos bendra idėja?

Prancūzijos Respublikos Prezidentas:

Visos iniciatyvos yra geros, jos viena kitą papildo**. Bet kuriuo atveju, Prancūzija, kaip ir Jungtinės Valstijos, yra pasirengusi pareikšti savo nuomonę.

Klausimas:

Čia klausimas abiem prezidentams: Lietuvos Prezidentas pasakė, kad naftos tiekimas iš tiesų nutrauktas. Ar jūs pasirengę siekti bendro dialogo su Vilniumi, ar padėti Lietuvai rasti tarpininką, pavyzdžiui Tarptautinį Raudonąjį Kryžių?

---

* SSRS paskelbė ir įvedė Lietuvos ekonomikos blokadą.

** Vėlesniame 1990 04 27 Dublino bryfinge F. Mitterrandas patvirtino, kad jo ir H.Kohllo 1990 04 26 laiškas V.Landsbergiui atspindėjęs „visų Dvylikos priimtą poziciją“.

Prezidentas G. Bush:

Jums leidus, atsakysiu pirmas. Gal tai jus nustebins, bet mes negavome oficialaus patvirtinimo dėl šio Sovietų Sąjungos veiksmo. Kol kas vyksta labai svarbus dialogas su sąjungininkais. Vakar įvyko susitikimas su ministru Ševardnadze. Mes kalbame su Sovietų atstovais, kurie supranta mūsų ketinimus. Aš nenoriu spėlioti ir žadėti, kiek daugiau Jungtinės Valstijos galėtų pasiekti kartu su sąjungininkais, nei veikdamos atskirai. Tikiuosi, kad mes vėliau pratęsimė dialogą su Prancūzijos Respublikos Prezidentu.

Prancūzijos Respublikos Prezidentas:

Aš tik norėčiau patvirtinti prezidento Busho žodžius. Pirmenybė dialogui: reikės išanalizuoti išvadas, aptarti teigiamas ir neigiamas dialogo kryptis. Aš išreiškiau savo nuomonę Lietuvos Prezidentui laiške, išsiųstame prieš 48 valandas.*

Klausimas:

Gerbiamas Prezidente, Jūs minėjote, kad Sovietų Sąjunga nesilaikė žodžio ir pakeitė veiksmų eigą Lietuvos atžvilgiu. Taip pat minėjote, kad prireikus Jūs pasakysite, kokių veiksmų imsisi Jungtinės Valstijos. Ar galėtumėte patikslinti, kada būsite pasiruošę tarti savo žodį ir ar tai nutylite dėl vykstančio dialogo tarp Valstijų sekretoriaus J. Bakerio ir M. Ševardnadzės?

Prezidentas G. Bush:

Tai nutyliu, nes kol kas norime išlaikyti atvirą diskusiją, dialogą, kuris turės įtakos daugeliui šalių. Tai diskusija, kurios metu ieškome būdų, argumentų kaip sustiprinti demokratiją Rytų Europoje, siekiame rasti santykį tarp Sovietų Sąjungos narių, turinčių didelę įtaką kitoms šalims. Taip pat mums rūpi Lietuvos žmonių apsisprendimo teisė, dėl kurios aš visada skatinsiu pradėti dialogą. Tai svarbiausias punktas, kurį reikia aptarti su Sovietų Sąjungos užsienio reikalų ministru. Mes ir toliau tikimės, kad galėsime paskatinti šio dialogo pradžią, tačiau tikslios dienos, kada tai įvyks, negaliu pasakyti.

---

* Laiškas buvo jau parašytas, bet išsiųstas tik dar po dviejų dienų.

*****

Klausimas:

Gerbiamas Prezidente, Jūs gana plačiai apibrėžėte galimų manevrų erdvę Prezidentui Gorbačiovui sprendžiant šias problemas. Kiek turėsite kantrybės laukti sprendimo Lietuvos atžvilgiu? Ar nemanote, kad palikote per daug laisvės ir jis gali pasiūsti kariuomenę? Kokie pokyčiai atsirado po jūsų tarpininkavimo?

Prezidentas G. Bush:

Taip, viskam yra ribos. Esu įsitikinęs, kad Gorbačiovas puikiai suprato mūsų susitarimą ir tokio pavojaus nėra. Mes šį klausimą aptarėme. Dėl antrosios Jūsų klausimo dalies, tarpininkavimo... Atsirado daugiau laisvės Rytų Europoje. Mes labai sunerimę dėl įvykių Lietuvoje, tačiau esame įsitikinę, kad energetinis ginklas nebus panaudotas.*

Tačiau konfliktas, kurį matome, mus neramina. Taip pat neramina daromas energetinis spaudimas Lietuvai. Tačiau dialogas tarp Jungtinių Valstijų ir Sovietų Sąjungos vyksta, ir mes rasime bendrą kalbą.

Iš Prancūzijos Respublikos Prezidento F. Mitterando ir Jungtinių Amerikos Valstijų Prezidento G. Busho spaudos konferencijos. Key Largo, 1990 04 19

---

* Nerealios viltys, nes 1990 04 18 SSRS jau pradėjo Lietuvos energetinę ir kitokią ekonominę blokadą.

F. Mitterrando ir H. Kohlio laiškas V.Landsbergiui

Pone Prezidente,

Mes abu vienodai sunerimę dėl situacijos raidos Lietuvoje. Mes norėtume Jums apie tai pranešti.

Lietuvių tauta nedviprasmiškai pareiškė savo valią įkūnyti nepriklausomybės teisę.

Dėl to jai negalima priekaištauti.

Tačiau istorija sukūrė sudėtingą situaciją, kuri surišta daugeliu politinių, juridinių ir ekonominių saitų. Jų atrišimas pareikalau laiko ir kantrybės, ir reikės pasinaudoti klasiniais dialogo keliais.

Mes išreiškiame taip pat pageidavimą, kad kuo greičiau prasidėtų pokalbiai tarp Jūsų ir Sovietinės vadovybės, kad dabartinė krizė būtų išspręsta abiem pusėm priimtiniu būdu.

Tokių derybų pradžia, be abejo, palengvėtų, laikinai sustabdžius pasekmes Jūsų parlamento nutarimų, kurie nėra trupučio neprarastų savo vertės, kadangi jie remiasi visuotinai priimtu principu – tautų apsisprendimo principu.

Mes sveikiname Jus, Pone Prezidente, ir prašome priimti mūsų simpatijos jausmus, kaip ir mūsų geriausius linkėjimus Jūsų tėvynainiams.

Helmut Kohl

François Mitterrand

Paryžius, 1990 04 26*

---

* V. Landsbergis iš karto atsakė viešu pareiškimu pritardamas dialogo idėjai su pastaba, kad „jo atmosferą pagerintų Sovietų ekonominės blokados prieš Lietuvą nutraukimas jau dabar“. Gegužės 2 d. išsiųsti oficialūs atsakymai abiem vadovams, kuriuose atsiliepiama į jų pareiktą pageidavimą, „kad prasidėtų pokalbiai tarp Vilniaus ir Maskvos, kuriais būtų pasiekta visoms pusėms priimtino sprendimo. Toks pat yra gilus Lietuvos troškimas; siekdama dialogo, ji patvirtina, kad galima derėtis visais klausimais, išskyrus Lietuvos valstybės 1990 m. kovo 11 d. atstatytą nepriklausomybę.“ – Žr. *V.Landsbergis. Laisvės byla*. V., 1992, p. 78-80.

Vokietijos Federalinio Kanclerio nuomonė

1990 04 26

Kancleris H. Kohlris:

Dialogas [tarp SSRS ir Lietuvos] yra būtinas*. Nemanau, kad būtų neatsargu, jei paskatintume pradėti tikras diskusijas. Reikia stebėti, kaip vystosi įvykiai Rytų ir Pietryčių Europoje. Iš kilo daugybė klausimų šalyse, kuriose nėra perestroikos, tokiose kaip Lenkija, Čekoslovakija ir kt. Labai svarbu, kad kalbėtume atvirai ir nuoširdžiai. Palyginimą su 1938 m. Miuncheno dvasia laikau visiškai netinkamu**. To visiškai neverta svarstyti. Bet kuriuo atveju, aš nematau, kas Vakaruose galėtų veikti Miuncheno dvasia. Aš manau, kad padėtis stabilizavosi. Galvojant apie 1983 m. diskusiją dėl NATO, mes tada visiškai neįžvelgėme jokios Miuncheno dvasios, tačiau manau, kad visos galimybės siekti taikos turi būti panaudotos.

*Iš Prancūzijos Respublikos Prezidento
F. Mitterrando ir Vokietijos Federacinės Respublikos Kanclerio H. Kohlio spaudos
konferencijos Paryžiuje, 1990 04 26*

---

* Kalbama jau pasirašius laišką V.Landsbergiui.

** Kanclerį sujaukino kažkurio žurnalisto atitinkamas klausimas.

Didžiosios Britanijos Ministrės pirmininkės nuomonė

1990 05 04

Didžiosios Britanijos Ministrė Pirmininkė ponia M. Thatcher:

Palietėme Sovietų Sąjungos problemą, kurią turime spręsti kartu ir rasti santykių pusiausvyrą su Rytai. Taip pat kalbėjomės apie Lietuvą. Europos Komisijoje Užsienio reikalų ministrai pateikė savo pareiškimus. Manau, Jūs žinote mūsų nuomonę šiuo klausimu. Nei vieni, nei kiti nepripažinome Lietuvos aneksijos fakto, mes pripažįstame jos apsisprendimo teises, ir pati Lietuva turi spręsti savo šalies nepriklausomybės klausimą. Mes manome, kad situacija taps kryptingesnė prasidėjus diskusijoms. Tikimės, kad artėja laikas pradėti jas.

Aš sutinku susitikti su ponia Prunskiene, kai ji atvyks į Londoną. Juk žinote, kad ji jau kalbėjosi su Prezidentu G. Bushu*.

Iš spaudos konferencijos su Didžiosios Britanijos Ministre Pirmininke ponia M. Thatcher, Waddesdon, 1990 05 04

---

* Lietuvos Respublikos Ministrė Pirmininkė Kazimira Prunskienė lankėsi Vašingtone, Baltuosiuose rūmuose, 1990 05 03, o po Londono dar matėsi su Prancūzijos ir Vokietijos vadovais.

M.Thatcher priėmė V.Landsbergį savo rezidencijoje Londone 1990 11 13, buvo aptartos naujos sovietų grėsmės, parama Lietuvai Paryžiaus konferencijoje ir gražintinas Lietuvos auksas. Atsiminimuose ji rašo: „Aš raginau Lietuvos Prezidentą Landsbergį būti kuo atsargesniu, kai mačiau jį Londone lapkritį.“ – *M. Thatcher. The Downing Street Years*. London, 1993, p.801. 1991 03 08 per priešpiečius Hooverio Institute Vašingtone M. Thatcher pakartojo savo nuostatą: „Sovietų Sąjunga užgrobė tas valstybes ne pagal įstatymą, bet klasta ir prievarta. Vakarai niekad nelaikė to užgrobito teisėtu. Mes visiškai remiame Baltijos Valstybių teisę lemti savo ateitį. Ir mes turime pareikšti Sovietų Sąjungai aiškiai, kad tai nėra klausimas, ar jos bus laisvos, bet kada jos bus laisvos. Ir jos bus – jos bus laisvos!“

Moldavijos SSR Aukščiausiosios Tarybos Nutarimas dėl nepriklausomos Lietuvos Respublikos pripažinimo

Šių metų kovo 11 dieną naujoji Lietuvos respublikos Aukščiausioji Taryba priėmė aktą dėl nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo.

Moldavijos SSR Aukščiausioji Taryba:

be išlygų pripažįsta lietuvių tautos teisę, kaip ir kiekvienos kitos tautos, į apsisprendimą ir nepriklausomos valstybės sukūrimą;

pripažįsta Lietuvos respublikos Aukščiausiąją Tarybą kaip parlamentą, kurį tauta išrinko teisėtu ir demokratiniu būdu, ir Lietuvos respublikos vyriausybę;

/.../

pasisako, kad Lietuvos ekonominė blokada būtų nutraukta*, ir kviečia SSRS ir Lietuvos vyriausybes į konstruktyvų dialogą.

M. Sneguras

Moldavijos SSR Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas

Kišiniovas,

1990 m. gegužės 31 d.

---

* M.Sneguras pareiškė tai ir asmeniškai M.Gorbačioviui per SSRS Federacinės tarybos 1990 06 12 posėdį Maskvoje (ten dalyvavo V.Landsbergis).

Islandija. Parlamento Rezoliucija remianti Baltijos valstybių nepriklausomybės siekį

Islandijos Altingas.

1990 12 19

Altingas pakartoja savo paramą Lietuvos Tautos nepriklausomybės paieškai (quest) ir primena, kad Islandijos Vyriausybė nuo 1922 metų nuosekliai pripažino Estijos, Latvijos ir Lietuvos nepriklausomybę, ką Altingas ir Vyriausybė yra patvirtinę. Altingas dar kartą patvirtina (reaffirms) savo 1990 m. kovo 12 d. Rezoliuciją, kurioje jis paskelbė, kad tautų, turinčių demokratiškai išrinktus parlamentus, apsisprendimo teisė sudaro tautų nevaržomų santykių pagrindą ir prisideda prie pasaulio taikos. Altingas pabrėžia teigiamų rezultatų svarbą specialiuose Baltijos valstybių ir Sovietų Sąjungos Vyriausybės pokalbiuose, kaip Islandijos Ministras pirmininkas pareiškė Paryžiaus Viršūnių susitikime 1990 m. lapkričio 19-20 d.

Altingas laiko, kad kol Baltijos valstybės negaus visiško jų nepriklausomybės pripažinimo, konfliktai Europoje nėra išspręsti*.

Altingas pabrėžia Baltijos valstybių apsisprendimo teisę ir skelbia savo paramą visoms taikioms pastangoms išspręsti ginčą (dispute) tarp Baltijos valstybių ir Sovietų Sąjungos. Altingas reiškia paramą Islandijos Vyriausybės pasiūlymui, kad Reikjavikas būtų suinteresuotų šalių diskusijų vieta**, ir drąsina Vyriausybę siekti Baltijos valstybių nepriklausomybės siekio teigiamo sprendimo tarptautiniuose forumuose.

Tekstai islandų ir anglų kalbomis.

Atsiųsta V.Landsbergiui su Altingo pirmininkės

Guðrun Helgadóttir lydimuoju laišku. – V.Landsbergio archyvas

---

* Atitinkamą nuostatą buvo jau pareiškęs Islandijos Užsienio reikalų ministras J.B.Hannibalssonas kalbėdamas ESB konferencijoje Kopenhagoje 1990 07 06. Po posėdžio jį dėl to privačiai pasveikino JAV atstovas M.Kampelmanas.

** Šį pasiūlymą V.Landsbergis gavo savo vizito į Islandiją metu 1990 m. spalio 8-10. Reikjaviko meras net rodė tinkamą deryboms namą ant įlankos kranto, kur M. Gorbachiovą kadaise sutiko R. Reaganas.

Demokratijos partnerių sveikinimai

(Vertimai)

Telegrama, (12)-14 03 1990*

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba
Pirmininkas Vytautas Landsbergis
Vilnius

Širdingai sveikinu STOP Prašau priimti mano geriausius linkėjimus Jums, Jūsų draugams ir visai Lietuvai STOP Su aukščiausia pagarba Bronislavas Geremekas [Seimo] Parlamentinio piliečių klubo pirmininkas.

***

Telegrama

Lietuva,
Moldavija su tavim, laisvoji.
1990 m. kovo 18 Kišiniove buvo solidarumo su lietuvių tauta demonstracija.

Laisvosios Moldavijos Respublikonų partija. Viorel Tutunaru

***

Fototelegrama. Minskas, 1990 03 12

Lietuvos AT pirmininkui, Sąjūdžio pirmininkui p. V. Landsbergiui.

Sveikiname Jus išrinktą Lietuvos valstybės vadovu. Lietuvių tautą – ryžtingai žengusią į nepriklausomybę.

Mes, lietuviams genetiškai giminingos jotvingių tautos atstovai, linkime Jums sėkmės, laimėjimų ir klestėjimo. Puoselėjam viltį, kad remsite jotvingių tautos įtvirtinimą ir Jotvos valstybingumo radimąsi.

---

* Telegrama buvo išsiųsta 1990 03 12, bet Vilniuje datuota tik 1990 03 14.

Vyriškas Lietuvos pavyzdys mus žavi ir įkvepia.

Su pagarba

Mikola Šeliagovič
„Polesės“ visuomeninės krašto organizacijos
Sąjūdžio už Jotvos atgimimą
Iniciatyvinės tarybos pirmininkas

***

*Tarptautinė telegrama
(gauta 1990 03 13)*

Gerbiamas ponas profesorius
Vytautas Landsbergis
Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas
Vilnius

Susijaudinęs ir džiaugsmingai Nepriklausomos Lenkijos konfederacijos vardu* siunčiu Ponui pirmininkui į rankas nuoširdžiausius sveikinimus ir linkėjimus didžio istorinio fakto, Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo, proga. Nuostabios lietuvių tautos ilgametės didvriškos pastangos tapo vainikuotos sėkme. Nors suvokiu, kad ne visos kliūtys įveiktos ir ne viskas pasiekta, prašau priimti užtikrinimus, kad tolesniame Lietuvos kely, kaip ligi šiol, jus lydės mūsų geriausi jausmai, o kai reikės pagalbos, prašau [ją] taip pat priimti. Pone profesoriau, širdingiausi sveikinimai išrinkus jus atgimstančios Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininku.

Varšuva, 1990 m. kovo 12 d.

NLK pirmininkas Leszek Moczulski

***

---

* Nepriklausomos Lenkijos konfederacija – viena opozicinių partijų komunistinio režimo laikais.

Vilniaus ir Vilniaus krašto mylėtojų draugijos
Olštyno skyrius

Olštynas, 1990 03 15

Ponas prof. Vytautas Landsbergis
Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos
Pirmininkas

Gerbiamas Pone,

Išrinkus Jus Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko pareigoms, prašau priimti mūsų Draugijos nuoširdžiausius sveikinimus ir visokeriopos sėkmės linkėjimus asmeniškai Jums ir visai Tarybai.

Mūsų Draugijos nariai, jų dauguma yra buvę Vilniaus ir Vilnijos gyventojai, tebėra jausmais susiję su savo gimtine. Jie trokšta, kad toji žemė gražiai plėtotųsi ir visi jos dabartiniai gyventojai jaustųsi joje kuo geriau ir laikytų ją savo tėvyne. Mūsų troškimas, kad sienos tarp mūsų valstybių būtų taikos sienomis, o gyventojai galėtų be kliūčių lankytis vieni pas kitus. Taipgi trokštame, kad mūsų kultūros imtų viena iš kitos, kas jose geriausia.

Su pagarbos pareiškimais
Skyriaus Pirmininkas
prof. habil. dr. Zbigniew Jablonowski

***

Pasaulio lietuvių bendruomenė

J.E. Prezidentui

Vytautui Landsbergiui

Lenkijos premjeras Mazowiecki sutiktų tarpininkauti derybose tarp Lietuvos ir Sov. S-gos. Jei tai Jums priimtina, prašau kreiptis tiesiog į jį, jam tai pranešant (taip pat ir mums apie tai pranešant)*. Jeigu nepriimtina, prašau man pranešti ne. Lauksiu greito atsakymo

Vytautas Bieliauskas

Pirmininkas

***

Kaina už Lietuvos laisvę. M.Gorbačiovo „faktūroje“: už grotas, vielas, šunis...
V.Landsbergis: „Ar turėsiu jums mokėti rubliais?“

* Atrodo, kad į Tadeušo Mazowieckio vadovaujamą Lenkijos Vyriausybę raštu nebuvo kreiptasi.

***

Telegrama iš Estijos

Brangūs draugai, likimo draugai!

Lietuvių tauta jau savaitę patiria atsakomybę ir džiaugsmą dėl savo nepriklausomybės. Lietuvos Respublikos atstatymas buvo lemiamas žingsnis tautinio apsisprendimo kelyje ir iki šiol pats rimčiausias iššūkis imperijai. Jūs esate priešakinėje kovos už laisvę linijoje, iš kurios negalima atsitraukti, galima eiti tiktai tolyn. Estų tauta su jumis. Ir mūsų kova už aneksijos nutraukimą ir Estijos Respublikos atstatymą pereina į baigiamąją stadiją.* Mūsų jėga – Baltijos vienybėje.

Estijos Liaudies fronto vardu
Edgar Savisaar

Paskelbta AT posėdyje, 1990 03 20.

Publikuota: V.Landsbergis. Laisvės byla, p.33.

---

* Estijos AT 1990 03 30 balsavo už ėjimą į nepriklausomybę su pereinamuoju laikotarpiu. Trijų Baltijos premjerų pasitarimo Vilniuje 1990 04 12 komunikatą E.Savisaaras dar pasirašė kaip Estijos SSR ministras pirmininkas.

Fototelegrama
anglų k.

San Marino – Emilija/Romanija
1990 kovo 21

San Marino Respublika ir Emilijos-Romanijos regiono Užupo* Lyga pripažįsta naująją laisvą Lietuvos valdžią. Tegyvuoja laisva Lietuva!** Luciano Melli. Anita Garibaldi. Umberto Ventucci. Emiliano Cispadani.

Kopija gauta iš G. Kupčinsko. Originalas dingęs.

Iš V. Landsbergio archyvo

TELEGRAFI DELLO STATO
TELEGRAMMA
TELEGRAMME
TELEGRAMM
TELEGRAM

MOD. 28 - CODICE 088100 - EDIZ. 1988

Spazio riservato all'ufficio / for official use only / espace réservé aux services / Dienstvermerk

LEGA EMILIANA
ORDINE
CISPADANO
SPONSOR
LEGGERE CISPADANI

Qualifica _____ Destinazione _____ Provenienza _____

Numero _____ Parola _____ Data **21-3-1990** Ora _____ Via o altre indicazioni di servizio _____

Indirizzo corretto; consegna più rapida / correct address; faster delivery / adresse précise; livraison plus rapide / richtige Adresse; schneller Zustellung

STAMPATELLO / BLOCK LETTERS / CARACTERE D'IMPRIMERIE / BLOCKSCHRIFT

Destinatario / to / destinataire / Anschritt / Indirizzor / address / adresse / Adresse

**PRESIDENT VYTAUTAS LANDSBERGIS
SAJUDIS-SEIMA
VILNIUS-VILNA / LIETUVA
LITHUANIA**

C.A.R.P.L.Z. Località / place / locality / ortogend

TESTO / TEXT / TEXTE

REPUBLIC OF SAN MARINO AND REGIONE CISPADANA - LEGA EMILIANA OF EMILIA-ROMAGNA (NORTH-ITALY) RECOGNIZE
NEW FREE LITHUANIAN GOVERNMENT

1) EMILIANO CISPADANI
2) ANITA GARIBALDI
3) RYTIERIU REITER MELLI
ESQUIRE LUCIANO

LEGA EMILIANA
ORDINE
CISPADANO
SPONSOR
LEGGERE CISPADANI

Indirizzo di consegna / delivery address / Adresse de destination / destination address / Wohnort / address / Wohnort

Cognome/nome e domicilio del mittente / Sender's name and permanent address / Nachname und Wohnort des Absenders

**ESQ. CAV. REITER
VIA VILNIAUS, 43
MELLI L. 37133 VERONA (ITALIA)**

L'Amministrazione non assume alcuna responsabilità civile in conseguenza del ritardo di arrivo della telegrafia / Die Verwaltung übernimmt keine Verantwortung für den verspäteten
telegramm service / Administration ne prend pas de responsabilité civile en conséquence du retard de service télégraphique / Die Verwaltung übernimmt keine Verantwortung für den
spätlichen des telegraphischer dienstes.

* Regione Cispadana, t.y. esąš už Po upės; galėtų būti verčiama Transpadanija (plg. Transjordanija, Uždniestrė, Užnemunė, Užbaikalė).

** Įrašyta lietuviškai.

Amerikos Darbo Federacija ir Pramonės Organizacijų Kongresas sveikina Lietuvos Sąjūdžio rinkimų pergalę

1990 03 01*

Brangus Pirmininke Landsbergi,

14 milijonų AFL-CIO narių vardu prašau priimti mano širdingus sveikinimus dėl išspūdingos Sąjūdžio pergalės sekmadienio rinkimuose į Lietuvos parlamentą. Jūsų judėjimas nušviečia kelią demokratijai ir nacionaliniam apsisprendimui sunkiomis sąlygomis.

Aš mielai (fondly) prisimenu mūsų susitikimą ir pokalbį Vašingtone praėjusią vasarą ir tikiu, kad kartu su Sąjūdžiu ir Lietuvos darbininkų sąjunga, vadovaujama brolio Uokos**, mes galime bendradarbiauti skatindami demokratijos ir taikos reikalą.

Išreiškiame solidarumą su Jumis.***

Lane Kirkland
Prezidentas

JAV didžiosios koalicinės darbininkų unijos AFL-CIO prezidento L.Kirklando laiškas Lietuvos Sąjūdžio pirmininkui V.Landsbergiui jo namų adresu. Žr. Laisvės byla, p. 28.

---

* Tai laiško parašymo data, o Vilnių jis pasiekė jau po Kovo 11-osios kaip didelis padrašinimas. Sveikino jėga, galinti paspausti Sovietų Sąjungą kad ir JAV uostuose, kur kraunami laivai. – Žr. Laisvės byla, p.28.

** Įkurtai nebe sovietinei profsajungai – LDP – vadovavo Sąjūdžio dalyvis ir Sąjūdžio Tarybos sekretorius K.Uoka. „Brolis“ – JAV profsajungų tarpusavio kreipinys. Su L.Kirklandu susipažinta ir kalbėtasi 1989 m. kelionės į JAV metu.

*** Sakinys įrašytas lietuviškai.

2000

Dešimtosios metinės. JAV Kongreso sutampanti rezoliucija

S.Con.Res. 91

Susitarta 2000 m. kovo 8 d.

Vienas šimtas šeštasis Jungtinių Amerikos Valstijų Kongresas

ANTROJI SESIJA, kuri prasidėjo ir vyko Vašingtono mieste pirmadienį, du tūkstantųjų metų sausio dvidešimt ketvirtąją dieną

Sutampanti rezoliucija

Kadangi Jungtinės Valstijos niekada nepripažino Baltijos šalių – Estijos, Latvijos ir Lietuvos – inkorporacijos į buvusią Sovietų Sąjungą;

Kadangi 1990 metų Kovo 11 dienos deklaracija dėl Lietuvos Respublikos visiško suverenumo ir nepriklausomybės atkūrimo išardė buvusią Sovietų Sąjungą;

Welt, 1990 02 26

Kadangi po to Lietuva sėkmingai kūrė demokratiją, užtikrino žmogaus, tautinių mažumų ir įstatymo teises, plėtojo rinkos ekonomiką, pasiekė pavyzdinių santykių su kaimyninėmis šalimis ir reikšmingai žengė integracijos į laisvų ir demokratiškas tautų bendriją keliu, siekdama narystės Europos Sąjungoje ir Šiaurės Atlanto sutarties organizacijoje; ir

Kadangi dėl politinių ir ekonominių reformų pažangos Lietuva ženkliai prisidėjo ir tebeprisideda prie tarptautinės taikos ir stabilumo palaikymo, be kita ko, dalyvaudama NATO vykdomose taikos palaikymo operacijose Bosnijoje ir Kosove; dabar

Senatas **nusprendžia** (Atstovų rūmams pritariant), kad Kongresas šiuo sveikina Lietuvą su dešimtosiomis nepriklausomybės atkūrimo metinėmis ir dėl to, kad ji atliko pirmąją vaidmenį sugriaunant Sovietų Sąjungą; ir

giria Lietuvą už sėkmingą politinių ir ekonominių reformų įgyvendinimą, kuris gali toliau spartinti valstybės įsijungimo į Europos ir Vakarų institucijas procesą.

Tvirtinu:

Senato sekretorius

Tvirtinu:

Atstovų Rūmų sekretorius

Žodis Spykerio priėmime

/versta iš anglų kalbos/

JAV Kongresas, 2000 03 08

Pone Spykeri,*

Kongreso nariai ir garbingi svečiai!

Dėkoju Spykeriui už jo malonius sveikinimo žodžius ir didelę garbę suteiktą man ir mano tautiečiams pažymint čia dešimtąsias metines, kai Lietuvoje baigėsi sovietų kolonijinė valdžia ir atgimė Lietuvos demokratija.

Prieš dešimtį metų Lietuvos žmonės buvo giliai persiėmę taikia revoliucija, kuri naudojo pažymėtinus demokratiškus tautų ginklus: susirinkimų teisę, taikingo protesto teisę, spaudos laisvę ir, kas svarbiausia, teisę balsuoti turint pasirinkimą. Visa tai apėmė vienas žodis Sąjūdis – Lietuvos reformų (= pertvarkos) judėjimas.

1990 m. kovo 11 – ają mes, naujai išrinkti Lietuvos parlamento nariai, susirinkome ir balsavome 124 balsais už ir nė vieno prieš, 6 susilaikius, atkurti mūsų nepriklausomybę ir demokratiją. Tuo būdu įvykdėme rinkėjų mandatą išreikšti mūsų tautos valią. Kaip jūs žinote, Kremlius ir Michailas Gorbačiovas per tolesnius 18 mėnesių išmėgino įvairius metodus palaužti mūsų išsivadavimą: pirmiausiai, blokada ir baisinga propagandos kampanija, kurią sekė perversmo bandymas naktį iš 12 į 13 sausio 1991, ir kai jau geso paties M. Gorbačiovo režimas, nužudant septynis mūsų sienos pareigūnus, kurie įkūnijo tarnyboje [Lietuvos] teritorinį integralumą.**

Lietuvos žmonės nesvyravo, ir mes, jų išrinkti atstovai, jutome jų moralinę ir fizinę paramą. Mes jautėm ir Jungtinių Valstijų žmonių paramą. Ši šalis niekada mūsų nepamiršo per tuos 50-tį vienišų ir tamsių metų, kai buvom izoliuoti nuo Vakarų, – per laikotarpį, kuris prasidėjo, kai sovietų okupacinė kariuomenė ėmė trypti mūsų žemę 1940 m. birželio 15 dieną. JAV Kongresas buvo mūsų tvirčiausias rėmėjas ir net siuntė, jau mirusio

---

* Atstovų Rūmų spykeris (pirmininkas) buvo Dennis Hastert, nuoširdus Lietuvos draugas.

** Tai žodis ir apie teritorijos kontrolę – pretekstas, kuriuo JAV 1990 metais atidėjo galutinį apsisprendimą dėl Lietuvos atkurtos nepriklausomybės.

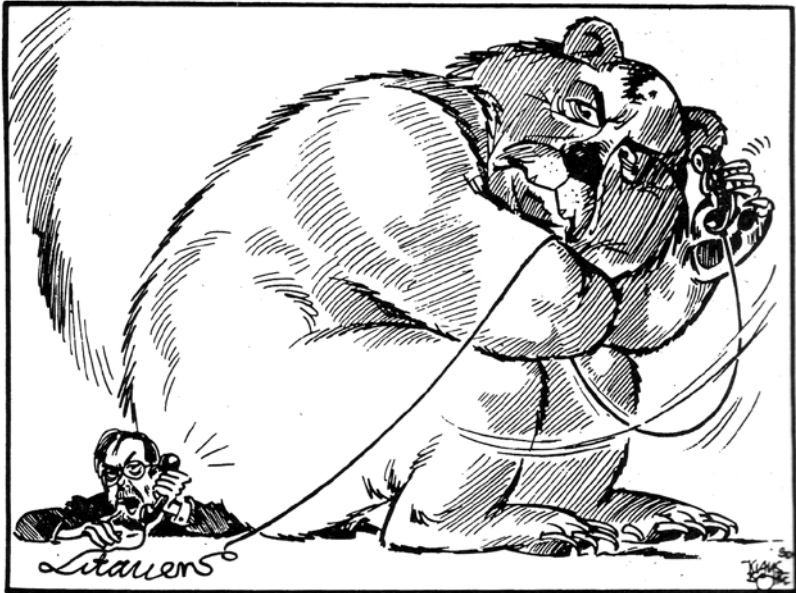
Rūmų spykerio Tip O'Neillo sprendimu, delegaciją stebėti tą [1990] vasario rinkimų, kurie išskėlė Sąjūdį į valdžią. Senatorius Durbinas ir kongresmenas Coxas, kurie yra čia ši vakarą, buvo tos istorinės delegacijos nariai, o su jais [kongresmenai] Milleris ir Sarpalius.

Savarankiškumo ir taikos dešimtmetis dar neatnešė mūsų žmonėms klestėjimo, bet savo pačių pastangomis mano tautiečiai sukūrė laisvos rinkos ekonomiką ir stabilią demokratiją su budria laisva spauda, kuri atidžiai stebi mūsų prerogatyvas. Mūsų šalis yra gerbiama Europos Tarybos, ESBO, Jungtinių Tautų ir daugelio kitų tarptautinių struktūrų narė. Mes patvirtinti narystės deryboms su Europos Sąjunga, o NATO pareigūnai laiko mus pirmaujančia kandidate kitam plėtros ratui. Aš galėčiau pasididžiuoti, kad NATO įvardijo Lietuvos ginkluotąsias pajėgas ir jų plėtros planą kaip modelį, kurį turėtų perimti kitos šalys kandidatės. Mes puikiai suprantame, kad verslas investuoja ten, kur saugi aplinka. Mes tikime, kad narystė NATO paskatins mūsų ekonomiką ir saugumą, kaip tai atsitiko kitose šalyse.

Esu taip pat laimingas pranešti, kad Jungtinių Valstijų investuotojai yra pagrindinis užsienio kapitalo šaltinis Lietuvoje. Jungtinėse Valstijose įkurta [based] „Williams International“ kompanija yra pastarasis strateginis investuotojas Lietuvos naftos produktų gamyloje Mažeikiuose. Ši pajėgi perdirbti 12 milijonų tonų per metus. Mes norime pasiekti, kad Amerika ir Rusija bendradarbiautų Lietuvos naftos versle. Deja, Rusijos naftos tiekėjai, remiami Rusijos vyriausybės, vengia sudaryti ilgalaikius kontraktus su „Williams Lietuva“ bendro valdymo įmone (joint venture). Mes Lietuvoje manome, kad tai labai trumparegiška. Jeigu naujoji Rusija nori būti gera kaimynė ir kurti geresnį gyvenimą savo žmonėms, tai ekonominis bendradarbiavimas turėtų būti jos svarbiausias šūkis (its watchword). Mes tikimės, kad dirbdami su Jungtinėmis Valstijomis ir JAV investuotojais įdiegsime „Bendradarbiavimo užuot dominavus“ (Cooperation instead of Domination) koncepciją Šiaurės Vidurio Europoje.

Priimkite mano šilčiausią padėką už jūsų draugystę ir Jungtinių Valstijų – Lietuvos partnerystę.

*V.Landsbergio archyvas.
Skelbiama pirmą kartą.*

Nebeužimta?

Baltijos – Atlanto tiltas: kertiniai akmenys ir išbandymai

/versta iš anglų kalbos/

Ponios ir ponai,

Prieš dešimt metų kaip tik šią savaitę mano šalis Lietuva taikiai balsavo už demokratijos ir nepriklausomybės atkūrimą, ištrūkdama iš sovietų okupacijos ir komunistų diktatūros. Kaip ir tuomet prieš pusmetį įvykęs Berlyno sienos griuvimas, mes tapome pavyzdžiu tautoms, vis dar belaisvėms ilgalaikiame sovietų arba Rusijos imperiniame kalėjime. Daugeliui kitų taip pat pasisekė atgauti laisvę, tačiau nemaža jų tebekovoja, siekdamos sulaužyti praeities jungą.

/.../

Pastaraisiais metais ženkliai pasikeitė Lietuvos santykiai su Euroatlantine bendrija. Norėčiau pakalbėti apie tris šių pokyčių ir aptarti jų pasekmes bendriems būsimiems Jungtinių Valstijų ir Lietuvos sprendimams dėl struktūrų ir institucijų, remiančių ir saugančių mums bendrų vertybių bendruomenę.

Pirma, 1999 m. balandžio mėnesį per Vašingtono viršūnių susitikimą NATO sąjungininkai nutarė įtraukti Lietuvą į grupę valstybių, kurių kandidatūros narystei bus svarstomos kitame NATO viršūnių susitikime. Netrukus po to Lietuva parengė ir pateikė Narystės veiksmų planą, nuosekliai išdėstantį finansinius ir karinius įsipareigojimus Aljansui, kuriuos Lietuva yra pasirengusi priimti. Nelaukdamas kvietimo, kurio laiko mes negalime nustatyti, Lietuvos Parlamentas žengė pirmyn ir įgyvendino svarbiausius plano elementus. */.../* Antra, 1999 m. gruodžio mėn. Europos Sąjungos Helsinkio viršūnių susitikime Lietuva buvo pakviesta prisijungti prie jau derybas pradėjusių ES valstybių kandidačių grupės. Šis sprendimas pastebimai priartina tą dieną, kai šiandieninė kandidatė Lietuva bus visiškai integruota į Europos rinkos mechanizmus. Didžiuliam solidarumu pažymėsiu, kad per šį antrąjį svarstymų ratą buvo pakviesta ir Latvija, o Estija, darydama ūkio pažangą ir vykdydama rinkos reformas, nusipelnė būti pakviesta jau į pirmąjį derybų dėl narystės

ratą. Yra pagrindo tikėtis, kad po penkerių ar septynerių metų, bent iki šio dešimtmečio pabaigos, visos trys Baltijos šalys – Lietuva, Latvija ir Estija – taps visateisės Europos Sąjungos narės ir visiškai įsijungs į jos bendrąsias rinkas.

Galiausiai, vasario mėnesį Lietuvos Parlamentas priėmė ir prezidentas V.Adamkus pasirašė Baudžiamojo proceso kodekso pataisą, pagal kurią teismams suteikiama teisė nagrinėti genocidu ar karo nusikaltimais kaltinamų asmenų bylas, jiems nedalyvaujant. Buvo atvejų, kai dėl sveikatos būklės kaltinamasis negalėjo dalyvauti teismo posėdžiuose. Nenorėjome pakliūti į amžinai besitęsiantį procesą.* Norėjome bent jau moralinės bausmės. Kartu su išsamiu švietimo projektu apie Holokaustą ir jo tragiškas pasekmes, skirtu pirmiausiai mūsų jaunimui, ši pataisa – svarbus žingsnis skatinant teisingumą Europoje ir užtikrinant, kad pokomunistinė Europa bus kuriama ant tvirtų moralės pamatų.

Prieš pereidamas prie Rusijos ir mūsų žlugusių vilčių dėl jos demokratėjimo, norėčiau išskirti klausimą, kurį šie svarbūs pokyčiai iškelia valstybių politikai. Kai kas teigė, kad Lietuvos ir kitų Baltijos šalių integracija į Vakarų rinką ir saugumo institucijas turėtų būti nutraukta ar sustabdyta, ir tai būtų pretekstas arba *quid pro quo* Rusijos geram elgesiui. Matyt, tie istorijos analitikai įsitikinę: mintis, jog demokratinės valstybės gali kartu prekiauti ir dalintis saugumo įsipareigojimais, yra tokia provokuojanti ir kelianti grėsmę, kad gali išprovokuoti Rusijos imperialistinį paroksizmą užsienio atžvilgiu ir despotiškus veiksmus namie.

Kitas požiūris (ir turbūt nenustebsite sužinoję, jog aš jam pritariu) toks, kad apskritai demokratinės šalys, o ypač Europos demokratinės valstybės, turi prigimtinę teisę jungtis bendrai gynybai. Pokyčiai, apie kuriuos papasakojau, patvirtina, kad Lietuva yra pasirengusi prisidėti prie karinių aljanso uždavinių, jau integruojasi į Europos Sąjungos apibrėžtą rinkos ekonomiką ir dėl istorinių priežasčių yra tvirtai pasiryžusi laikytis tų moralinių vertybių, kurios yra Euroatlantinės bendrijos pamatas.

---

* Lietuvai teko atlaikyti nelengvus ir ją kompromituojančius priekaištus, dažnai JAV, neva Vilniuje vengiama teisti įtariamuosius holokausto nusikaltimais, nors iš tikrųjų bylos buvo stabdomos dėl seno amžiaus kaltinamųjų sveikatos būklės.

Manau, kad iš tiesų čia nėra klausimo apie politiką. Europa, kuria pasitiki ir lietuviai, ir amerikiečiai, – tai Europa, kurioje rinkos, moralės ir kariniai įsipareigojimai tam tikra dalimi sutampa, vieni kitus sutvirtina ir pratęsia.*

Kalbant apie Rusiją, po V. Putino neseniai išsakytų žodžių „mes niekada nesame jokio pasaulio regiono paskelbę mūsų ypatingų interesų zona“, geriau būtų suvokti, kad realybė yra visiškai priešinga. Tai įrodė komunizmo era bei pastarieji įvykiai Rusijoje. Kaip žinote, europiečiams, o ypač Vidurio Europos gyventojams, gyvenantiems arčiau Rusijos kaip antai mes, neišvengiamai didesnę susirūpinimą kelia kliūtys vingiuojančiame Rusijos kelyje link demokratijos. Didžiulį nerimą keliantys pranešimai iš Čečėnijos liečia visus, tačiau dėl nesenų ir dėl to vis dar skaudžių prisiminimų apie sovietinę okupaciją, lietuvių vaizduotėje jie nusėda giliau. Kai penktojo dešimtmečio pabaigoje ir šeštojo pradžioje lietuviai priešinosi priespaudai ir, patirdami milžiniškų praradimų, kovojo už savo laisvę, sovietų karinės propagandos mašina vadino juos „banditais“. Tuo metu „tarptautinio terorizmo“ terminas, kaip tokiems atvejams naudotina etiketė, dar nebuvo reikalingas.

Čia esantiems verta priminti, kad tvirčiausias politinis Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo ramstis prieš dešimt metų buvo nuosekli Jungtinių Valstijų pozicija. Ilgus dešimtmečius sovietų 1940 m. įvykdytos Lietuvos aneksijos nepripažinimo politika [kurios laikėsi JAV] pasitvirtino ir buvo pavyzdžiu kitoms demokratinėms šalims. Net Rusija galų gale oficialiai pripažino aneksijos neteisėtumą 1991–1992 metų Rusijos-Lietuvos sutartimi.

Būtent tuo laikotarpiu, 1991–1992 m., buvo požymių, kad Rusija gali pasukti demokratijos keliu pripažindama tarptautines elgesio normas ir kurdama abipusį pasitikėjimą tarp tautų. Jos kariuomenės išvedimas iš mūsų teritorijos buvo vienas esminių žingsnių ta kryptimi. Nors kiti rusų veiksmai, ir retoriniai ir konkretūs, buvo kur kas mažiau konstruktyvūs, mes nuosekliai dirbome siekdami pagerinti mūsų dvišalius santykius.

Mes siekėme paremti Kaliningrado sritį įtraukdami šį regioną į praktinius ir bendradarbiavimo projektus, regioninę ir pasienio vietovių veiklą bei

---

* Dar dešimčiai metų praėjus padėtis vertintina kur kas sudėtingiau.

užmegzdami ryšius tarp žmonių. Mes palaikėme aktyvų politinį dialogą su Rusija ir esame suinteresuoti plėtoti abipusiai naudingą bendradarbiavimą, remdamiesi šiuo metu veikiančiomis institucijomis. Rusijos Federacijai mes įteikėme konkrečius pasiūlymus ekonomikos ir politikos srityse, pasiūlėme stiprinti ir plėtoti mūsų prekybinį bendradarbiavimą pašalinant dirbtines kliūtis, stiprinti pasitikėjimą, pavyzdžiui, gražinti Lietuvai mūsų ambasados pastatą Paryžiuje, kurį nuo nacių-sovietų okupacijos laikų pagal Ribbentropo-Molotovo paktą vis dar okupuoja Rusija. Mes norime gero ir lygiaverčio bendradarbiavimo. Tačiau jis turi vykti abiem kryptimis.

Dabar labiau nei kada nors suvokiame, kad visišką Lietuvos ir jos Baltijos kaimynių nepriklausomybę ir saugumą galima pasiekti tikrai visiškai integruojantis į daug platesnį Euroatlantinį regioną – tikrąją visą ir laisvą Europą.* Vienintelis kelias Rusijai būtų atsikratyti vyraujančio teritorinio mąstymo – atsisakyti to, kas vadinama jos „imperine pagunda“. Drauge mes turime įtikinti rusus, kad jų pagundas turi pakeisti tvirti bendradarbiavimo ryšiai su visa vieninga Euroatlantine bendrija. Pagrindas tokiems draugiškiems santykiams – tai dabartiniai (kaip ir praityje) ryšiai tarp Baltijos valstybių ir Amerikos bei tarp Baltijos valstybių ir Europos. Tai yra tikrosios laisvės ir tvirtos demokratijos tiltas. Jis remiasi bendromis vertybėmis ir tikslais, turinčiais gilias istorines šaknis. Svarbiausia vertybė ir jums ir mums – tai pagarba žmogaus teisėms šalyje, kur demokratija yra apsaugota.

1998 m. JAV-Baltijos šalių chartija nurodo, kad vienas pagrindinių bendrų Jungtinių Valstijų ir Lietuvos politinių tikslų yra Lietuvos narystė NATO. 1999 m. Vašingtono viršūnių susitikimas visoms Baltijos šalims atvėrė galimybę tapti NATO narėmis. Visos trys šalys šiuo metu dalyvaujame derybose dėl narystės ES. Visi pagrindiniai kandidatai siekiantys dalyvauti JAV Prezidento rinkimų procese pasisakė už „atvirų durų politiką“, tad ir už tai, kad į NATO būtų priimtos kitos šalys, „kai jos bus pasirengę“.

Kaip prieš keletą metų, taip ir šiandien, šiuos žodžius priimame labai rimtai. Sunkiai dirbome, kad pasirengtume, ir ne todėl, kad tie veiksmai užtikrins mūsų narystę, bet todėl, kad būtent Lietuvai reikia tą daryti. Mūsų

---

* Europe all and free – G. W. Busho naudotas šūkis.

veiksmai grindžiami tuo, kas gera Lietuvos žmonėms, ir, mūsų nuomone, tai sutampa su mūsų sąjungininkų interesais. Mes tikime, kad Lietuva bei visas Baltijos regionas yra pagrindiniai strategiškai svarbūs dalyviai kitame NATO plėtros rate. Mes tikime, kad būsime pasirengę. Mes sveikiname Jungtinių Valstijų ir Aljanso politiką, nesuteikiančią Rusijai veto Europos demokratizacijos klausimu. /.../

Kaip ir per pastaruosius šešiasdešimtį metų, mes vėl žvelgiame į Jungtines Valstijas, kad jos suteiktų ir Aljansui, ir pasauliui stiprybės, kad būtų švyturiu Baltijos valstybėms, mūsų tiltu užtikrinant ilgalaikę laisvę ir demokratiją. Mes labai vertiname visa, ką jūs nuveikėte, ir toliau tikimės jūsų pavyzdžio likusiam pasauliui.

Pastarieji dešimt metų mus priartino prie mūsų tikslų. Drauge išmokome daug pamokų. Aš turiu vilties, kad mūsų ateitis bus šviesesnė, ir tiltas tarp Jungtinių Valstijų ir Europos atlaikys XXI-o amžiaus iššūkius. Telaimina mus visus Dievas.

Pranešimas Jungtinių Valstijų Atlanto Taryboje, Vašingtonas, Kolumbijos apygarda, 2000 m. kovo 8 d.

*Skelbta: „Dienovidis“, 2000 04 07-20;
kn. V.Landsbergis. Vėl Lietuva! 10 metų. V., 2000, p. 32-37.*

Pasakyta Vilniuje 2000 03 11 iškilmingame Seimo posėdyje, skirtame Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dešimtmečiui

Jūsų Ekscelencija Respublikos Prezidente,
Garbūs svečiai,
malonūs kolegos!
Visi Lietuvoje, kurie mane girdite!

Dešimtą kartą minime Kovo 11-sios metines. Jaučiame ir galėtume sutikti su tuo, ką jaučiame – tai nėra eilinė Kovo 11-oji. Ir ne todėl, kad sutinkame ją dešimtą arba vienuoliktą kartą. Šiandien ji ateina tartum antrą kartą. Kaip ir tada, 1990-aisiais, kai Lietuvos likimą lėmė jau kovo 12-oji – sunaikinti juos ar nesunaikinti?* – ir įvykiai ligi tų metų pabaigos. Šiandien turime vėl galvoti apie visavertės valstybės tvirtinimą ir išsaugojimą. Finliandizuota Lietuva nebus visavertė valstybė, o tik Šiaurės vakarų kraštas. Išties nežinome, koks bus mūsų gruodis ir kokia dvasia sutiksime kitų metų Vasario 16-ąją, Kovo 11-ąją.**

Po mūsų dainuojančios revoliucijos, kuri buvo nušviesta vilties, tikėjimo ir meilės – lyg pati krikščionybė, kurioj dalyvavo ir netikintieji, – praėjo 10 permainingų metų su pergalemis ir nuosmukiais. Jau po pusantrų metų čia, šiuose rūmuose, viename skylančio Sąjūdžio trijų frakcijų pasitarime, Saulius Šaltenis sakė: išsaugokim dar truputį idealizmo, nes paskui ateis cinikai.

Šiandien Lietuvoj įsivyrąja bukas materializmas, šen ten kyšo blizganti prabanga be prasmės, pernelyg daugeliui piliečių gaudžiai skurstant. Miestai ir miesteliai pagražėję, bet nuotaika prasta, ypač kaime. Kreditai, neatsiskaitymai, žmogui pikta ant visų ir visko. Slegia prarastų iliuzijų pojūtis, kai net atspariausi pradeda nusiminti, nepriklausomybės idealistai blaškosi

---

* 1990 03 12 keturi sąmokslininkai – buvęs (ką tik atleistas) LSSR ministrų tarybos pirmininkas V.Sakalauskas, jo pavaduotojas V.Kazanavičius, SSRS vidaus reikalų kariuomenės divizijos vadas A. Žitnikovas ir „atsiskyrusios“ LKP pirmojo sekretoriaus padėjėjas V.F.Komisarenko – siuntė pranešimą ir paklausimą į Maskvą, jog esą pasirengę nuversti naująją teisėtą Lietuvos Respublikos valdžią. – Žr.

V.Landsbergis. Atpirkimas. V., 2004, p. 12.

** Aliuzija į artėjančius rinkimus ir netikrumą kelyje į NATO.

iki depresijos arba vėl traukiasi, kaip gūdžiu sovietmečiu, į vidinę išseiviją. Atseit, valstybės reikalai arba politika – nemalonūs, nešvarūs dalykas, vėliau pabūsiu nuošalėje. Tai gali tapti grėsminga pačiam valstybės likimui.

Dvasia, kuri turėtų būti meilės ir brolybės dvasia, darbštumo ir tikėjimo dvasia, – apsilpus, nebeatlaikanti buitinių varginimų ir kasdienių pesimizmo injekcijų.

Supraskim, kad nebeturime laiko smulkmenoms, apkalboms, priekaištams ir pažadams. Ne pats svarbiausias dalykas aiškintis vietas dešimtmečio istorijoje, kurią vis tiek perrašinėsi įvairiausiai būdais. Nelaikas gal nė skulptūrų ar ordinų kautynėms, į kurias pernelyg įsijautę, nebeatome didesnių skaldymosi pavojų. Išskirkim **svarbiausią** dalyką – Lietuvos valstybę – ir išmėginkim save, ar jis mus dar vienija, kaip ką tik čia giedojome: vardan **jos** vienybė težydi.

Vienos šalies prezidentas neseniai kalbėjosi su Rusijos vadovu ir išgirdo posakį: „aš būsiu anti-Gorbačiovas“. Atseit, anas leido išsiskirstyti, o aš surinksiu atgal.*

Tas pat požiūris reiškėsi prieš 80, prieš 60 metų po tuometinės bolševikų revoliucijos, ir paskutinės „atgal susirinktos“ žemės buvo Lietuva, Latvija ir Estija.

Kas apibūdins naująjį Rusijos populistinį radikalizmą? Jis lems mūsų artimiausią ateitį. Ką matėme iš darbų, tai nenauji dalykai: pirmenybinis teritorinis mąstymas (žemė svarbiau už gyvybę joje) ir fundamentalus komunistinis nacionalistinis tikėjimas prievarta.** Tokia tebėra, dar nepakitusi, Rusijos politikos istorinė tradicija. Visai realus tų politikų troškimas atkurti Naująją Sovietų Sąjungą, o Lietuvoje ta kryptimi darbuojasi Naujoji Sąjunga.***

Mes norime gražiai sugyventi su visais kaimynais, turėti bendrų tikslų, jų tarpe ir visuotinę taiką, ir pelningą verslą naftos ūkyje. Kai visos pusės to norės, taip ir bus. Daug klausimų sėkmingai sprendžiam būtent geros

---

* Iš Lenkijos prezidento A. Kvasnievskio pasakojimo Varšuvoje konferencijoje V. Landsbergiui dalyvaujant. Pasakojo apie V.Putiną.

** Apie tai bylojo Čečėnijos karai.

*** Naujai įkurta partija, vadovaujama A. Paulausko.

kaimynystės pagrindu. Bet mes nesutiksime, kad gerų santykių, geros kaimynystės gerumo laipsnį matuotų tiktai kitas didelis partneris, kartais dar paaiškinantis: duokit gerus santykius, **kaip aš suprantu**, o jei ne, tai pamatysit, kas bus! Ir nepasiskūsi, tartum pats likęs kaltas.

Pastaruoju metu apie „kaltes“, kaip regis, daugiausia yra aiškinama latviams. Bet neapsigaukim. Rusijos diplomatijos vadovas išsiuntinėjo antai laiškus didžiųjų valstybių kolegoms apie mus tris – Lietuvą, Latviją ir Estiją – ir visos trys tautos išvadinamos fašistais, revanšistais, Antrojo pasaulinio karo rezultatų, tai yra Jaltos rezultatų, peržiūrėtojai. Vėl kaip prieš 12, prieš 10 metų. Matyt, laiškas ruošia dirvą, yra rengiamasi dideliame propagandiniame puolime. Bus reikalas – pateiks to „fašizmo“ įrodymų, parodys ir mūsų šiaulių eksponatą.*

Kita vertus, Rusijos politikas Lietuvoj mums pasako: jūs į NATO **patys** nenorėsit, – o sutiktieji rusų politikai Vakaruose ramiai paaiškina broliams lietuviams, ką su jais darys: prispausim ekonomiškai ir pasiūlysim savo kandidatą į prezidentus. Senovės išminčiaus žodžiais galėtume pasakyti: visa tai jau buvo ir ne po vieną kartą.

Tuo tarpu keistieji broliai estai paprastai pasiaiškino tarpusavy: kiek jų gintų Tėvynę ginklu, jei prireiktų. Pasirodo, keturi penktadaliai vyrų ir pusė moterų. Netgi tarp nepiliečių, kuriuos kai kas iš užsienio vis nori „apginti“, 43% stotų ginti Estijos.

Mūsų visų mokyklų pedagogams ir nebulvarinei žiniasklaidai čia yra ką pamąstyti.

Kol Rusija ir Baltarusija pasuks į demokratijos kelią, turime būti ramiai protingi, gal kaip estai. Nesijuokime nors iš tokių žodžių kaip tėvynė, ištikimybė, garbė. Ir Tėvynės meilė gali būti rami, išsverminga, įprasminanti visą Rimvydo Valatkos ir kiekvieno gyvenimą.

Viačeslavas Molotovas bemaž prieš 60 metų dėstė rašytojui profesoriui Vincui Krėvei-Mickevičiui, kuris naiviai manė, kad galima ko nors išprašyti: jūs nepažįstate savo lietuvių liaudies. Jūs sakote, jie pasipiktins, priešinsis? Ne. Užtikrinu jus, Lietuvos liaudis gražiai pasisakys už Lietuvos įsijungimą į Sovietų Sąjungą, nebus jokių sukrėtimų...

---

* Aliuzija į M. Murzos vardu kuriamą demonstratyviai profašistinę organizaciją.

Dešimtys tūkstančių lietuvių pabalsavo gyvybėmis, vis dėlto kitaip, negu okupantas norėjo. Jų kraujas giliai įsigėręs toje žemėje, virš kurios Atgimimas ir Sąjūdis, pasirėmę pagrindžio ir Bažnyčios dvasiniu pasipriešinimu, Helsinkio ir kitais judėjimais, vėl nutiesė kelią į laisvę, Kovo 11-sios kelią.

Ėjome juo, kaip atrodė, beveik visi. Norėjome, kad taip atrodytų – graži vienybė, ir nenorėjome matyti, kad jau kovo 12-ąją Aukščiausiojoje Taryboje prasidėjo revanšinė kova dėl valdžios. Tokia, deja, mūsų naujausia istorija, kurios mūsų mokslas ligi šiol netyrinėja ir nedėsto, vadina politologija. Kovo 11-oji – politologijos faktas, ką padarysi.

Čia dabar vis dėlto norėtusi panagrinėti truputį kitą reiškinį, mūsų dabartį, ir veikiausiai iš visuomenės psichologijos srities. Kai klausiam savęs – ar pasiekėm, ko prieš 10 metų norėjom? – tai atsakykim sau, ko norėjom.

Vieni norėjo Nepriklausomos nežinomos, tiesiog kitokios Lietuvos, kurioje būtų teisingumas ir žmonių santykiai keistusi iš esmės. Kiti norėjo Nepriklausomos „tarybų“ Lietuvos, taigi gerai žinomos, kurioje pokyčių būtų kuo mažiau, ir sovietmečiu nustatyti žmonių santykiai liktų kaip įprasta. Tas dvilypumas atsispindėjo susikertančiuose raginimuose „žengti greičiau“ ir „žengti lėčiau, neskubėti“; jis reiškiasi atitinkamuose abipusiuose kaltinimuose, ir tai tęsiasi ligi šiol. Galėtume jį matyti kaip neišvengiamą idealizmo ir tikrovės prieštarą, galėtume – kaip giluminę priežastį, kodėl nūnai žmonės, net ir neskurstantys, nusivilia tikrove: turėjo būti kitaip. Tikrai, turėjo būti daugiau teisingumo, puoselėjom tokių iliuzijų. Kita vertus, mėginkim suvokti, kad tai nėra tariamas tautos suskilimas į dvi dalis atkūrus Nepriklausomybę. Ir vieni, ir kiti esame tie patys Mes, šios žemės žmonių visuma, už ją kartu atsakingi.

Ir vieno, ir kito pojūčio užmaišyta ir Jono, ir Petro, ir turbūt mano, ir visų šiek tiek dvilypėje posovietinėje sąmonėje, – ir noro, kad būtų **greičiau** geriau, ir kad mažiau skaudėtų, todėl ir **lėčiau**, ir ne viską iš karto darant.

Esame Kovo 11-osios žmonės, tartum ir vėl atsidūrę ano meto blokadoje, spaudžiami reikalavimo trauktis į laiką prieš Kovo 11-ąją. Ar dar atsimenam M. Gorbačiovo ultimatumus: marš atgal į kovo 10-ąją, ir tada derėsime, kokiomis sąlygomis liekat atnaujintoj Sovietų Sąjungoj! Tada atsakėm – niekada. O šiandien, mieli suvargę ir tarybinių agitatorių viliojami

žmonės? Ar tikrai nelaisvė buvo geriau? Ar nesilankėt kaimynystėj Rytuose ir Vakaruose*, kur jokių reformų nebuvo? Kaip ten atrodo? O svarbiausia, ar apginsim širdyse, ar išsaugosim Kovo 11-osios dvasią?

Jau auga, ateina būsimi nauji valstybės piliečiai, o ar būsime išsaugoję jiems vakarietiškos civilizacijos valstybę?

Štai kodėl mėginau apmąstyti dabartinę Kovo 11-ąją ir pasidalinti rūpesčiu, kaip ir faktais, vien faktais apie Rusijos naująją politiką.

Praėjo dešimt metų. Daug ar mažai pasiekėm? Ir daug, ir per mažai.

„Lietuva sėkmingai kūrė demokratiją, užtikrino žmogaus ir mažumų teises, įstatymo valdžią, išplėtojo rinkos ekonomiką, įgyvendino pavyzdinius santykius su kaimyninėmis šalimis ir nuosekliai laikėsi kurso į Europos Sąjungą ir Šiaurės Atlanto sutarties organizaciją“ – tai vertinimas iš rezoliucijos, kurią prieš keletą dienų priėmė Amerikos Kongresas, vieningai sveikindamas Lietuvą dešimtųjų atkurtos Nepriklausomybės metinių progą. Tame dokumente yra ir istorinis vertinimas, ką Lietuva padarė prieš 10 metų, „pradėjusi buvusios Sovietų Sąjungos iširimo procesą.“ Demokratijos požiūriu tai geras darbas, griovėm kalėjimą, bet yra juk ir kerštą sugniaužusių, juolab už okupaciją, už jos nuostolius ir skriaudas nė per plaukelį neatsiprašiusių. Tad pagalvokim, jeigu kam reikia – kur didesni Lietuvos draugai.

Kartkartėmis atvykstantys svečiai stebi Lietuvos 10-ties metų pažangą ir sako – padarėte nepaprastai daug. Galbūt, bet padarėm ir per mažai – tą patys sau sakome. Galėjom anksčiau ir be nuostolių įsivesti pinigus, seniai užbaigti nuosavybės grąžinimą ir reguliavimą, neklampoti įmonių privatizavime geriems vyrams už dyką ir negąsdinti užsienio investitorių, nešančių tokį trūkstantį kapitalą, savo įstatymais ir aukštų biurokratų kyšiais. Pastaruoju metu dar ir plytomis.** Turėjom labiau saugoti kiekvieną norintį ir pradedantį savarankiškai dirbti. Plačiame pasauly galėjom būti ES kelyje jau kartu su Estija; senokai galėjom būti kartu su Vyšehrado grupe, – su

---

* Apie Karaliaučiaus – Kaliningrado kraštą.

** Aliuzija į kairiųjų protestus prieš dalinį „Mažeikių naftos“ privatizavimą, ateinant amerikiečių kompanijai, ir A. Juozaičio grūmojimus plytomis demonstracijos prie Seimo metu.

Lenkija, Čekija, Vengrija, o joje ir arčiau NATO, beveik ketvirtoji grupės šalis*. Būtume dabar jau išstrūkę iš erelio „geopolitikos“ gniaužtų. Turėjom fantastinį Lietuvos paveikslą pasaulio akyse – drąsios laisvų žmonių šalies, nesiklaupiančios net prieš tankų ir specnazų diktatą. Tai buvo didžiulis moralinis kapitalas, kurio nemokėjome greitai paversti kitokiu, nacionalinio gerbūvio kapitalu. Pernelyg aršiai kovojom tarpusavy. Dar šiek tiek to Lietuvos paveikslo yra išlikę, kai kur itin gražiai prisimena, kaip prieš porą dienų Jungtinių Valstijų Kongrese. Tik patys to paveikslo negriaukim, o bestatydami naujos demokratinės Lietuvos pastatą nepavirskim Babelio statybininkais. Nepraraskim valios, galimybės ir progos jungtis į svarbiausią tarptautinio saugumo struktūrą – NATO. Tam turime šiandien pakankamai realų įdirbį ir palankumo įvairiose šalyse, ir tai reikštų, kad Kovo 11-osios žygis bus užbaigtas, jokia vakarykščia jėga mūsų nebeatgręs atgal. Praleidę šias galimybes, liktume prie tarybinės geldos, tai yra perspektyviniame Rusijos protektorate.

Žinoma, ne dėl to Lietuvos patriotai žuvo Sausio 13-ąją ir Rytų pasienyje. Kovo 11-osios proveržis į laisvę, į laisvai pasirenkamą demokratinį pasaulį turi būti tęsiamas ir įgyvendintas. Lietuva nesvyruos kaip neaiški gėlė pasaulio pagairėje; ji bus arba demokratinuose Vakaruose, arba autoritariniuose Rytuose. Tegu visi pasirašiusieji po Kovo 11-osios atkuriamojo Akto tekstu ir visi prisidėję darbais šiandien suvokia laikotarpio svarbą ir savo pačių atsakomybę.

Mane taip kalbėti paskatino atsakomybės jausmas, dar kartą prisimu atvirumo kaltę. Ačiū Jums.

*Skelbta: „Lietuvos aidas“, 2000 03 17;
kn. V.Landsbergis. Vėl Lietuva! 10 metų. V., 2000, p. 22-27.*

---

* V.Landsbergio užsienio politikos mėginimai 1991 metais.

Iš interviu su Vytautu Landsbergiu

Klausimas: Norėtume prisiminti laikotarpį ir situaciją, kuri lėmė tos Kovo 11-osios detales, niuansus, kurie Jus paskatino. Nes iš tikrųjų reikia pripažinti, kad tada reikėjo ir drąsos ir valios pasakyti tai, ką pasakė Aukščiausioji Taryba, Jūsų vadovaujama. Ir kodėl Kovo 11-oji? Kodėl nesugrįžom ir nepasakėm Vasario 16-ąją, kad dvi šventės būtų švenčiamos kartu? Grįžkim atgal 10-čiai metų ir truputėlį prisiminkim. Nes be Jūsų Kovo 11-oji nebūtų tokia.

V. Landsbergis: Kelias į Kovo 11-ąją buvo nuoseklus. Neimant anks-tesnių pasipriešinimų – ir ginkluotų, ir disidentinių, ir kultūrinio, labiau legalaus, išnaudojant sovietinio režimo paliekamas leistinumo ribas, sti-prinant savarankišką mąstymą, kovojant už žodžio laisvę – pamažu buvo einama į Atgimimą ir į Lietuvos Sąjūdžio atsiradimą. O Sąjūdžiui gimstant, ypač jau pajutus jėgą ir šaukiant visuotinį Steigiamąjį suvažiavimą, matant, kad kompartinė administracija taikstosi, manevruoja, bando gąsdinti, tačiau nesiryžta arba negauna sankcijos iš aukščiau kokioms nors represijoms, Są-jūdis jautėsi atsakingas, jau kaip ir laikantis savo rankose Lietuvos ateitį. Dar reikėjo tam tikros vidinės diplomatijos, net ideologinės diplomatijos. Kartais ne viskas buvo sakoma iki galo, o kartais išsprūsdavo ir pasakymas iki galo. Taip, kaip Steigiamajame Sąjūdžio suvažiavime išeidamas pasveikinti ir atidaryti suvažiavimo, mano tėvas iš karto pasakė tiesiai šviesiai: „Mes čia susirinkome atkurti nepriklausomos Lietuvos“.* Ta dvasia gyveno visuose Sąjūdžio sprendimuose, kelių ieškojimuose, apsisprendimuose dėl masinių parašų rinkimų, dėl dalyvavimo rinkimuose į SSRS deputatų suvažiavimą ir veikimo tame suvažiavime, o lygiagrečiai ir Baltijos Asamblėjoje, kurią sudarė trijų Baltijos valstybių išsivadavimo judėjimai.

Tokiu būdu buvo pakankamai aiškiai suformuluota ir metodika, ir kryptingi žingsniai. Metodika nesmurtinio pasipriešinimo, nenaudojant jokių jėgos priemonių, nesuteikiant jokio preteksto panaudoti jėgą prieš mus. Buvo stiprinama politinė, moralinė jėga, gaunant vis daugiau visuo-

---

* Tiksliai citata truputį kitokia.

tinės gyventojų paramos. /.../ Sąjūdis galų gale buvo labai plataus pagrindo pilietinis judėjimas: demokratija, teisingumas, istorinis teisingumas, į valstybės atkūrimą einama per parlamentinę demokratiją. Mes jau išmėginom savo galimybes ir įtaką rinkimuose į TSRS liaudies deputatų suvažiavimą, labai įtikinamai nugalėdami kompartiją. Tai buvo pirmi konkurenciniai rinkimai. Ir po to numatėme, kad rinkimai į Lietuvos parlamentą, į Lietuvos Aukščiausiąją Tarybą turi suteikti įgaliojimus Sąjūdžio deputatams spręsti klausimą dėl Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. /.../

Kompartija tikėjosi, kad slaptame balsavime dėl Aukščiausiosios Tarybos pirmininko dalis Sąjūdžio deputatų gal balsuos už jų kandidatus, nes ir Sąjūdžio eilėse buvo nemaža kompartijos narių dar neatsisakusių bilietų. Kai kurie jau buvo atsisakę, kai kurie dar ne. Prisimenu, nutarus, kad perimant iš karto vyriausybės vadovavimą premjero pareigoms bus siūloma K. Prunskienė, reikėjo ją įkalbinėti, kad atsisakytų narystės kompartijoje, kad galėtume pristatyti naują vyriausybę vadovaujamą jau ne komunisto.* Kita vertus, vienas mano pakviestų į pavaduotojus B. Kuzmickas tik po kurio laiko atsisakė, jis ramiau žiūrėjo į tą klausimą ir Kovo 11-jąją dar nebuvo atsisakęs partinio bilieto, tik paskui jį padėjo. Matyt, mūsų oponentai ko nors tikėjosi, ir mes sutikom, kad nebūtų jokių apkalbų ar dėl kokio spaudimo, ar nevisiškai laisvo balsavimo, kad būtų slaptas – kiekvieno pagal sąžinę ir pagal matymą, kas geriau tinka vadovauti parlamentui ir valstybei. Nes sprendimas, kad skelbsim valstybės atkūrimą, irgi buvo jau padarytas...

O klausimas, kodėl Kovo 11-tą? Jis ne sykį aiškintas, bet galiu dar priminti. Tai buvo susiję su prasidedančiu Trečiuoju SSRS liaudies deputatų suvažiavimu Maskvoje. Kaip tik 11 d. būtų reikėję mums, jų tarpe gal ir man, nes ir aš buvau toks deputatas, važiuoti į Maskvą, ir būtume atsidūrę dviprasmiškoj ir Lietuvos išsivadavimą kompromituojančioj situacijoj. Lyg ir skelbiant nepriklausomybę, dar dirbti kitos valstybės valdžioje! Gana absurdiška situacija. Gana daug kas buvo linke, kaip atrodė, tęsti tokį dvigubą darbą. Net agituojama buvo, kad ten mes prisidėsime prie Sovietų Sąjungos demokratizavimo, kitų respublikų paskatinimo ir t.t. Mes iš tikrųjų

---

* Galų gale, V. Landsbergis pasakė tai kaip sąlygą.

ta kryptimi sąžiningai veikėm per abu suvažiavimus, išstisus 1989 metus, ir duodavom gerų pavyzdžių kitoms šalims ir demokratiniams judėjimams. Bet dabar dviprasmybė pasidarė tokia aiški, kad turėjom apsispręsti. Aš buvau už tai, kad jau jokių būdu ne tik mes to negalim daryti, bet turim net ir teisiškai išspręsti, jog toliau neturime mandato būti Sovietų Sąjungos parlamentarais. Toks aktas taip pat buvo priimtas: dėl TSRS liaudies deputatų įgaliojimų. Nors kai kurie jo nepripažino, du žmonės toliau vyko į Maskvą ir ten tariamai „atstovavo Tarybų Lietuvai“. Tai buvo du deputatai, išrinkti lenkų gyventojų.* Taigi Kovo 11-ji buvo nulemta ir to, kad negalėjome tęsti dviprasmybės būdami dviejų valstybių deputatais, ir taip pat žinojom, kad pačiom pirmom dienom Maskvoje Gorbačiovui bus suteikti Prezidento įgaliojimai. Labai galimai: įgaliojimai gniaužti ir tramdyti išsivadavimo judėjimus, netgi įvedant prezidentinį valdymą vadinamose maištingose respublikose.. Tad mums reikėjo tai padaryti dar prieš Gorbačiovui tampant prezidentu. Ir mes padarėm, ir viskas išėjo kaip numatyta, visiškai pagal tvarkaraštį – pilna programa. /.../

Klausimas: Tuo metu jūs matėt žmones, galvojot apie pilietinės visuomenės kūrimą. Praėjo 10 metų. Kokia ta mūsų tauta? Kokios šiandien Jūsų nuotaikos, lyginant su tada?

V. Landsbergis: Dešimtmetis gali būti ir menkas laiko tarpas. Gal tas dešimtmetis kai mirė Stalinas, kai Chruščiovas paskelbė tam tikras naujoves, reformas – tas dešimtmetis buvo reikšmingesnis. O paskui visa brežnevinė stagnacija buvo toks laikas, kuriame vieni metai visai nesiskyrė nuo kitų. Liko įspūdis, ar ten 1965, ar 1975, ar net beveik ir 1985-tieji, tai visą laiką tas pats. Aišku, mūsų dešimtmetis tai jau kažkas nepaprasta. Permainų gausa, tempai, įtampa, išmėginimai. Tačiau jeigu jūs klausiat apie pilietinės visuomenės formavimąsi, mes tikėjomės, kad tai įvyks greičiau ir sėkmingiau. Dabar aš matau tebesančias problemas ne toj plotmėj, kaip mes bijojom anksčiau: kad lietuviai piliečiai bus pakankamai konsoliduoti, o kitataučiai nesupras, pasiduos provokacijoms, kurstymams ir eis prieš, ir tuo naudosis Kremlius. To mes išvengėme dirbdami politinį darbą, ir principų laiky-

---

* A.Brodavskis ir I.Tichonovičius.

masis pasiteisino. Tačiau pati lietuviškoji visuomenė nepakankamai atlaikė išmėginimus. /.../ Pasirodė gerokai sunkiau, negu mes įsivaizdavom, kad laisvė paskatins vien tik teigiamus dalykus, padės greitai kurti gerovę gerais pagrindais. Kad bus daug sunkumų, tai mes žinojom ir žmonės perspėjom, ir net paklausdavom: ar žinote, ar sutinkate? Bet matėm tuos sunkumus kaip Sovietų Sąjungos kerštingos arba gniuždančios, slopinančios reakcijos poveikį. Blokadas pergyvenom ir visokius kitokius dalykus. O pasirodė, kad problema yra dar kitur.

/.../

Klausimas: Ryškiausias Lietuvai įvykis?

V. Landsbergis: Labai reikšmingi metai buvo 1991-ieji, nes tada mes laikėm tikrą egzaminą dėl nepriklausomybės, sunkesnę ir pavojingesnę, negu Kovo 11-ąją. Daugeliui žmonių reikėjo išvermės po Sausio žudynių, tęsiantis omonininkų terorui, Sovietų Sąjungos spaudimui, diplomatinei blokada ir čia veikiant kaspervizijai, visais kanalais varant nusivylimo, opozicines nuotaikas, propaguojant kapituliaciją, prisitaikymą prie sovietų reikalavimų, o kartu jau prasidėjus ūkio draskymui, nes jau 1991 metų pavasarį prasidėjo kolūkių draskymas. Dar nebuvo sprendimų, kaip transformuoti kolūkius į privačius ūkius, dar nebuvo žemės grąžinimo savininkams įstatymo. Bet matyt jaučiant, kad šitos permainos bus, tie kurie galėjo, kurie buvo arti, puolė tempti viską iš anksto į savo pakampus. O mes neturėjom veiksmingos Generalinės prokuratūros ir teismų. Kita vertus, tai buvo naudojama kompromitacijai – štai ką valdžia leidžia, štai ką reiškia Lietuvai nepriklausomybė ir reformos, Lietuvos laukia badas ir katastrofos! Buvo nuosekliai varoma tokia propaganda, ypač žemės nuosavybės klausimu jau nuo 1990 metų gruodžio, dar prieš sausio įvykius.* Ir tą teikėjo atlaikyti, kad mūsų būsimas gyvenimas – ir ūkis, ir pilietinė sąmonė – turėtų atramą privačioje nuosavybėje ir privačioje ūkininko žemėje.

Šaulių Sąjungos žurnalas „Trimitas“, 2000 02 23

---

* Sąlygiškai atsiskirianti LKP paskelbė deklaraciją, kad visomis išgalėmis priešinsis žemės grąžinimui buvusiems savininkams.

Trumpas laikas, daug metų

Iš tikrųjų, dešimt metų gali atrodyti daug. Bet jie pralėkė kaip vėjo sūkurys, pakeitęs Lietuvą iš apsnūdusios, konformizme pašvinkusios sovietinės kolonijos į kunkuliuojančią problemomis, keičiančią save ir besigrumiančią su savimi, kūrybišką Vidurio Europos valstybę prie Baltijos.

Jau vėl suvokiame savo atgaunamą dvilypį būvį ir vaidmenį: kultūrinės, religinės, ūkinės sąsajos su Vidurio Europa ir mūsų kaip Baltijos kaimynų solidarumą Šiaurės ir Vakarų kryptimi.

Anos Nepriklausomybės pirmą etapą ženklino nauja neprigulmingos jaunystės banga:

„Lietuvi, mano mylimas lietuvi,
Užaugęs pievose ir girių duburiuos,
Kviečiu dabar tave į naują būvį,
Kur radijo lakštingalos tau amžių amžiais suoks“.

(J. Tysliava)

Per šį dešimtmetį tokių posmų negirdėjome. Kodėl?

Gal prieš trejetą metų šviesaus atminimo Albertas Zalatorius kalbėjo Čikagoje apie literatūros būklę Lietuvoje, – su išvada, kad kažkas negerai, lakštingalos negieda.

Buvau ten ir paklausiau: tai gal jos netikros? Tikra lakštingala negali negiedoti!

O vis dėlto kažkas yra, pusamžis lietuvis lyg nesiveržia į naują būvį, veikia susigūžęs, o jaunimas, galų gale noriai pajudėjęs į Šalių sąjungą, poezijoje dar neužgiedojo naujo gyvenimo balsais. Optimistinė poezija būtų lyg blogas tonas, taip niekas nedaro, ypač surūgusiame mieste.

Ilgas, ilgas džiaugsmo laukimas. Asocialai, net ir gerų šeimų paaugliai. Kasdien – tai keli, tai dešimt pakaruoklių. Radijo lakštingalos, ypač vos brėkštant, kai artojai išeina, varo į neveltį. Narkotikai miestų mokyklose. Įstatymą sugriežtinom – už narkotikų nepilnamečiams platinimą iki 20 metų, bet kas turi įstatymus vykdyti?

Kita vertus, laikas ir vėl pasirodo ypatingai trumpas, lyg nebūtas, kai Rusijoje išskylantis naujas populistinis radikalizmas grąžina mus jau nebe dešimtį, o gal penkiasdešimt metų atgal. Jau pamatėm, kad to „naujo“ reiškinio ideologinis pagrindas yra senas teritorinis mąstymas (pirmenybė – teritorijoms bet kokia kaina) ir fundamentalus komunistinis tikėjimas prievarta. Populizmą atspindi šūkiu ir jausmai – valio deržava (kuri „pasilieka sau teisę“ pirma naudoti branduolinį ginklą), špyga su saldiniu bailiems Vakarams, mirtis nepaklusniesiems („čečėnus skersim išvietėje“). Visa tai svaigina kai ką net Lietuvoje. Geriau atsitiktų, jeigu pažadintų.

Nykiausias įspūdis bus, jei pamatysim netrukus atsiprašančiųjų lenktynes į Maskvą, kas pirmiau. Galbūt jos jau ir prasidėjo – gairių persukimas pareiškiant, kad NATO mums paskutinėj vietoj, tik nepykit.*

Tikrai, kas atsakys už Kovo 11-ąją?

Rusijoj ir Lietuvoj mat svarbiausia, kas kaltas.

Bet meskim juokus, juk aptariam nepaprastą dešimtmetį.

Kai Algimantas Mockus rašė užjūriuose toki kreipinį „Buvę valstybės piliečiai!“ – tai turėjo sugniaužti širdis. Netektis, kurioje visi gyvenome, taip pat ir Šiaurės vakarų krašte** arba „tarybų“ Lietuvoje. Kitas gal jau ir priprato gyventi miręs (kaip pilietis), bet šalis ėmė ir prisikėlė!

Lietuvi, mano mylimas lietuvi, ar nematai, kad svarbiausią dalyką tai turim? Gal kaip skliautą dangaus, į kurį akių kažkodėl nepakeliam, bet yra.

Prieš keletą metų Augsburgėje pasakė kunigas Jonas Juraitis, nelyginant šviną į smegenis įdėjo: „be valstybės būtume sąvartynas“.

Taigi galime tokie nebūti, turim valstybę. Vėl! Tik nereikia nieko gąsdinti Nepriklausomybe arba manyti, kad už mus kiti padarys.

„Židinys“, 2000-03-06 Nr. 3.

---

* Valstybės prioritetai paprastai būdavo sudėstomi taip: NATO, Europos Sąjunga, geri santykiai su kaimynais (tai reiškė su Rusija). Pasirodanti kitokia eilės tvarka jau buvo prisitaikymo, atsisakymo ar panašus nerimą keliantis signalas.

** Carų valdžios laikais 19 amžiuje įvestas oficialus pavadinimas, naikinant net Lietuvos vardą.

Atsakymai laikraščiui „XXI amžius“

„XXI amžius“: Į kovo 11-ąją Lietuva ėjo nuosekliai, per Sąjūdį, vedusį tautą iš okupacinės kompartinės diktatūros į demokratinį valdymą. Kaip Jūs, tuometinis Sąjūdžio vadovas ir jo antitotalitarinių iniciatyvų kūrėjas, vertintumėte Sąjūdžio veiklą iš laiko perspektyvos?

Vytautas Landsbergis: Sąjūdis padarė šį darbą: atkūrė daugiapartinę, tikrą rinkimų demokratiją, ir tuo keliu, rinkimuose gavęs tautos mandatą, atkūrė Nepriklausomybę. Konstitucinę demokratiją tauta įtvirtino 1991 m. vasario 9 d. plebiscitu, didžiule balsų dauguma pritarusi pirmam naujos Konstitucijos straipsniui: Lietuva yra nepriklausoma demokratinė respublika. Tai reiškė, kad ji negali būti valdoma jokios užsienio valstybės, ir kad joje negali būti diktatūros.

„XXI amžius“: Kokios jėgos, be sovietinės valdžios atstovų, trukdė (nors vaizdavo norinčios padėti tautai) pasirinkti nepriklausomybės kelią?

Vytautas Landsbergis: Be tiesiogiai privilegijuotų sluoksnių, nepatenkintų demokratinėmis permainomis, labiausiai trukdė sovietmečiu įskiepyta vergystės dvasia ir komunistinis dogmatizmas, gąsdinant „kapitalizmu“ ir Vakarų imperializmu, netikėjimas laisvos Lietuvos ateitimi, savo valstybės niekinimas. To yra ir dabar.

„XXI amžius“: 1990 m. kovo 11-osios vakare Lietuvos Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas paskelbė kruopščiai parengtus dokumentus (įstatymus) dėl Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. Jūs buvote vienas tų neįkainojamų dokumentų kūrėjų, nepriklausomybės atkūrimo iniciatorių. Tačiau per šiuos dešimt nepriklausomybės metų aiškiai matyti, jog yra kai kurių politinių jėgų, siekiančių eliminuoti Jus iš politinio šalies gyvenimo. Kaip žiūrite į tokias pastangas? O gal manote, kad Jūsų priešininkai linki Jums gero?

Vytautas Landsbergis: Tos pastangos turi ilgą barzdą, ilgesnę negu 10 metų. Iš pradžių Lietuvoje to siekė SSRS tarnybos ir politiniai konkurentai – SSKP/LKP, po to LKP-LDDP. Dabar prie nuosekliųjų p. Č. Juršėno ir P. Gylio, kurie reguliariai, beveik kaip metų laikai, reikalauja mano atsistatydinimo, prisideda milžiniškų plotų milijonierius „valstietis“ p. R. Karbauskis,

rėksniai socialdemokratai, senosios nomenklatūros ir KGB „naujieji“, be to, tinkamai valdomi bulvariniai laikraščiai. Visos atžalos iš to paties kelmo.

Konkreiems politiniams varžovams, matyt, kliudau, o kai kurie tiesiog nekenčia, netgi nežmoniškai. Sunku man jiems padėti, nors ir linkiu gero.

„XXI amžius“: Kaip vertinate pastangas destabilizuoti šalies padėtį, reikalaujant iš Vyriausybės įvairiausių dotacijų, kažkieno nesumokėtų pinigų ir panašiai. Kokie skirtumai tarp jų anksčiau ir dabar?

Vytautas Landsbergis: Vertinu neigiamai. Vyriausybė subsidijuoja, kiek gali ir ką išgali remti, dažniausiai mažiau, negu žmonės norėtų, o varguoliams ir iš tikro reikėtų [daugiau]. Populistams rekautojams pasiūlyčiau po savaitę pabūti finansų ministrais, kad pajustų atsakomybę kam šiandien neišmokėti algų, jeigu surinkom mažiau negu reikia. Kai surinksim daugiau, tai bus daugiau ir paramos, bet tik iš darbo, ne iš triukšmo.

Ar žemdirbiai norėtų jiems prasiskolinusių įmonių bankroto, tegu patys pasvarsto. Anksčiau socialistinės įmonės visos priklausė žinomai valstybei, toji kišo ir kišo pinigus, nurašydavo skolas, kol pati bankrutavo. Ar mums kartoti SSRS kelią? Patariu verčiau užmiršti, žiūrėti į ateitį.

Publikuota: „XXI amžius“, 2000 03 10

Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimas: principai ir taktika

Gerbiami susirinkusieji,
Ponios ir Ponai,
Mieli laisvės bendražygiai,
Kombatantai,

Nepaprastus prisiminimus ir jausmus sukėlė ką tik girdėta daina apie tris Baltijos seseris, kylančias apginti savo garbės. Tai buvo padaryta einant išvien. Kad taip visuomet būtų.

Dabar apie Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo principus ir taktiką, kol Sandra [Kalnietė] mane nutrauks.

1990-03-11 Lietuvos demokratiškai išrinktas parlamentas paskelbė apie tautos valia atkuriamą nepriklausomą valstybę, kurios aukščiausioji valdžia – Aukščiausioji Taryba – nuo tos dienos „pradeda realizuoti visą Valstybės suverenitetą“. Buvo patvirtintas 1938 m. Konstitucijos tęstinumas, kartu panaikinant bet kurių prievarta primestų sovietinių konstitucijų veikimą Lietuvoje, ir tą pačią kovo 11 d. priimta Laikinoji konstitucija.

Lyginant su Latvija ir Estija, kurios darė sprendimus vėliau, Lietuva žengė radikaliausiu keliu. Jį galima priskirti ir išeities principo, ir taktikos sričiai, todėl iš pradžių aš noriu apibūdinti visų trijų Baltijos valstybių išsivadavimo strategiją ir taktiką.

Strategiją nulėmė trys masiniai sąjūdžiai arba frontai, kurie derino savo nuostatas ir tam tikslui po kurio laiko sukūrė net trišalę (iš esmės tarptautinę!) struktūrą – Baltijos Asamblėją. Tai įvyko 1989 m. gegužės 13-14 d., tačiau nuo pat 1988 m. rudens jauėjome viena kryptimi, vieni iš kitų imdami pavyzdį.

Bendroji strategija buvo jungti demokratinų reformų reikalavimus su valstybingumo atkūrimo tikslais, iš pradžių daugiau pabrėžiant reformizmą, siejamą ir su M. Gorbačiovo paskelbta perestroika. Tikslą Lietuvos Sąjūdis nuo pat pradžių vadino žmogaus ir tautos „teise pasirinkti“ neturėdamas abejonių, ką mūsų tauta pasirinks. Kitas eufemizmas, kurį pats esu vartojęs, tai „perestroika iki galo“, t.y., iki visos SSR Sąjungos demokratinio pertvar-

kymo laisvo tautų pasirinkimo pagrindu – vėlgi neskelbiant, o tiesiog žinant, kad žmonės pasirinks laisvę.

Taktikose buvo daugiau individualumo, neprieštaraujančio trijų tautų solidarumui. Iš to ir skirtingo turinio nepriklausomybės deklaracijos 1990 m. pavasarį – nuo [lietuviškojo] paskelbimo **Nepriklausomybės dabar**, kuris atmetė bet kokią svetimos valdžios teisėtumą, iki [latvių ir estų] Nepriklausomybės **siekio**, kol kas paliekant pusiau sovietinį pereinamosios valstybės statusą, beveik legalizuojant pusės šimtmečio prievartą.

Šie statuso skirtumai tarp Lietuvos ir kitų dviejų Baltijos sesių galėjo būti pavojingi, todėl stengėmės jų neviešinti, neeksponuoti, jokia būdu nediskutuoti. O svarbiausią pozicijų išlyginimo žingsnį sumanė ir pasiūlė Estijos AT pirmininkas A. Riutelis. Toks buvo jo protingas sumanymas oficialiai ir teisiškai pratęsti prieškarinę, priešokupacinę Baltijos Santarvę.

Taip iškart po to, kai sulaukėm Latvijos Aukščiausiosios Tarybos paskelbto ėjimo į Nepriklausomybę, susirinkome 1990 m. gegužės 12 d. Taline visų trijų valstybių aukščiausio rango delegacijos ir priėmėme dokumentus įsteigti Baltijos Valstybių Tarybą kaip atkuriamos 1934 m. Baltijos Santarvės tęsinį. Tą pačią dieną priimti kiti dokumentai ir po to bemaž kas mėnesį Baltijos Valstybių Tarybos sesijose svarstomi, priimami ir skelbiami pareiškimai, laiškai, memorandumai bei komunikatai rodė, be savo tiesioginio turinio, trijų Baltijos valstybių bendrumą ir tolygų nepriklausomybę įvardinusiųjų profilį. Todėl mums patiems žinomi nepriklausomybės deklaracijų ir apsisprendimo statuso skirtumai platesniam pasauliui nerūpėjo; jis matė tris bendro likimo šalis vienoje gretoje, paskelbusias atkuriamą nepriklausomybę ir siekiančias tarptautinio pripažinimo.

Paminėjau žodį „apsisprendimas“. Juridiškai tai buvo vienas galimų konceptualių kelių į valstybingumą. Tačiau Lietuvoje mes jautėme, kad remtis tautų apsisprendimo teise, kaip po Pirmojo pasaulinio karo, būtų klaidingas kelias.

Pasaulis mat jau buvo pasikeitęs. Komunistinės kontinentinės imperijos į pirmą vietą kėlė valstybės teritorinio integralumo principą ir jį rėmė ginkluota jėga. Todėl tautų apsisprendimo principas vis dažniau likdavo antrinis arba tik teorinis dalykas. Kuris tų principų svarbesnis, kai turi

reikalo su Rusija, dabar įrodinėjama jau 200.000 gyvybių kaina Čėčenijoje, Mes, ir taikingiausiu keliu eidami, būtume tik įklimpę į begalinius debatus įrodinėdami, kad apskritai turim apsisprendimo teisę, ir klausytumės begalinių sąlygų. Toks kelias atrode aiškiai beviltiškas. Dekolonizacijos principo taikymas būtų atitikęs tikrovę, bet Jungtines Tautas kontroliavo sovietų skirti pareigūnai ir veto teisė. Net Čėčenijos dekolonizacija nebuvo ten svarstoma, ir tuo Jungtinės Tautos prisiėmė atsakomybę už dabartinę tragediją. Todėl mums ir teisingiausias principas, ir vienintelis įmanomas kelias buvo skelbti Baltijos **valstybių tęstinumą** ir mesti tą iššūkį į abi puses – jokių moralinių principų nepripažįstančiam totalitarizmui ir ši tą dar pripažįstančioms demokratijoms. Nepripažinot inkorporacijos, tai pripažinkit išsilaisvinimą! – toks buvo mūsų sukeltas nemalonumas, kurį paversti ne tik mūsų, bet ir pačių Vakarų moraline pergale reikėjo šiek tiek laiko.

Sovietai pasikloviė savo vadovų, ypač M. Gorbačiovo įtaka Vakaruose, o pirmiausia – karine jėga, kuri vis tiek viską išspręš. Todėl jie lengvai darė daugybę diplomatinių ir psichologinių (t.y. viešųjų ryšių) klaidų, iškilmingai paskelbdavo logines nesąmones; bet visą laiką stengėsi įvelti oponentą į pinkles.

Tai be galo panašu į tų pačių sovietų diplomatinę taktiką dabar. Jiems jau pavyko sukelti ginčą dėl elgesio: pavyzdžiui, ar kam nors galima nebau-džiamam, neapšauktam nedalyvauti Maskvos [2005-05-09] šou, ir ar bus leista pareikšti ten savo požiūrį į karą bei okupacijas...

Čia visai dirbtinis ginčas, nes ir be Maskvos jau skamba tarsi individualus požiūris, vienišas balsas, ir tai negerai kaip „atskiroji nuomonė“, paprastai reiškiamą, jeigu daugelis mano kitaip.* O kadangi Kremliaus požiūris visai kitas, tai prašom, surengiam konferenciją, debatus – ir čia jūs jau sovietų spąstuose! Todėl, kad tarp dviejų „požiūrių“, kurie mat ginčijami (o ginčai tęsis šimtą metų), faktų tiesa krinta į juodąją skylę ir paskęsta kazuistikos liūne. Demokratinis pasaulis tada lengvai nusiplauna rankas, – tegu jie ten tarpusavyje išsiaiškina – ir gurkšnodamas alų stebi

---

* Aliuzija į Latvijos prezidentės sprendimą dalyvauti SSRS pergalės parade Maskvoje. Lietuvos ir Estijos prezidentai atsisakė.

gaidžių kautynės. Aišku, tai būtų didžioji rusų diplomatijos pergalė, bet ar visiems tai aišku?

Tarp kitko, Europos Valstybių Tarybai jau pateiktas, tarsi Maskvai einant šachmatų žirgu, vieno europarlamentaro siūlymas pareikšti būtent tokią nuomonę: ieškokite tiesos dvišaliuose debatuose, o pati Europa mat nežino nei tiesos, nei kas yra tiesa. Tikėkimės, kad Europos Taryba neapsijuoks, ir Kremlius iš tokios Europos nesijuoks. Bet ir Baltijos valstybėms pavojinga kalbėti skirtingais balsais.

Kita kilpa mūsų dabarties kelyje yra šnekos, kad gal reiktų iš naujo deonsuoti arba dar kartą pasmerkti Molotovo-Ribbentropo paktą. Gal tiems naiviesiems pribaltams tiek ir pakaktų? Tačiau „paktas“ – tai senas lavonas, kažin kada nuteistas mirti „nuo pasirašymo momento“ ir palaidotas SSRS liaudies deputatų Antrojo suvažiavimo balsavimu. Ką tada reikštų jo eks-humacija ir liekanų kaltės nagrinėjimas? Taip, lyg tas nustatytas žmogžudys vis dar būtų gyvas? Čia tikras zombių hollowynas, kitaip šios procedūros nepavadintume. O Rusijos prezidentas **tyčia** provokuoja tokią procedūrą, praėjusią savaitę Bratislavoje paskelbęs, kad Molotovo-Ribbentropo paktas – visai neblogas dalykas.

GINČYTI, ĮRODINĖTI? Jokiu būdu, Rusijos valdžiai to ir tereiktų. Tegu ji lieka viena su savo brangiu lavonu, – toks būtų normalus Baltijos pusės atsakymas.

Kaip sakiau, 1990-aisiais Lietuva turėjo daug jai parengtų spąstų. Ko vertas, tarkim, buvo siūlymas: „grįžkit į kovo 10-ąją ir tada pradėsim derybas dėl jūsų išstojimo iš Sąjungos“.

Čia triguba kilpa, kurios aiškinti, jeigu kas nesuprastų, dabar nėra laiko. Tačiau iš reikalavimų grįžti į kovo 10-ąją dar geriau suvokėm, kokia esmingai svarbi, o Kremliui opi, yra **Kovo 11-oji!**

Ką reiškė kvietimai grįžti į sovietų parlamentą ir ten, neva „iš vidaus“, kovoti už imperijos demokratiją?

Pirmiausia, tai būtų buvęs lindimas atgal į SSRS gardą, ir dabar jau ne priedarta, o savo noru, laisva Lietuvos valia...

Ką reiškė siūlymai kokios nors konfederacijos su mums valdovų maloningai suteiktu „ypatingu statusu“? Iš to daikto, kuris visas yra mūsų,

tik atimtas, dabar gerasis šeimnininkas gražins gabaliuką, o mes dėkingai linkčiosim?

Mes apskritai neprašėm nieko nei duoti, nei dovanoti, bet ėmėm kas mūsų ir draugiškai siūlėm daugiau nebeplėšikauti, netrukdyti Lietuvai ir jos Aukščiausiajai Tarybai, kaip pasakyta Kovo 11-osios Akte, įgyvendinti **visą** Valstybės suverenitetą.

Raktinis žodis buvo santykių normalizavimas, nes 1940-aisiais metais jie buvo normalūs. Taigi – grįžkim į dviejų valstybių santykius prieš okupaciją. M. Gorbačiovas turi ištaisyti Stalino nusikaltimą, ir Lietuva pastatys M. Gorbačioviui paminklą. Taip tiesiai ir sakydavom. Bet M. Gorbačiovas pasirinko smurtą, leido žudyti beginklius žmones, po to – Lietuvos pareigūnus pasieny, ir užtrenkė sau duris net atvykti į Lietuvą.

Numatytas Lietuvos triuškinimas virto pačios Sovietų Sąjungos susitriuškinimu.

Į tai buvo einama nuo seniau, bet Lietuva šį procesą pagreitino ir neleido dumti akių.

Mūsų tarpe Lietuvoje, beje, buvo norinčių priimti akių dūmimą, dvi-prasmybes ir pusę Nepriklausomybės. Nuo to apsaugojo Kovo 11-osios aktai. Jų skaidri kalba neleido manipuliacijų, o priėmę manipuliatorių siūlymus, būtume net patys sau atrode juokingi.

Minint pirmąsias Kovo 11-osios metines, Latvijos Aukščiausiosios Tarybos pirmininko pavaduotojas A. Krastinš kalbėjo Vilniuje: „Norėčiau pasakyti Latvijos Aukščiausiosios Tarybos ir, manau, Latvijos tautos vardu mūsų broliams lietuviams labai ačiū už tai, kad lietuviai pirmieji stoji prieš priešą akis į akį. Ir už tai, kad ir dabar Lietuva [eina] pirma savo nepriklausomybės kovose. Lietuva jau yra daug pasiekusi tarptautiniame lygmenyje. Matau šiandien šitą šalę, užsienio delegacijas, ir žiūriu, kur kitais metais šioje salėje bus diplomatinis korpusas.“

Paskutinioji mintis atitiko artėjančią tikrovę.

O minint dešimtąsias Kovo 11-osios metines, JAV Kongresas priėmė abiejų rūmų Sutampančią rezoliuciją. Joje sakoma: „Kadangi 1990 m. kovo 11 dienos deklaracija dėl Lietuvos Respublikos visiško suverenumo ir nepriklausomybės atkūrimo išardė buvusią Sovietų Sąjungą ... Senatas

nusprendžia (Atstovų rūmams pritariant), kad Kongresas ... sveikina Lietuvą su dešimtosiomis nepriklausomybės atkūrimo metinėmis ir su tuo, kad ji atliko pirmaujantį vaidmenį sugriaunant Sovietų Sąjungą...“

Šiame platesniame istoriniame dokumente svarbu ir tai, kad Sovietų Sąjunga vienareikšmiškai suvokiama ir įvardijama kaip blogis. Lietuva padėjo pasauliui naikindama blogį. Manantys ir kalbantys kitaip – kad Sovietų Sąjungos likvidavimas buvo „tragedija“ (nepriminsiu, kas tai paskelbė prieš porą metų), turėtų Lietuvos giliai nekęsti.

Lietuva kelyje į atkurtą Nepriklausomybę ir ją stiprindama buvo nuosekli. Todėl mums nėra paprasta, o veikiau – neįmanoma keliauti pas Stalino garbintojus, maloniai lankstyti ir sveikinti, kad prieš 60 metų jų šalis taip sėkmingai įveikė buvusį sąjungininką ir užvaldė pusę Europos.*

Ypač kai ta proga tautų budeliui dar ir paminklai statomi. Gal verčiau palaukti, kol atsiras paminklas ne tik Jaltos, bet ir Molotovo-Ribbentropo pakto signatarams. Juk tai buvęs geras darbas... Vos po savaitės prasidėjo grobikiškas karas, daugybės nekaltų gyvybių kaina „užtikrinęs Rusijos interesus“. Prašom nemanyti, kad ši mintis yra koks nors mano sarkazmas. Tai tik citata iš Rusijos prezidento minčių. Citatos data – lygiai prieš savaitę Bratislavoje. Stalinas kape patenkintas šypsojosi.

Kalba tarptautinėje konferencijoje „Baltijos kelias į laisvę“, 2005-03-04, Ryga

Publikuota: knygoje „Europos Parlamente II“ V., 2005, – p. 77;

„Veidas“, 2005, Nr. 12, 2005 03 24 (skelbta sutrumpintai)

Anglų k. kn. „The Baltic Way to Freedom“, Ryga, 2005, p. 203-207. (Toje knygoje yra ir papildomas V.Landsbergio pasisakymas debatuose: „Sausio operacija prieš Lietuvos nepriklausomybę“, p. 246-248.)

---

* Dar kartą apie artėjantį pergalės paradą Maskvoje ir Lietuvos atsisakymą ten dalyvauti.

Prasideda dvidešimtieji metai

Ekscelencijos, malonūs mane girdintieji!

Šiandien prasideda Kovo 11-osios Lietuvos dvidešimtieji metai. Taip galime skirti Vasario 16-osios Lietuvą, 1940-1990 m. okupacijų laikotarpį ir Kovo 11-osios Lietuvą, kurioje gyvename. Kai sakome: Antroji Lietuvos Respublika, tai irgi teisinga, nes Vasario 16-oji ir Steigiamasis Seimas sukūrė Pirmąją. Istorinė bajorų Respublika su renkamu valdovu, kai kada Seimu Vilniuje, atskiru Lietuvos teisynu ir išdu buvo vis dėlto Abiejų Tautų Respublika, ne vienos Lietuvos; valdovą jos rinko abi tą patį. Galų gale sumastė bendrą, pirmąją Europoje, konstituciją.

Kaip ką matome ir mąstome šiandien, Antrojoje Respublikoje, apie Kovo 11-osios Lietuvą?

Pradžia buvo statyba ant peilio ašmenų, ko gera, unikali padėtis visoje Europos istorijoje. Paskelbėme ir statėme nepriklausomą valstybę vis dar kitoje valstybėje, kuri tai draudė, trukdė, gąsdino ir užpuldinėjo net žudydama; o mes nieko nežudėm, bet palaipsniui vadavomės. Aplinkiniam pasauliui tai buvo nemažas rūpestis ir sykiu spektaklis: kuo baigsis? Ką tie lietuviai prasimanė?

Demokratinis laisvasis pasaulis tikrai nenorėjo, kad lietūsi mūsų kraujas, rėmė įvairiais pareiškimais, bet ir nesustabdė neprognozuojamos, grūmojančios rankos. Turėjome patys viską atlaikyti, taip pat atvirą agresiją.

Atlaikyti padėjo darbas, kai galvoji ne tiek apie pavojus, bet pirmiausia, ką turi suspėti nuveikti.

Aną kovo 11-ąją pasakiau užsienio žurnalistui: „Mūsų pareiga dabar tuos lūkesčius, kuriuos sukėlėme, paversti tikrove“.

Šiandien tai daugelio pareiga – visų, kuriems Kovo 11-osios Lietuva yra jų šalis. Laukia begalė darbo. Šalis, kurios norėjome, – mūsų laisvės, kuri nesikerta su sąžine, tiesos ir teisingumo šalis vis dar šmėžuoja tarp lūkesčių, tai dar siektina tikrovė.

Bet verta prisiminti ir daiktiškąją tikrovę prieš 19 metų, kurią sudarė ne vien svaigus laisvės džiaugsmas ir didieji, kaip atrodė, besiveriančio kitokio gyvenimo lūkesčiai.

Tą pačią kovo 11-ąją Stasys Lozoraitis Vašingtone kalbėjo: „Aš žinau, kad padėtis radikaliai pasikeitė – bet, bet, bet. Mes dar nekontroliuojam bankų, policijos, geležinkelių sistemos. Mes dar nekontroliuojam net elektros. Dabar mes pamatysim, kaip reaguoja didysis brolis“.

Panašiai jis vertino padėtį jau iš karto po rinkimų į Aukščiausiąją Tarybą pirmojo rato, kai tapo aišku, kad Sąjūdis laimi. „Mes džiaugiamės žodžio laisve. Mes džiaugiamės tam tikra demonstracijų laisve. Mes džiaugiamės galėdami kalbėti ir iš tikrųjų labai laisvai rašyti Lietuvos laikraščiuose. Bet mes neturime kariuomenės. Mes neturim policijos. Mes neturim milicijos. Mes neturim geležinkelių, telefonų. Mes neturime bankų sistemos kontrolės. Mes nieko to neturim. Ir dar prieš kelias savaites šeši milijardai rublių, sutaupyti mūsų žmonių, išvažiavo į Maskvą. Maskva pasiėmė visas mūsų santaupas, negrąžindama nė vieno cento...“ Todėl, tęsė S. Lozoraitis: „naujosios Aukščiausiosios Tarybos uždavinys bus pirmiausia perimti kuo daugiau gyvenimo sričių į savo rankas. Tai būtinas reikalas. Mes turime pradėti valdyti savąjį kraštą savomis rankomis“.

Ir jau vasarą Šveicarijoj, daugelio šalių lietuvių bendruomenių vadovų susitikime, jis tiesiai siūlė: „5-6 jaunus žmones atsikviesti į Romą, kad šio to išmokyti – stoka valdininkų!“

Daug tų Stasio Lozoraicio pastabų nepaseno. Nežinau, ar jau turim tinkamą, žmonių gerbiamą policiją. Gruzija tokią sukūrė, pakėlė dvigubai atlyginimus, policijos reitingas aukštas, joje nebėra korupcijos. Mes negalim apginti žmonių net čia pat prie sostinės, Vilniaus rajone. Ar turim krašto gynybai parengtą kariuomenę? Ar kontroliuojam bankus, geležinkelių sistemą ir elektrą? Ši suvartyta į maišą net nekonstituciniais žingsniais.* Ar valdome savo kraštą ištikimomis Lietuvai, ar svetimame šiltnamy augintomis senosios nomenklatūros rankomis? Stoka jaunų, europietišku, sąžiningų valdininkų ligi šiol neabejotina. O tuntai kitokių – didelė erdvė taupymo programoms.

Savo vienintelę valstybę turėtume puoselėti kaip daržą, kaip sodą, kuri pirmiausiai reikia ugdyti, kad būtų vaisių visiems.

---

* Aliuzija į 2008 m. sprendimus atiduoti visą elektros ūkį privačiam kapitalui (LEO).

Materialistai žiūri į ją kitaip – kaip į dubenį, iš kurio patogu priėjus pačiam pasrėbti. Ir prieina būriais, grupėmis draugų.

Pirmasis požiūris buvo idealistų, pasiryžusių keisti gyvenimą ir paskelbtoje laisvėje drąsiai imtis reformų. Praėjo vos trejetas metų, ir Kovo 11-osios idealizmas tapo patyčių objektu, o žodį reforma ėmė rašyti kabutėse. Taip ir sėdom. „Mano gudrūs draugai greit į žmones išėjo“ – atsiduso kažkada Maironis, ir tokios permainos–antipermainos Lietuvoje kartojasi.

Nūnai vėl šmėstelėjo permainų laikotarpio galimybė.* Matau daugybę panašumų į aną metą po Kovo 11-osios, kaip kas jautėsi, manė ir manėsi. Mitologija apie anuomet neva klestėjusią visuotinę vienybę neatitiko tikrovės.

Buvo politikų atvirai kalbančių jau kitą dieną, jog Kovo 11-osios sprendimai klaidingi ir lems nelaimės: „mes balsavome už, nes neturėjom kitos išeities“; buvo jaučiančių skriaudą, kad juos, taip gerai išmanančius viskam vadovauti, ėmė ir nustūmė nuo valdžios. Be abejo, tai skatino „skriaudą“ atitaisyti kuo greičiau. Buvęs žymus sąjūdininkas [A. Juozaitis] jau smerkė Sąjūdį, kuris atseit, užgrobė valdžią nušalinęs liaudies atstovus. Ir nė mintelės, kad valdžios pasikeitimas įvyko demokratinio tikrų rinkimų keliu, kaip ir turi būti. Kas nori, gali susirasti „Respubliką“, kuri vos po savaitės ar panašiai pristatė Kovo 11-osios įvykius parlamente išraiškinga karikatūra „Lietuviška lambda“. Toks būtų visapusiškesnis vaizdas.

Neturėdama tribūnos pristatyti savo politiką, projektus, aiškinti ir skelbti įstatymus, Aukščiausioji Taryba įsteigė arba atkūrė laikraštį „Lietuvos aidas“. Tai buvo paskelbta didžiu nusikaltimu demokratijai. Skelbė ir skundė rinkos konkurentai, nepatenkinti, kad neturi spaudos monopolio. Ir taip toliau. Netruko subręsti šūkiei, kad Aukščiausiąją Tarybą laikas paleisti, nors mažai kas galėjo abejoti, kad tuoj pat renkamas naujas parlamentas būtų jau mažiau linkęs į permainas, įskaitant tikrą Nepriklausomybę. Na, ir gerai (kas nors manė), daugiau liks „tarybų“ valdžios, „Tarybų“ Lietuvos! Nebūtina viską keisti... Atvirai skambėjo formulė, kad mūsų ekonominiuose sunkumuose, kurie kyla iš naujos parlamentinės valdžios blogos politikos, pakaktų padaryti paprastą „politinį sprendimą“.

---

* Po Seimo rinkimų suformuota Permainų koalicija.

Kremlius tą iššifruodavo pastebėjimais į šalį, teatro žiūrovams, kad vienas Lietuvos vadovų jam geresnis, o kitas – nesukalbamas. Tuo pat metu Kremlius, pradėdamas nuo paties M. Gorbačiovo, nesiliovė kartojęs pasauliui, kad skandalingasis lietuvių balsavimas „atsiskirti“ įvykęs itin skubotai, netgi „naktį“! Ar tai ko nors neprimena?

Po Sausio žudynių Vilniuje aukščiausias agresorių pareigūnas generolas V. Varennikovas tą patį priekaištą dėl Kovo 11-osios pakartotojė spaudos konferencijoje: „Susirinko naktį ir nubalsavo. Taip net Hitleris nedarė!“ Autentiška, yra vaizdo įrašas.

Paimkite aną seną širšalą, įrašykite vietoj netikusios Aukščiausiosios Tarybos naująją posąjūdinę Andriaus Kubiliaus vyriausybę, ir turėsit propagandoje bemaž raganos veidrodelį. Sunkumai – proga revanšui. Nebeatmenu, ar didelis laikraštis lygino Kubilių ir su Hitleriu, ar dar per plaukelį ne; kai kurie triukšmai apsiribojo turgaus prekeivių „genocidu“, vartant šį bausių žodį kaip agitatorių niekalą. Matėme ir apsipremijavimų, ir kitokio valstybės resursų skubaus išsidalinimo analogijų, valdžiai keičiantis, kad saviems būtų neblogai, o ateinantiesiems – kuo blogiau. Deja, šio sovietinio administracinės minties paveldo taip ir neišnaikinome. Valstybė daugeliui tebėra srėbalo bliūdas, kuriam susiūbavus gali užėti ir blūdas.

Nebe vienas kitas, o būreliais bemaž paskutinę buvusios Vyriausybės darbo dieną bičiuliai valdininkai mikliai persėdo į „saugesnes“ naudingas kėdes, kad geriau įsikibtų į atlošus. Nė vienas tokių persėdusiųjų net neapsimetė daręs tai neva valstybės labui, neslėpė, kad toliau teiks paslaugas ankstesniam viršininkui arba partijai, galų gale, giminaičiams, laukdamas naujosios vyriausybės griuvimo. Girdėjom ir amžinų himnų amžinajai, dar sovietinių laikų, partinei nomenklatūrai, kuri mat geriausiai tvarkosi, nors jos tarpe tebesisukioja visai nepajėgiančių demokratiškai mąstyti ir skaidriai elgtis, fundamentaliai korumpuotų asmenų.

To paties nestigo nė 1990-aisiais, tik tąsyk politines ir vertybines prieštaras švelnino bendras patriotinis pakilimas. Tebeegzistavo gėdos jausmas. Nenoriu kalbėti kritiškai apie visus pareigūnus ir valdininkus, bet kažkas yra atsitikę, kad nuo Stasio Lozoraičio pastebėjimo per devyniolika metų valstybės valdyme netoli tenuėjome. Netoli nuėjome nei teismuose, nei

švietimo struktūrų tvarkyme. Ar neturėtų kur nors būti įrašyta, kad jau kam kam, o teisėjui privalu padorumas ir sąžiningas elgesys? Sveikesnėje visuomenėje tai būtų savaiminė moralinė norma, kurios sargyboje būtų Prezidentas, dėl kurios kovotų pati teisėjų bendruomenė. Dabar to nėra. Viešai žinomi viešai meluojantys teisėjai, apgaunantys nukentėjusius, sutinkantys, kad juos paskirtų į postus pažeidžiant įstatymą. Gal teisėjų rinkimai, o ne pasiskyrimai pakeistų padėtį. Grupuočių savanaudiškumas, štai pagrindinė Lietuvą edančio vėžio atmaina. Pavyzdžių nors vežimu vežk.

Nuskambėjo išryškėjo vadinamieji „laisvi etatai“, kuriems ministerija ar kita institucija nesigėdi imti pinigus iš biudžeto ir pasidalinti nieko nedirbus. Tai vokelių variantas, tik vietoj mažų vokelių sugalvotas didelis vokas ištraukiamas iš valstybės kišenės už tuščias vietas nesamuose kabinetuose, kur sėdi ir vertingai dirbuojasi biurokratų kostiumai be žmonių.

Kitaip apibūdindčiau, kad tai N. Gogolio „Mirusių sielų“ variantas mūsų pseudodemokratinėje, pseudoteisinėje ir amoralioje valstybėje.

Kolegos, kurie sutinka, kad tuščias kostiumas kėdėje yra šauniasias bendradarbis ir pasidalija jo algą, turėtų nueiti išpažinties. Nusivažiavom, bet niekada nevelu taisytis.

Nevelu susivokti ir mūsų kairei, ir dešinei, kad šalis ir visuomenė, kurios nori eiti į priekį, privalo ir žvelgti į priekį, telkti naujus žmones, šluoti nešvarybes. Susivienykime, kam nešvarybės nemielos. Atsinaujinkime iš vidaus. Neatsisakykime vertybių, ginkime jas ir užsienio politikoje. Margų žuvelių gaudymas artėjančiuose Respublikos Prezidento rinkimuose, kiek kas bedrumstų vandenį, tenesugaišina ir tenetriko pažangos.

Matau, kad šiandien realiausia ir geriausia kandidatė yra Dalia Grybauskaitė. Pažadėjo per televizijos pasirodymą, kad atėjusi pakeistų esamą, įsigalėjusią korupcinę sistemą. Dieve, padėk. Kad tik Lietuvos nedraugai arba susirūpinę nuosavos naudos draugai jos neterorizuotų ir nenuodytų. Dėl tokių perspektyvų kurį laiką, kiek taisyklės leidžia, ryžausi pabūti netoliese ant atsarginių suolelio. Galvojau, gal vertėtų, nes laikotarpis itin kritiškas, ir dviese įsikinkyti. Susitelkime kuo plačiau, kad naujas vyksmas neužtruktų, ir kuo sparčiau, kuo vieningiau stiprintume Kovo 11-osios Lietuvą. Ji buvo apginta ir Vilniuje, ir pasieny žuvusiųjų brolių ir sesers krauju;

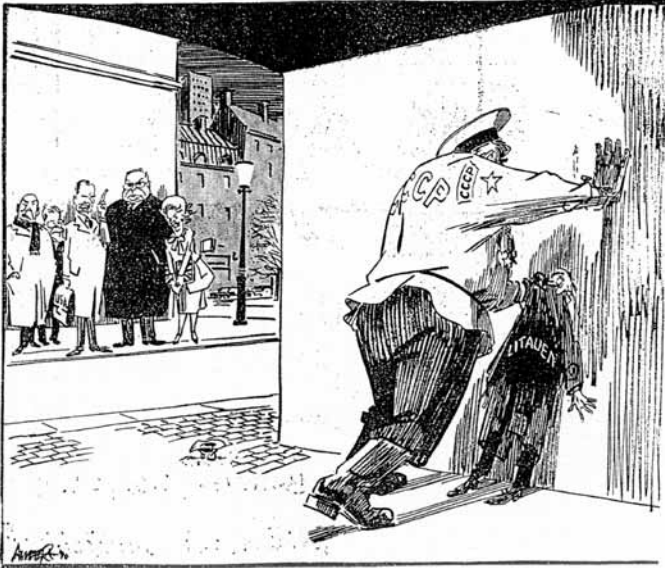
tegul tai mus ypatingai įpareigoja. Vienybė težydi su tais, kurie atidavė savo gyvybes kovose už laisvę okupacijų metais, kaip generolas Jonas Žemaitis, kurio gimimo šimtąsias metines kartu minime. Priešas tada dėjo daug pastangų perskelti Lietuvą kaip žmonių visumą į dvi dalis. Ir šiandien esame gerokai supriešinti, įvairiais būdais kvailinti, tinkamai nepasirengę ginti ir gintis nuo visko, kas gali mus ištikti; bet susiimkime dar sykį už rankų ir būkime kuo geriau pasirengę nesibaigiantiems Lietuvos išmėginimams.

Aš vis pasvajojau apie jaunimą. Ir seneliui romantikui Maironiui buvo leista svajoti:

*Drąsiai, aukštai pakils balsai,
Išauš kita gadynė!
Užgims darbai, prašvis laikai,
Pakils jauna tėvynė!*

Jei neturėsime meilės ir tikėjimo, būsime niekas. Jūs žinote, Kas prieš 2000 metų tai pasakė.

*Kalba Kovo 11-osios minėjime Lietuvos Respublikos Seime, 2009 03 11
Publikuota: bernardinai.lt, 2009 03 11; Naujausios žinios – „Lietuvos
aido“ priedas, 2009 03 13; „Tremtinys“, 2009 03 20; „Dirva“, 2009 03 24.
T.p. kn. „Europos Parlamente VI“, V., 2009, p. 83-88.*

2010

THE WHITE HOUSE
WASHINGTON

March 8, 2010

I send warm greetings to the people of Lithuania on the 20th anniversary of the restoration of their independence.

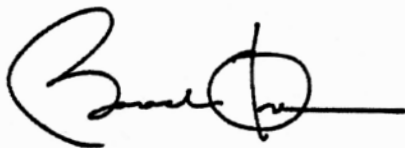
On March 11, 1990, Lithuanian patriots voted to declare renewed independence from their Soviet occupiers. More than a year later, after tireless work by the new Lithuanian government and the tragic deaths of nonviolent protestors, the Soviet government finally recognized Lithuania's independence.

The events of March 11 were pivotal in the return to democratic values in Central and Eastern Europe. At the time, these brave citizens could not foresee the impact of their actions, but they never lost their resolve. They became a beacon of hope to those throughout the world seeking freedom, democracy, and respect for human rights.

On this anniversary, our message to the Lithuanian people is clear: the strength and unity you demonstrated to the world 20 years ago continues to inspire us today. The United States stood by you during the Soviet occupation, and we remain a steadfast ally and loyal friend. By deepening our bilateral relationship and continuing to work as NATO partners, we will face the challenges of the 21st century together.

As you mark this historic occasion, we also celebrate the contributions of Lithuanian-Americans to our Nation, and the rich heritage of all who proudly trace their roots to Lithuania.

Congratulations on all you have accomplished as a nation, and I wish you all the best for the future.

A handwritten signature in black ink, appearing to be Barack Obama's signature, consisting of a large 'B' followed by a stylized 'O' and a horizontal line extending to the right.

Nebėgti ir nepulti

Gana dažnai pamąstau ir palyginu, kas buvo prieš 20 metų, kas mums tada padėjo ir ko reiktų dabar. Tai būtų paprastos elgesio taisyklės: nebėgti ir nepulti. Nebėgti nuo sunkumų, o susiremti su jais, nebėgti iš Lietuvos, ir nepulti patiems savęs. Branginkim Lietuvą, branginkim atgautąją laisvę, kad tik jos neдрaskytų vidiniai karai. Sunkumai ateina ir praeina. Juk Šventajame Rašte kalbama, kaip kadaise buvo septyneri sotūs ir septyneri alkani metai. Protingi žmonės pasirengdavo. O dabar labai sočios šalys, prasimaniosios dar ir klaidingų gerovės filosofijų, ne tik nepasirengė, bet pastūmėjo pasaulį į krizę. Mums kaltinti save dėl taupumo nėra protinga. Lietuvis ūkininkas kadaise atsakingai skaičiuodavo pajamas ir išlaidas. Dabar vėl mokomės tai daryti, o alkanieji laikai nesitęs septynerius metus. Pasaulinę krizę jau atlaikėm. Bet gresia vidinio griovimo pagundos. Jų ypač patiria, kaip ir tada, nesunkiai gundomi senojo pažadukų režimo šalininkai. Todėl grįžtu prie to paties: nebėgti ir nepulti, nekeikti Lietuvos. Turim atsilaikyti ir atsilaikysim, kaip ir prieš dvidešimt metų nepuolėm nė vieno kaimyno. Tik nepulkim patys savęs. Bėdų pridaro pelno gobšuočiai, o dabar nori pasinaudoti valdžios gobšuočiai. Tai būtų tik dar blogiau, tad linkiu išvengti tokio draskymosi ir pirmiausia – nebėgti ir nepulti.

Rūpesčių šiandien mažiau arba jie ne tokie kaip prieš dvidešimt metų, kai po mūsų langais važinėjo tankai ir šarvuočiai su atidengtais kulkosvaidžiais, kai per prievartą grobė vaikus į svetimą kariuomenę, kai grasė ir žudė sausio mėnesį. Net nesulygintume. Esame visai kitoje padėtyje. O kad yra sunkumų, tai kada jų nebuvo? Dabar, be abejo, yra kai kurių ypatingų tarptautinių sunkumų, bet viską galima atlaikyti. Esame daug labiau šeiminkai savo žemėje, tik ją reikia branginti, reikia jai dirbti. Ir reikia santarvės.

Lietuvos radijo pirmosios programos laidoje „Ryto garsai“, 2010 03 11

Teisė į svajonę

Ekscelencijos Prezidentai ir kiti aukštieji vadovai,
Eminencija Lietuvos kardinole,
daugelio šalių garbingi atstovai
ir Lietuvos piliečiai!

Minime dar vieno Lietuvos išsivadavimo dvidešimtmetį. Tada šioje žemėje įvyko didelių, tarptautinės reikšmės dalykų. Tačiau kas įvyko nepaprasta, tikrai nebuvo paprasta.

Žmonės, kurie nuo 1988 m. vasaros susivienijo į Lietuvos Sąjūdį ir tvirtai, girdimai prabilo apie žmogaus ir tautų teises, tad ir teisę turėti savo tėvynę, daug kur buvo laikomi svajotojais. Kai kada – pavojingais svajotojais. Tik jų radosi pernelyg daug visus išstremti kur nors prie Ledjūrio arba uždaryti psichiatrijos ligoninėse. Pasiūla viršijo valdžios galimybes. Ir kalėjimo viršininkas buvo nusilpęs, vien rūpinosi, kaip čia išsaugojus bent dalį režimo. Todėl skelbė kalėjimo reformą, o svajotojų Sąjūdis paskelbė, kad kalėjimo, jeigu piliečiai jo nenori, išvis neturi būti. Tesiplėtoja *perestroika* iki galo. Už jūsų ir mūsų laisvę!

Laisvės ir brolybės ilgesys. Čia buvo slaptoji versmė, gelmių šaltinis, kuris veržėsi į šviesą, kad atnaujintų žemės veidą. Negęstantis **noras gyventi**, galime ir taip suvokti, įvardyti. Mat ir tada suvokėme, kad nelaisvė, jei dar užsitęstų, reikš Lietuvos agoniją. Broliška latvių tauta jau buvo verčiama mažuma savo žemėje. Atkirsti nuo laisvojo pasaulio, atrasdami sovietijoje nelaisvės draugų, betgi išgirdavome ir tokių vieno kito svečio pastebėjimų: Lietuva graži šalis, tik joje per daug lietuvių... Dar stipriau buvo pasakęs totalitarinės ideologijos viršininkas iš Maskvos: „nebijokit, Lietuva išliks, tačiau be lietuvių“. Tam reikėjo mus pakeisti, ir programa buvo vykdoma. Bet šalis ir žmonės norėjo gyventi.

Lietuva visais laikais gynė laisvę, sukildavo už laisvę. Tad ir dar kartą, po penkiasdešimties metų smurtinės neteisybės, atrodytų, viena ir nedidelė dideliame pavergtųjų tautų būryje, – bet ir ne viena, o ištiesusi rankas kaimynams, – Lietuva taikiai ėjo į Kovo 11-ąją.

Tame kelyje būta pačių svarbiausių krypties ženklų, reikėjo juos atpažinti.

Pirmiausia reikėjo **atmesti melą**. Po to – **atmesti baimę**. Ir atmesti **netikėjimą**, kad tiesa ir geroji valia šiame gendančiame pasaulyje dar turi vertę, dar gali laimėti. Gali, jei atmetame melą ir baimę, – toks buvo Sąjūdžio ir Lietuvos atsakymas. Ir milijonai žmonių, pasirašydami masines Sąjūdžio peticijas ir išeidami į Baltijos kelią, – neregėtą gyvų širdžių grandinę nuo Vilniaus iki Talino – pareiškė: mes galim! Mes būsim laisvi ir kursim savo gyvenimą, renkam savo tikrus atstovus, darom suverenų konstitucinį sprendimą. Tai įvyko prieš dvidešimt metų. Pirmiausiai, dar tą pačią dieną, nors buvo sekmadienis ir Vilniuje jau naktis, bet už vandenyno – dar ne, atsiliepė Jungtinės Valstijos. Jų Baltieji Rūmai spaudos sekretoriaus pareiškimu paragino Sovietų vyriausybę „gerbti Lietuvos piliečių valią“ ir pradėti „nedelsiamas konstruktyvias derybas su Lietuvos valdžia“. Išspręsti klausimą taikingai esąs „abipusis Lietuvos, Sovietų Sąjungos ir ESBK šalių“, tad ir Jungtinių Valstijų, interesas. Ir šiukštu jokio smurto!

Išaušo rytas, ir išgirdome Europos didžiosios valstybės balsą iš Paryžiaus: „Prancūzija pageidauja, kad nauji santykiai būtų nustatyti derybomis tarp SSRS ir Lietuvos“.

Taip, **nauji** santykiai, ne tokie, kurie buvo ligi Kovo 11-osios, ir nustatyti derybomis tarp aiškiai įvardytų dviejų valstybių, nes Lietuvos aneksijos, kaip pabrėžiama tame oficialiame Užsienio reikalų ministerijos pranešime, „Prancūzija niekada nepripažino“.

Kovo 12-ąją Lietuvą remiančias rezoliucijas priėmė Islandijos ir Kanados parlamentai, netruko ir Lenkijos Respublikos Senatas ir Seimas, o Jungtinių Valstijų Senato ir tuo pačiu Sutampanti abiejų Kongreso rūmų rezoliucija, priimta kovo 20-ąją, drausmino Sovietų vyriausybę, kuri ėmėsi psichologinio karo – bauginančių karinių manevrų Lietuvoje. „Sovietų Sąjunga neturi jokios teisės naudoti jėgos prieš lietuvius“, privalo nutraukti visas pastangas bauginti parlamentą ir žmones, o vietoj to „tuoj pat pradėti geros valios diskusijas su Lietuvos valdžia, kad Lietuvos žmonių pareikštas nepriklausomybės troškimas būtų taikiai patenkintas“.

Sovietai atsakė jau kitą dieną – neįveikiamos, kaip jiems atrodė, karinės jėgos demonstravimu prie mūsų parlamento, kuris neturėjo nė vieno šautuvo. Mes čia posėdžiavome naktį kartu stebėdami, kaip į Vilnių artėja šarvuočių ir tankų kolona, kuo viskas baigsis mums ir visai Lietuvai; matyt, ilgokai stebėjo ir pasaulis, koks bus tų atkakliai dirbančių, statančių valstybę „svajotojų“ likimas.

Kiekvieną dieną skleidėsi naujas dramos veiksmas; galų gale už laisvę teko mokėti ir krauju.

Aš priminiau čia ir praskleidžiau tik pačią pradžią, iškart po Kovo 11-osios. Dramos dar niekas neparasė, o laikas visada trumpas. Todėl ir mano pasisakymo pabaigai – dar sykį apie neatimamą prigimtinį tautos norą gyventi. Tada, šiandien, rytoj.

Norėdama gyventi, Lietuva turi teisę bent pageidauti, kad ir į rytus, ir į vakarus nuo jos būtų draugiškos, teisinės, europietiškos valstybės, kad Lietuvai nebūtų grasoma nei puolamaisiais armijų manevrais čia pat už mūsų sienos*, nei „Iskanderai“, nei „Mistraliais“, nei ištisais naujais karo laivynais Baltijos jūroje, kurie saugos kokį nors nelaisvės vamzdį.

Tokia yra mūsų teisė dar kartą, po 20 metų, turėti svajonę, kad būsime saugiai laisvi ir gyvensime. Tebūnie toks atkakliai išliekančios, gyvos Lietuvos įnašas dar išliekančiai Europai: ir darbas, ir meilė, ir svajonė.

Kalba Iškilmingame Kovo 11-osios minėjime Lietuvos Respublikos Seime, 2010 03 11

Skelbta: „Bernardinai.lt“, 2010-03-11; „XXI amžius“, 2010 03 19

---

* 2009 m. rudenį už ES rytinės sienos ties Lietuva ir Lenkija vyko stambūs jungtiniai karinių Rusijos ir Baltarusijos pajėgų manevrai „Vakarai“, kurių programoje lavintasi ir panaudoti Rusijos karo laivyną Baltijoje, jei ten reiktų „ginti“ būsimą dujotakį „Nord Stream“. Dar nebuvo pasigirdę idėjų, kad Prancūzija parduos Rusijai puolamuosius lėktuvnešius „Mistral“. „Iskander“, tai branduolinės raketos, kurių dislokavimu Karaliaučiaus krašte nuolat gąsdinami kaimynai ir visa ES.

Vytauto Landsbergio kalba Katedros aikštėje

Piliečiai!

Atėjo valanda pasakyti labai svarbų dalyką. Balsai suskaičiuoti, vardai patikrinti, sprendimas priimtas. Ir štai ką mes priėmėm jūsų visų įgalioti: „Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba reikšdama tautos valią nutaria ir iškilmingai skelbia, kad yra atstatomas 1940-ais metais svetimos jėgos panaikintas Lietuvos valstybės suvereninių galių vykdymas ir nuo šiol Lietuva vėl yra nepriklausoma valstybė. Lietuvos Tarybos 1918 metų vasario 16-osios dienos Nepriklausomybės aktas ir 1920-ųjų metų gegužės 15-os dienos Steigiamojo Seimo rezoliucija dėl atstatytos Lietuvos demokratinės valstybės niekada nebuvo nustoję teisinės galios ir yra Lietuvos valstybės konstitucinis pamatas. Lietuvos valstybės teritorija yra vientisa ir nedaloma, joje neveikia jokios kitos valstybės konstitucija. Lietuvos valstybė pabrėžia savo ištikimybę visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams, pripažįsta sienų neliečiamumą, kaip jis suformuluotas 1975 metų Europos saugumo ir bendradarbiavimo pasitarimo Helsinkyje Baigiamajame akte, garantuoja žmogaus, piliečių ir tautinių bendrijų teises. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba kaip suvereninių galių reiškėja šiuo Aktu pradeda realizuoti visą valstybės suverenitetą.“

Ir tada buvo pasakyta: Lietuva jau laisva!

Mes ėjome ne vieni ir dar pasakėm: Latvija bus laisva! Estija irgi bus laisva! Bunda jau Baltija, bunda jau Baltija – Lietuva, Latvija, Estija!

Dabar jūsų eilė. Jūs, dvidešimtmečiai, ir tie, kurie lipa jums ant kulnų, – matau čia tokių priaugančių, – jūs turite imti į savo rankas Lietuvos ateitį. Imkite drąsiai. Tegul jūsų rankos nori dirbti ir moka darbų. Tegul jūsų galvos moka galvoti ir atsirinkti grūdus nuo pelų. Tegul jūsų jaunos širdys būna karštos ir jose teliepsnoja meilė Lietuvos. Tada viskas bus gerai. Jeigu man pritariate, pakartokim tris kartus „bus gerai“.

Bus gerai! Bus gerai! Bus gerai! Valio!

2010 03 11

---

* „Bunda jau Baltija“ kalbėtojas padainavo.

Kovo 11-osios mūšį būtinais reikėjo laimėti

„**Kardas**“: Gerbiamas Profesoriau, 2010 metais Lietuva plačiai mini dvi reikšmingas jubiliejinės sukaktis: Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo 20-metį ir Žalgirio mūšio 600-metį. Ar tarp šių labai tolimos ir visai nesenos, daugelio dar menamos Lietuvos istorijos įvykių išvelgiate kokių sąsajų, paralelių?

V.Landsbergis: Kovo 11-osios Nepriklausomybės aktas ir Žalgiris – tai bene patys garsiausi Lietuvą apgynę mūšiai. 1990-ji ir 1410-ieji metai galėjo lemti, ar bus Lietuvos valstybė, ar nebus. Mūšiai prieš 20 ir prieš 600 metų buvo laimėti, Lietuva yra, nors pasaulis ligi šiol stebisi, kaip ji galėjo išlikti.

Šie mūšiai – mūsų tautos stiprybės ir ištvermės išbandymo mūšiai. Nebuvo lengva išlikti savimi, neišnykti iš pasaulio žemėlapiu, atsigauti po silpnumo antkryčių, kai lietuviai buvo lenkiami tapti kitų tautų žmonėmis, mokomi tarnauti svetimiems, prisitaikyti, būti žemesniais ir pažemintais. Tautos ištvermė, tapatybė yra giluminiai dalykai, kaip ir meilė savo žemei, gimtajai kalbai, savo tikėjimui ir įsitikinimams – viskam, kas sudaro mus, kas lemia, kodėl mes tokie.

„**Kardas**“: Jūsų vadovaujamo Sąjūdžio taikus žygis į Nepriklausomybę buvo pavadintas Dainuojančia revoliucija. Tačiau Jūs Kovo 11-ją įvardijote ir kaip mūšį. Kokiais dar argumentais galite paremti tokį teiginį?

V.Landsbergis: Kovo 11-oji yra ne mažiau svarbus mūšis nei tolimoje praeityje kautynių lauke lietuvių pasiektos pergalės. Ir mūšis vyko ne tą vieną dieną, kai pasirašėme Nepriklausomybės atkūrimo aktą, ir ne dvejus metus, kai Sąjūdis kvietė tautą į dainuojančius mitingus, Baltijos kelią, ginti Parlamento, o visus 50 metų – nuo partizaninio laisvės karo iki tol, kol iš Lietuvos išvažiavo paskutinis okupacinės kariuomenės ešelonas. Vis dėlto Kovo 11-oji buvo svarbiausias mūšis, nes jį būtinais reikėjo laimėti.

Ši data svarbi ne tik Lietuvai. 1990 m. kovo 11-oji buvo sovietų imperijos lūžio, jos virsmo į ką nors kita pradžia. Galbūt – į laisvų demokratiškas valstybes bendriją, siekiančią ateityje įsilieti į Europos tautų sąjungą, o gal mažesnėms ir toliau likti didžiojo kaimyno globoje su išoriniu, bet ne tikru valstybingumu. Daugeliui vadinamųjų sovietinių respublikų mūsų Kovo

11-oji buvo pavyzdžio ir galimo apsisprendimo diena. O Lietuva nežiūrėdama į nieką pirmoji išmušė kalėjimo grotas, pralaužė sieną į Vakarų ir dabar kartu su visu demokratinio pasauliu gali minėti to reikšmingo įvykio dvidešimtmetį.

„Kardas“: Po Kovo 11-osios Lietuvos vardas sumirgėjo viso pasaulio spaudos ir televizijos pranešimuose. Tačiau nuo tų neeilinių įvykių praėjo jau 20 metų ir dabar Lietuvą užsienio žiniasklaida prisimena ne taip dažnai. Kaip Jūs, Europos parlamentaras, įvertintumėte dabartinį mūsų šalies žinomumą? Ką eilinis vokiečių, lenkas ar atokesnėje Briuselio gatvelėje sutiktas praeivis galėtų pasakyti, tarkime, apie Žalgirio mūšį?

V.Landsbergis: Neabejotina, kad šiuo metu apie Lietuvą apskritai žinoma daugiau nei prieš tuos du dešimtmečius. Deja, dar pasitaiko susidurti ir su visišku nežinojimu. Tačiau nereikia stebėtis ar nuliūsti, kad Lietuvos realijos, tarptautiniai įvykiai, kuriuose mūsų šalis dalyvauja, nėra labai matomi, kad daugiau kalbama apie didžiąsias valstybes. 1990-ieji buvo ypatingas laikas, kada Lietuva buvo pasaulio ar bent Europos istorijos variklis. Taip atsitiko – maža šalis, nedidelė tauta, o štai išjudino istorijos ratą! Tai labai retai atsitinka. Todėl mūsų Kovo 11-oji buvo pastebėta, įvertinta ir ligi šiol prisimenama.

Apie Žalgirio arba Griunvaldo mūšį bemaž kiekvienas paklaustas lenkas žinotų. Paaiškėjus, kad klausia lietuvis, gali būti daug įdomios kalbos. Nebūtinai pokalbis kryptų į tradicinį aiškinimąsi, kas tame mūšyje buvo svarbesnis – Vytautas ar Jogaila, bet veikiausiai taip – žinai, lietuvi, mūsų protėviai prieš šešis šimtmečius kartu padarė didelį dalyką.

Vokietijoje kažin ar daug kas žinotų, kad buvo toks Žalgirio arba Tanenbergo mūšis ir kad jame teutonai nuo mūsų protėvių gavo į kaulus.

/.../

„Kardas“: Kitaip negu 1918 metų Vasario 16-osios akto signatarai, Jūs skelbėte Lietuvos Nepriklausomybę būdami išrinkti tautos atstovai. Tačiau ir 1990 metais pasaulis neskubėjo pripažinti mūsų valstybės...

V.Landsbergis: Maskva grėsmingai reikalavo atšaukti mūsų Kovo 11-osios sprendimus. Vakarų lyderiai delsė pripažinti Lietuvos nepriklausomybę, nes tai esą pakenktų SSRS prezidento Michailo Gorbačiovo vykdamai

„perestrojkai“. Kai kas, matyt, tiesiog negalėjo patikėti tokiu drąsiu lietuvių tautos sprendimu.

Jungtinių Valstijų prezidentas Džordžas Bušas 1990 m. gruodį oficialaus pokalbio metu man sakė – patarčiau Lietuvoje organizuoti referendumą nepriklausomybės klausimu. Bandžiau paaiškinti, kad Lietuvoje jau įvyko visuotiniai parlamento rinkimai, kad mūsų žmonės gerai žinojo, jog balsuodami už Sąjūdžio atstovus, pasirinko nepriklausomybės kelią, bet jis ir vėl – surenkite referendumą, kad visiems būtų aiškiau. Gerai, 1991 m. vasario 9 d. Lietuvos žmonės balsavo. Plebiscite dalyvavo apie 80 proc. rinkėjų, o iš jų net 90 proc. pasisakė už nepriklausomą Lietuvą. Ir per pasaulį nuėjo šis skaičius – 90 proc. Lietuvos žmonių pasisako už nepriklausomybę! Pirmiausia tai buvo nokautas M. Gorbačioviui, kuris važinėdamas po užsienius vis kartojo – neva susibėgo naktį Vilniuje Aukščiausioji Taryba ir per 5 minutes nežinia už kokią Lietuvos valstybę nubalsavo...

1991 m. vasario 11-ąją, praėjus dviem dienoms po plebiscito, Islandija pirmoji iš užsienio valstybių oficialiai pripažino atkurtos Lietuvos nepriklausomybę.

Dar nebuvo praėjęs nė mėnuo nuo kruvinojo Sausio...

/.../

„**Kardas**“: Žengiame į trečiąją nepriklausomos Lietuvos gyvavimo dešimtmetį. Kokias mūsų šalies saugumo perspektyvas Jūs regite?

V.Landsbergis: Sunku tikėtis, kad per trečiąją nepriklausomos šalies būties dešimtmetį Lietuvai pavyks išvengti grėsmių ir išbandymų. Neatmesčiau ir aneksijos pavojaus. Neseniai viename pranešime nugirdau tokį faktą: jau caras Ivanas III skelbė, kad visos Lietuvos žemės yra jo. Laikiniai jis tų žemių nevaldo, bet jos jau yra jo. Tereikės pasiimti. Tiek amžių nutekėjo, o iš Rytų šalėlės vis ataidi – negerai, kad „jie“ (t.y. mes) esame ne jų.

Vienintelis Rusijos vadovas Borisas Jelcinas yra neoficialiai sakęs, kad mūsų laisvė yra gėris. „Jie dabar laisvi, ir tai yra gerai“. To nėra pareiškęs nė vienas kitas Rusijos vadovas. Gal į Prezidentės kvietimą atsilieps ir šių metų kovo 11-ąją atvyks į Vilnių dalyvauti Nepriklausomybės atkūrimo 20-ųjų metinių minėjimo išskilmėse Dmitrijus Medvedevas... Nesvarbu, ką jis kalbėtų, nes vien savo vizitu pasakytų – gerai, kad yra tokia valstybė ir

kad ji atkūrė savo nepriklausomybę. Jeigu D. Medvedevas į Vilnių atvyktų, pasaulio tikrai nenustebintų. Juk faktiškai aukščiausiuose dokumentuose Rusija yra pritarusi Kovo 11-osios Lietuvos nepriklausomybei.

Vis dėlto vienas dalykas yra parašas popieriuje, kitas – mintis galvoje. Prisiminkime, pavyzdžiui, 1920 metų liepos 12 d. pasirašytą Lietuvos ir Rusijos taikos sutartį. Gera sutartis, mes ja rėmėmės rengdami svarbius Sąjūdžio dokumentus. Ji minima ir SSRS deputatų suvažiavimo 1989 m. rezoliucijoje, kaip sovietų sulaužytas tarptautinis aktas. Tačiau žinome ir tokį faktą: praėjus vos porai savaitių nuo sutarties paskelbimo Leninas parašė slaptą laišką Kapsukui – tu, drauge, truputį mūsų palauk, dar ne laikas... Žiūrėta toli, 20 metų į priekį, bet neabejota, kad ta Lietuva, kurią tuomet Rusijai teko pripažinti, negyvuos amžinai. Kapsukas ar jo pasekėjai bolševikai dar bus reikalingi. 1940 metų birželį Lenino planas buvo vykdomas jau Stalino rankomis.

„Kardas“: Gerbiamas Profesoriau, Lietuvos laisvės atkūrimo dvidešimtmecio proga norėtusi pokalbį baigti kiek šviesesne gaida...

V.Landsbergis: Vieną kitą realistinę – ne pesimistinę – mintį išsakaiu, manydamas, kad reikia žadinti kartais prisnūstančią mūsų tautos sąmonę, priblėstantį budrumą, patriotizmą, ryžtą. Jeigu Lietuvos kariuomenė ir piliečiai bus gerai pasirengę įvairiems išbandymams – tie mūsų šalį aplenks.

„Kardas“: Dėkojame Jums už „Kardo“ skaitytojams skirtą dėmesį ir laiką.

Kalbėjosi Gediminas Radvilas, „Kardas“, 2010, Nr. 1

Lietuvos atsakymas buliui – plebiscitas.

Dar turime laisvės iš proveržio, įvykusio prieš 20 metų

„**Apžvalga**“: Ko išmokome per 20 nepriklausomybės metų? Ar laisvės mokykloje jau išaugome iš pradinukų lygio?

Vytautas Landsbergis: Sudėtinga sakyti, nes kiekvienam savaip... Dalis mūsų jau senai išaugome iš pradinukų lygio, kiti ne, o dar kiti net nenori išaugti. Sovietų Sąjunga buvo didelis kolūkis arba kalėjimas, prie kurio sugriovimo mes irgi prisidėjome. Tačiau visuomenėje tebėra daug galvosenos „kolūkiečių“, kuriems patinka, kad jiems vadovauja „brigadininkai“, ir jie nenori nieko mokytis, juolab atsakomybės. „Kolūkiečiais“ aš čia vadinu ne tuos, kurie žemę dirba. Brigadininko laukiančių „kolūkiečių“ pilna ir miestuose, visur.

Vienas dalykas, ko mes neišmokome per 20 nepriklausomybės metų – tai atsispirti destruktijai, ardydams, kurie griaua Lietuvos valstybę.

„**Apžvalga**“: Kokią įžvelgiate per 20 nepriklausomybės metų Lietuvos santykių su Rusija kaitą? Ar tikrai tapome visiškai nepriklausomi?

Vytautas Landsbergis: Mes nesame nepriklausomi, nes Rusija nėra nepriklausoma. Ji neatsispiria pagundai vėl naudoti smurtą ir įvesti savo „tvarką“ buvusiose kolonijose. Ji nori valdyti ir vėl atsiimti teritorijas. Rusija nėra laisva nuo savo buvusios blogos praeities, todėl ir mes nesame laisvi, nes esame subjektai tos politikos, kuri suinteresuota mūsų nelaisve: energetine, propagandine, primetama per žiniasklaidą, per protų sumaištį. Mes neginame savo laisvės visuose baruose ir neginame taip, kaip reikėtų. Dar šiek tiek turime laisvės iš to proveržio, kuris įvyko prieš 20 metų, pripažindami, kad proveržis buvo geras, teisingas. Tai pripažino Vakarų demokratijos valstybės ir vienintelis Rusijos vadovas B. Jelcinas, kiti kenčia pro sukastus dantis. Sunku pasakyti, ar Vakaruose mes svarbūs, ar mūsų laisvė jiems tikrai labai rūpi. Laisve tik mes patys galime pasirūpinti, o jeigu prarasime laisvę patys, tai kodėl kas nors kitas turėtų mumis rūpintis? Pasaulis yra suskilęs ir egoistiškas.

„**Apžvalga**“: Kuo skiriasi ir kuo panašūs – žvelgiant iš istorinės perspektyvos – laisvės 20-mečiai: tarpukaryje ir šiandien?

Vytautas Landsbergis: Panašus laikotarpis – dvidešimt metų, tačiau nemanau, kad tai reikėtų mistifikuoti, neva mums laisvė duodama tik gabiliukais, po dvidešimt metų. Nereikėtų pasiduoti tokiai skaičių mistikai. Anas dvidešimtmėtis baigėsi, nes dėl dviejų tironiškų diktatūrų griuvo visa Europos tvarka. Dabar situacija nėra tokia, nors viena valstybė iš anų dviejų ir vėl yra ekspansinė, agresyvi kai kurioms kaimynėms, grėsminga. Tačiau ji neturi ketinimo greitai ir tankų armijomis važiuoti skersai Europą. Projektuojami kiti būdai, kaip Europą pajungti, ir tai tęsis ilgiau. Mes esame ant ribos, galbūt mus tikėsis paimti greičiau, bet vis tiek tai užtruks. Ypač, jeigu valdžia Lietuvoje dar neatiteks parsidavėliams. O ligi tol pati Rusija arba grius, arba darysis europietiškesnė, demokratiškesnė.

/.../

Kokia dvasia vyravo pirmosios Lietuvos Respublikos mokyklose!?. Ji buvo gyvybinga, nebuvo vienos primestos ideologijos, kaip kartais sakoma. Buvo įvairių mokyklų, būrelių, organizacijų – virė gyvenimas. Jaunimas galvojo apie savo šalį, jos ateitį. Kai važiuodavo į užsienį studijuoti, tai tam, kad grįžtų ir nuveiktų didelius darbus. Daugeliui užkirto kelią nauja okupacija. Būtų buvusi kitokia Lietuva... Nuotaika buvo labai skirtinga negu dabar, buvo noro gyventi ir tikėjimo, kad mes gyvensime. Dabar to junti mažiau.

Mes, Kovo 11-osios Respublika, paveldėjome įvairių struktūrų, sveikatos sistemą, švietimo sistemą, aukštojo mokslo sistemą. Supratome, kad jos turi būti kitokios, negu sovietinės, kad reikalingos reformos, ir ligi šiol darome niekaip neįvykdytas reformas. Kaip reiktų pažiūrėti į akis Vasario 16-osios Respublikos kūrėjams?

/.../

„Apžvalga“: Kokią matytumėte kitų 20 metų Lietuvos viziją?

Vytautas Landsbergis: Ko aš tikiuosi dar po dvidešimties metų? Aš tikiu, kad Lietuva bus. Ir bus ne prastesnė nei šiandien, o padoresnė, garbingesnė ir vis dar lietuviška.

2010 02 18, kalbino Kęstutis Salickas.
Publikuota: „Apžvalga“, 2010 vasaris

Buvęs Lietuvos vadovas teigia, kad „komunizmas Lietuvoje liko neįveiktas“

1990 m. Lietuva tapo pirmąja sovietine respublika, paskelbusia nepriklausomybę ir pradėjusia Sovietų Sąjungos žlugimą. Tačiau praėjus dvidešimčiai metų Baltijos valstybė vis dar vargsta su komunistiniu palikimu.

Pirmasis pokomunistinės valstybės vadovas Vytautas Landsbergis teigia, kad Vidurio ir Rytų Europos šalys nesutaria, kaip spręsti sovietinės eros nusikaltimus. V. Landsbergis, kuris šiuo metu yra Europos Parlamento narys, Prahos konferencijos dėl komunizmo nusikaltimų metu kalbėjosi su Laisvosios Europos radijo (RFE/RL) žurnalistė Claire Bigg.

RFE/RL: Lietuva, kaip ir daugelis buvusių komunistinių valstybių, dešimtojo dešimtmečio pradžioje ėmėsi įgyvendinti iliustracijos priemonės ir nušalino įtakingus buvusius komunistus nuo valstybės valdymo. Koks buvo jūsų, kaip Lietuvos vadovo, vaidmuo parengiant ir įgyvendinant iliustracijos priemonės savo šalyje?

Vytautas Landsbergis: Mano vadovavimo laiku reformos tik prasidėjo. Bandėme priimti panašų į Čekoslovakijos iliustracijos įstatymą. Juo vadaudamiesi parengėme savo įstatymo projektą.

Tačiau tuomet sulaukėme smarkaus kairiojo sparno pasipriešinimo; šis pasipriešinimas buvo labai stiprus ir pritraukė vis daugiau centro parlamentarų. Galiausiai jie tapo dauguma ir procesas sustojo. Tai, kad tuo metu buvau vadovas, nieko nepakeitė. Paperkami parlamentarai ir susidaranti naujos daugumos gali manipuliuoti parlamentine respublika.

RFE/RL: Kas duodavo kyšius?

V. Landsbergis: Praeities, buvusio režimo jėgos.

RFE/RL: Norite pasakyti, kad net ir šiuo metu Lietuvoje nesusitarta, ką daryti su komunistinio režimo nusikaltimais?

V. Landsbergis: Ne. Šalyje su komunistiniu palikimu toks sutarimas neįmanomas. Net ir dabar šalis susiskaldžiusi, giliai susiskaldžiusi.

RFE/RL: Ką dabar veikia komunistinės eros politikai, prokurorai ir slaptųjų tarnybų nariai? Ar jie tebedalyvauja viešajame Lietuvos gyvenime, ar pastumti į pašalį?

V. Landsbergis: Įvedėme jiems kai kurių apribojimų, tačiau liko spragų, dėl kurių jie gali tuos apribojimus apeiti.

RFE/RL: Kodėl, jūsų nuomone, nebuvo viešų komunistų lyderių teismų? Tokių kaip nacių lyderių teismai Niurnberge po Antrojo pasaulinio karo?

V. Landsbergis: Todėl, kad komunistinėse šalyse komunizmas nebuvo nugalėtas. Nenorėta apsivalyti nuo praeities dėmių.

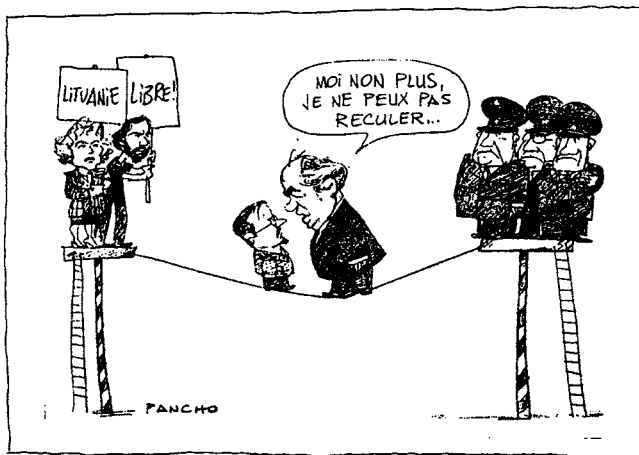
RFE/RL: Kaip manote, ar tokios bylos būtų galėjusios padėti Lietuvai ir kitoms regiono valstybėms susitvarkyti su jų komunistiniu palikimu?

V. Landsbergis: Esmė – ne mes, o teisingumas. Jei nevykdomas teisingumas, žmonės apskritai nustoja tikėti teisingumu. Jie nepatenkinti demokratija, valstybės politika, kadangi mato tuos pačius asmenis valdžioje arba turinčius svarią įtaką.

RFE/RL: Jei galėtumėte grįžti į pokomunistinio laikotarpio pradžią, ar darytumėte kaip prezidentas ką nors kitaip?

V. Landsbergis: Būčiau atsargesnis dėl įmantrių politinės korupcijos pavidalų. Gal per daug apskritai tikėjau žmonių gera valia. Ne visi to nusipelnė.

Laisvosios Europos radijas, 2010 03 02

– Aš irgi neturiu kur trauktis...

Po dvidešimties metų

/versta iš rusų kalbos/

(Baltarusijos televizijai, ištrauka)

1990-aisiais ir po to Lietuva apsisprendė, kad ji vėl nepriklausoma, demokratinė, europietiška valstybė. Pasitraukė iš priverstinio pajungimo Maskvai ir gyvena savo atsakomybe.

Sukurti demokratiją – ten svarbu ne tik valstybės struktūros ir valdymo būdai, kuriuos valia kritikuoti ir tobulinti be perversmų ir užgniaužimo. Demokratija – tai ir mąstymas, žmonių santykis su savo valstybe. Mokomės, ieškome, iš lėto keičiamės.

/.../

2010, kovas

Lietuva turi likti mūsų bendraisiais namais

/versta iš rusų k./

Laisvosios Lietuvos piliečiai rusai,
sveikinu Jus 20-ųjų atkurtos nepriklausomos Respublikos metinių
proga!

Sunkią kruvinojo 1991-ųjų sausio valandą, kai man taip įsiminė
Jūsų žmogiškas padorių žmonių atsiribojimas nuo užpuolikų ir žudikų,
barikadose aplink parlamentą galėjai pamatyti sujungtų rankų emblemos
atspaudus su užrašu: „Bendras reikalas“.

Lietuva – europinė, atvira, demokratinė šalis, kurioje vyksta tikri rin-
kimai, o bendrijos neturi pagrindo priešiskumui. Tokia Lietuva ir toliau
turi likti mūsų bendraisiais namais.

Linkiu Jums gerovės ir ramybės Jūsų pasirinktoje Lietuvos žemėje.

Vytautas Landsbergis,
buvęs Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas,
laikinais ėjęs prezidento pareigas

„Litovskij kurjer“, 2010, Nr. 11

D. Medvedevas – D. Grybauskaitė

Rusijos Federacijos Prezidentas

Jos Prakilnybei
Poniai Daliai Grybauskaitėi
Lietuvos Respublikos Prezidentėi

2010 02 14,
Maskva, Kremlius

Gerbiamoji ponia Grybauskaite,

Dėkoju už kvietimą dalyvauti šventinėse iškilmėse Vilniuje pažymint Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo 20-metį. Noriu pasveikinti jubiliejaus proga ir palinkėti gerovės Jums ir visiems Lietuvos gyventojams.

Rusija nuoširdžiai suinteresuota plėtoti su jūsų šalimi geros kaimynystės ir konstruktyvius santykius, kurie būtų grindžiami abipuse pagarba ir atsižvelgimu į abiejų pusių interesus. Mus sieja ne tik daugiabriaunis bendradarbiavimas įvairiose tarptautinio bendravimo srityse, bet ir ilgaamžė bendra istorija, turtingų kultūros tradicijų persipynimas. Tuo požiūriu ypatingai svarbu, kad šio pobūdžio įvykių šventimas prisidėtų prie tolesnio mūsų tautų suartėjimo, stiprintų pasitikėjimo ir abipusio supratimo klimatą.

Apgailestauju, kad iš anksto suplanuoti tarptautiniai renginiai ir išpareigojimai neleidžia man atvykti į Vilnių šių metų kovo 11 dieną. Todėl pavedžiau Tarptautinės Rusijos – Lietuvos komisijos prekybos ekonomiam, mokslo ir technikos, humanitariniam ir kultūros bendradarbiavimui Rusijos dalies pirmininkui, Rusijos Federacijos transporto ministrui I. E. Levitinui dalyvauti ateinančiose iškilmėse.

Šiltai prisimenu mūsų trumpą, bet labai turiningą pokalbį Berlyne. Tikiuosi susitikti artimiausioje ateityje ir patvirtinu kvietimą aplankyti Rusijos Federaciją patogiu Jums laiku. Manau, galėsime dalykiškai apsvarstyti visą aktualių Rusijos – Lietuvos santykių klausimų kompleksą, nužymėti dvišalio bendradarbiavimo aktyvinimo kelius.

Su pagarba ir geriausiais linkėjimais
D. Medvedevas

Gauta iš Lietuvos Respublikos Prezidentūros.

Jungtinių Amerikos Valstijų Prezidento sveikinimas Lietuvai

*Baltieji Rūmai
Vašingtonas*

2010 03 08

Siunčiu nuoširdžius sveikinimus Lietuvos žmonėms nepriklausomybės atkūrimo 20-ųjų metinių proga.

1990 m. kovo 11 d. Lietuvos patriotai balsuodami paskelbė atkuriamą nepriklausomybę nuo sovietinių okupantų. Daugiau nei po metų, po neuilstamo naujosios Lietuvos valdžios darbo ir taikių protestuotojų tragiškų mirčių, SSRS vyriausybė pagaliau pripažino Lietuvos nepriklausomybę.*

Kovo 11 d. įvykiai suvaidino esminį vaidmenį Vidurio ir Rytų Europai susigrąžinant demokratijos vertybes. Tuo metu tie narsūs piliečiai negalėjo įsivaizduoti, koks bus jų veiksmų poveikis, tačiau jie niekad neprarado ryžto. Jie žiėbė vilties švyturį visiems pasaulyje, kurie siekė laisvės, demokratijos ir pagarbos žmogaus teisėms.

Švenčiant šias metines, mūsų žinia Lietuvos žmonėms aiški: jėga ir vienybė, kurias prieš dvidešimt metų parodėte pasauliui, įkvepia mus ir šiandien. Jungtinės Valstijos buvo su jumis per sovietų okupaciją, jos ir toliau lieka tvirtas sąjungininkas ir ištikimas draugas. Gilindami mūsų dvišalius santykius ir tęsdami darbą kaip NATO partneriai, kartu sutiksime ir 21 amžiaus iššūkius.

Šia istorine proga, kurią pažymite, mes irgi švenčiame Amerikos lietuvių indėlių mūsų tautai bei turtingą paveldą visų, kurie didžiuojasi savo šaknimis Lietuvoje.

Sveikinu su visu tuo, ko pasiekėte kaip tauta, ir linkiu visa ko geriausia ateityje.

Barack Obama

*Gauta iš Lietuvos Respublikos Prezidentūros.
Faksimilę žr. p. 126.*

---

* Rusijos vyriausybė prezidento Boriso Jelcino sprendimu ir parašu tai padarė penkiom savaitėm anksčiau.

Prancūzijos Respublikos Prezidentas – Lietuvos Respublikos Prezidentei

2010 03 11,
Paryžius

Ponia Prezidente,

Norėčiau labai nuoširdžiai Jus pasveikinti Jūsų šalies Nepriklausomybės atkūrimo dvidešimties metų sukakties proga.

Prieš dvidešimt metų Lietuvos tauta ryžtingai ir drąsiai sugebėjo pareikšti visam pasauliui apie savo laisvės troškimą ir siekį vėl susigrąžinti šlovingos praeities orumą bei ypatingą nacionalinę, kultūrinę ir kalbos tapatybę.

Šiandien Lietuva, būdama ES ir NATO narė, dalyvauja Europos kūrime ir su savo partneriais priima globalizacijos, kuriai reikia tapti humaniškesne, iššūkius. Prancūzija stovi greta Lietuvos tautos darančios pažangą ir kurią jai pavyksta pasiekti susidūrus su pasauline ekonomine krize, reikalaujančia koordinuoto ir ypač valingo Europos Sąjungos atsako.

Kalbant apie saugumo ir stabilumo Baltijos regione klausimus, ponas Pierre Lellouche, valstybės sekretorius Europos Sąjungos klausimams, turėjo progos Jums pasakyti mano vardu, jog Prancūzija skiria didelį dėmesį siekdama užtikrinti ir išlaikyti esamas tvirtas Lietuvos stabilumo garantijas. Baltijos šalių oro erdvę saugantys Prancūzijos lėktuvai patvirtina mūsų tvirtą įsipareigojimą šiuo atžvilgiu. Partnerystė, kurią ES ketina plėtoti su Rusija, kaip žinote, negali būti nagrinėjama tokiu būdu, tarsi būtų siekiama susilpninti budrumą bei dėmesį, kurį Prancūzija skiria Lietuvos bei jos Baltijos kaimynių stabilumui ir saugumui užtikrinti.

Esu laimingas, turėdamas šią progą dar kartą Jums patvirtinti mus siejančius patikimus ir draugiškus santykius, apie kuriuos kalbėjome mūsų susitikimo rugsėjo 4 d. Paryžiuje metu.

Prašau priimti, Ponia Respublikos Prezidente, mano aukščiausią
ir širdingiausią pagarbą (įrašyta ranka)

Nicolas SARKOZY

Gauta iš Lietuvos Respublikos Prezidentūros.

Lenkijos Respublikos Prezidento L. Kaczynskio kalba iškilmingame Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 20-mečio minėjime

Ponia Prezidentė, pone Prezidentė Valdai Adamkau, gerbiamasis Atkuriamojo Seimo Pirmininke, gerbiamieji svečiai, ponai Prezidentai, Lietuvos Respublikos Seimo nariai!

Iš tikrųjų prieš 20 metų įvyko tai, kas nustebino netgi mus Lenkijoje po šešių mėnesių nekomunistinės valdžios*. Mes daug žinojome apie Sąjūdžio veiklą, žinojome, kad Lietuvos tauta pati susiorganizavo taip, kaip prieš kelerius metus – 1980-1981 metais – Lenkijos tauta**. Žinojome taip pat, kad jūs veikiate esant daug keblesnei padėčiai, kad jus Sovietų imperija įjungė į Sovietų Sąjungą. Mes formaliai šito išvengėm. Todėl šis 1990 m. Kovo 11-osios aktas Lenkijoje buvo traktuojamas kaip ypatingos drąsos veiksmas. Norėčiau dėl to jus šiandien, gerbiamieji Lietuvos bičiuliai, su tuo ypatingai pasveikinti, širdingai pasveikinti. Nepaisant to, kad buvo aukų, tai buvo drąsos aktas, pergalės aktas, ir jūs išlošėt šitą karą. Aš puikiai atsimenu 1991 metų sausio 13 d., Televizijos bokštą, dramatiškus pokalbius kaip tuometinio Lenkijos Respublikos prezidento kanceliarijos viršininko, vėliau – premjero, mano brolio Jaroslavo Kaczynskio pokalbį su ponu Pirmininku V. Landsbergiu. Atsimenu, jis kalbėjo taip pat su prezidentu L. Wałęsa, ir optimizmą, kad (neteisybės? – *neiššifr.*) laikas jau baigiasi. Iš tikrųjų jis baigėsi – Lietuva tapo visiškai nepriklausoma valstybe. Ji tapo ne tik visiškai nepriklausoma valstybe, bet visai išstojo, išėjo su kitomis Baltijos šalimis – Latvija ir Estija, kurias irgi norėčiau pasveikinti, – iš tos įtakos zonos, kurioje buvo nuo 1940 metų aneksijos.

Labai greit ir Lietuva, ir Latvija, ir Estija tapo Vakarų pasaulio dalimi, užėmė vietas, kurios priklausė joms pagal jų istoriją. Tai didelis jūsų laimėjimas, pasiektas greitai. Lenkijoje buvo „Solidarumas“, Lenkija – didesnė, bet visi terminai buvo tokie patys. Kalbu apie pagrindinius [tikslus] – NATO ir Europos Sąjungą (dėl pirmojo atvejo mūsų buvo truputį kitoks terminas).

* Jau 1989 m. birželį Lenkijoje įvyko rinkimai atvedę į valdžią „Solidarumo“ vyriausybę.

** Primenama „Solidarumo“ profsąjungos – išsivaduojamojo sąjūdžio atsiradimas.

Šiandien esame kartu dviejose labai didelėse organizacijose, kur mūsų balsas turi būti girdimas.

Ką tik Islandijos Parlamento pirmininkė, Islandijos, kuri pirmoji nebijojo pripažinti Lietuvos Respublikos, pasakė, kad mažųjų balsas, kai jie pasisako kartu, yra daug stipresnis. Aš galiu pasakyti: taip, tai tiesa. Toje struktūroje, kuri mums tokia svarbi, kuri yra Europos Sąjunga, balsas tų, kurie nėra dideli, turi būti skaičiuojamas bendrai.

Nors Lenkijoje yra 38 mln. piliečių, ji vis dėlto nėra nei Vokietija, nei Prancūzija, nei Anglija. Mes turime bendradarbiauti kovodami už demokratiją Europos Sąjungoje, ne prieš jas. Aš kalbėjau kažkada šitoj salėj, kad aristokratinė respublika turi pasikeisti į demokratinę respubliką. Ji mums duoda kartu labai daug, tačiau gali duoti dar daugiau. Gali duoti daugiau, jeigu mes parodysim solidarumą. Lenkija, Lietuva ne kartą Briuselyje savo solidarumą jau parodė, ir beveik visada turėdavom gerą rezultatą. Norėčiau, kad ir ateityje taip būtų, kad panašiai būtų ir su Latvija, ir su Estija, kad mes kartu artimai bendradarbiautume, taip pat NATO, vardan bendro gėrio, bendros pergalės.

Ką tik buvo perskaitytas pono prezidento B. Obamos laiškas. Mes norėtume, kad visas mūsų regionas būtų [tinkamai] vertinamas, kad jį gerai vertintų mūsų didžiausias kariniu požiūriu strateginis partneris, kad gerai vertintų Amerika. Turime tai atminti mūsų bendram gėriui. Transatlantiniai santykiai, Šiaurės Atlanto aljanso kaip gynybos pobūdžio pakto išlaidavimas – tai ir Lietuvos, ir Latvijos, ir Estijos, ir Lenkijos, visų šito regiono šalių interesas. Mes turime tai realizuoti kartu.

Pirmiausia visą laiką turime atminti tai, kas per daugelį šimtmečių mūsų istorijos, kuri vienu metu mus jungė, buvo tarp mūsų gera. Reikia viską atminti, bet visų pirma – atminti tai, kas mus siejo, kas sukūrė mūsų poziciją Europoje, sukūrė pavyzdį, specifinį pavyzdį šiandieninei Europai, Europos Sąjungai.

Dar kartą širdingiausiai sveikinu, linkiu anos drąsos ir pergalės! Linkiu valdžios žmonėms, visai Lietuvos tautai vien tik sėkmės ir laimės. Labai ačiū.

Lietuvos Respublikos Seimas, 2010-03-11

Latvijos prezidento Valdžio Zatlero kalba prie Lietuvos Respublikos Seimo

2010 03 11

Didžiai gerbiama Lietuvos Respublikos Prezidente,
Gerbiami Lietuvos Respublikos valstybingumo Atkuriamojo akto
signatarai,

Gerbiami Lietuvos Respublikos Seimo deputatai,
Ekscelencijos jubiliejaus svečiai,
Lietuvos žmonės,

1990-ųjų metų kovo 11-ąją Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba paskelbė Lietuvos valstybingumo atkūrimą. Įtikinama Lietuvos Sąjūdžio pergalė rinkimuose paskatino Lietuvos žmones ir jų vadovus paskelbti Lietuvos Respublikos nepriklausomybę iš karto, be pereinamojo periodo ir kitų sąlygų. Lietuva tapo Baltijos regiono lydere ir sektinu pavyzdžiu tautų išsivadavimo kovoje. Latvija jau gegužės 4 dieną, po Liaudies fronto pergalės Aukščiausiosios Tarybos rinkimuose priėmė deklaraciją dėl Latvijos Respublikos valstybingumo atkūrimo. Dvasinio atsinaujinimo bei įkvėpimo perimtos mūsų tautos pradėjo savo valstybių atstatymo darbą.

Šiandien, praėjus dvidešimčiai metų nuo tų ne tiktai Lietuvai, bet ir Latvijai svarbiausių įvykių, daug kas atrodo kitaip. Pasikeitė pasaulis, pasikeitė ir Baltijos valstybės, tačiau mums yra ko pasimokyti iš Kovo 11-osios. Jeigu tada mes būtume tik skundęsi savo sunkumais, nieko nebūtume pasiekę. Mus vienijo bendras ateities sapnas – sapnas, kurį šiandien mes privalome išsapnuoti. Be Baltijos vienybės jausmo mums taip pat niekas nepavyktų. Savo nepriklausomybės atkūrimui gegužės 4-ąją Latvijoje mes turėjome Kovo 11-osios aktą Lietuvoje. Baltiečių tarpe viskas buvo aptarta ir suderinta. Šiandieną labai svarbu tam vienybės jausmui suteikti naujas formas, moderniai kalbant, perstartuoti. Mūsų Latvija yra Baltijos valstybių viduryje. Jūs esate mūsų kaimynai. Todėl latviams, taip pat kaip tais 1990 metais, ir šiandien labai svarbu kas vyksta Lietuvoje ir Estijoje. Daug svarbiau, negu lietuviams ir estams galėtų atrodyti.

Brangūs broliai lietuviai, šiandien mes esame daug toliau, negu išdrįsime sapnuoti 1990-aisiais metais. Esame pažengę daug toliau valstybingumo kelyje, bet neatsitolinę vieni nuo kitų. Todėl akimirkomis, kada esate galutinai nusivylę, kai norisi nuleisti rankas ir nieko nedaryti, atvažiuokite pasisvečiuoti pas mus į Latviją. Jūs išgirsite, kokia šauni valstybė yra Lietuva, kokie gudrūs, drąsūs ir ryžtingi žmonės yra lietuviai ir kaip gerai jiems ten Lietuvoje sekasi. Tegyvuoja mūsų brolių žemė Lietuva! Tegyvuoja Latvija! Pirmyn, braliukai!*

---

* Visa kalba pasakyta lietuviškai.

Gruzijos Prezidentas – Lietuvos Prezidentei

2010 03 09,
Tbilisi

Jūsų Ekscelencija,

Priimkite mano nuoširdžiausius sveikinimus Lietuvos Respublikos Nepriklausomybės atkūrimo 20-ųjų metinių proga.

1990 m. kovo 11 d. Lietuvos žmonės šventė laisvės pergalę prieš okupaciją. Jūsų tautos pasiekimai grįsti tvirta valia bei pasiryžimu Lietuvos žmonių, kurie parodė drąsą ir stiprią valią atsilaikyti prieš jėgas, pamynusias žmonių laisves. Toks įvykis aiškiai pabrėžia svarbą demokratijos principų bei vertybių, kuriomis dalijamės su mūsų Lietuvos draugais.

Leiskite man pasinaudoti šia proga ir išreikšti savo giliausią pagarbą ir dėkingumą už nesvyruojančią Lietuvos paramą, parodytą Gruzijai sunkiausiais mūsų šaliai momentais, ir patvirtinti pačias nuoširdžiausias Gruzijos žmonių viltis, kad toliau eisime glaudžios draugystės bei mūsų tautų bendradarbiavimo keliu.

Jūsų Ekscelencija, prašau priimti mano gilią pagarbą.

Nuoširdžiai Jūsų

Mikheil Saakashvili

Gauta iš Lietuvos Respublikos Prezidentūros.

JAV Valstybės sekretorės Hillary R. Clinton sveikinimas

2010 03 10

Nepriklausomybės atkūrimo dvidešimtmečio proga Lietuvos žmonės pasveikino JAV Valstybės sekretorė Hillary R. Clinton:

„Linkėjimai iš Vašingtono. Man labai malonu pasveikinti kiekvieną jūsų Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dvidešimtmečio proga. 1990-ųjų metų kovo 11-ąją drąsūs Lietuvos patriotai balsavo už nepriklausomybę, nors tuo metu Sovietų armija vis dar buvo okupavusi jūsų šalį. Jūsų tautai susitelkus kovoje dėl laisvės tūkstančiai paprastų piliečių ištisas dienas ir savaites buvo apsupę Seimą, kad apsaugotų esančius viduje. Šie drąsūs piliečiai nežinojo, kokia ateitis jų laukia. Iš tiesų, prireikė daugiau nei metų ir taikių protestuotojų tragiškų aukų, kol Maskvos valdžia galiausiai pripažino jūsų nepriklausomybę. Tačiau nepaisant tų nežinomybės metų, pilnų smurto ir pokyčių skausmo, Lietuvos žmonės neatsisakė savo pasiryžimo išsaugoti nepriklausomybę ir atgauti laisvę. Ir tai darydami jūs tapote vilties švyturiu siekiantiesiems laisvės visame pasaulyje. Šiandien mes žvelgiame į šį įvykį kaip į lemtingą istorinį Sovietų Sąjungos griūties momentą* bei kaip į ženklą, žymintį laisvės ir demokratijos kelią į Baltijos šalis, Rytų ir Centrinę Europą. Švęsdami [jūsų] atgimimo dvidešimtmetį mes privalome žvelgti į ateitį taip pat tvirtai ir vieningai. Dabar atėjo išbandymų metas, kai ateitis nėra aiški, tačiau Jungtinės Valstijos išlieka jūsų tvirta partnerė ir ištikima draugė, tad XXI amžiaus iššūkius mes pasitiksime kartu. Dar kartą sveikinu, Lietuva“.

Video įrašas transliuotas 2010 03 11

---

* Patvirtinta 2000 metų JAV kongreso sveikinimo mintis.

Europos Komisijos Prezidentas – Lietuvos Prezidentei

Jūsų Ekscelencija,

20-ųjų Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo metinių proga noriu pasveikinti Lietuvą ir lietuvius. Jūs parodėte tvirtą ryžtą siekdami laisvės, nepriklausomybės ir pagarbos demokratijos vertybėms. Tai įkvėpė kitus visame pasaulyje ir parodė demokratinių vertybių galią bei stiprybę.

Pažymėtini Lietuvos laimėjimai per pastaruosius dvidešimt metų. Šiandien Lietuva didžiuojasi, kad yra Europos Sąjungos narė kartu su kitomis dvidešimt šešiomis valstybėmis narėmis, kurios remia Akte dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo įtvirtintas vertybes – „žmogaus, piliečio ir tautinių bendrijų teises“. Lietuva suteikė naujo dinamizmo Europos Sąjungai.

Nuo Nepriklausomybės atkūrimo Lietuvoje išaugo nauja europiečių karta. Jie naudojami vėl suvienytos Europos teikiamomis galimybėmis. Jie gali didžiuotis savo tėvais, kurie sunkiomis aplinkybėmis priėmė lemtingą istorinį sprendimą ir ėmėsi drąsių reformų. Turėdama tokį tvirtą pagrindą, naujoji lietuvių karta turi tęsti darbus, kad Lietuva ir Europos Sąjunga toliau klestėtų.

Jose Manuel Barroso

Gauta iš Lietuvos Respublikos Prezidentūros.

Europos Parlamento prezidento Jerzy Buzeko sveikinimas

*Video įrašas,
Strasbūras, 2010 03 10*

Gerbiamieji,

šiandien Lietuva švenčia savo Nepriklausomybės atkūrimo 20-ąsias metines.* Šia ypatinga proga norėčiau nuoširdžiai pasveikinti visus Lietuvos žmones. Galite didžiuotis savo šalimi ir galite didžiuotis savimi.

Jūsų šalis daug patyrė. Sovietų ir nacių okupacijų buvo ištrinta iš pasaulio žemėlapiu, nuniokota pasaulinių karų, paženklinta holokausto ir kankinta Stalino trėmimų, persekiojimų ir naikinimų.

Kitados buvusi tolerancijos, šviesos ir daugelio kultūrų centru, ji drąsiai pasipriešino sovietų okupacijai ir pirmoji paskelbė nepriklausomybę nuo Sovietų Sąjungos.

Šiandien Lietuva – atsakinga ir gerbiama Europos Sąjungos ir NATO narė. Ši nepaprasta Jūsų tautos istorija – tai gyvas liudijimas, kad Lietuva visada buvo Europos centre ir širdyje, visada buvo su Europa.

Lietuvos nepriklausomybės paskelbimas 1990 m. kovo 11 d. tapo nuostabiausia Jūsų laisvės siekio išraiška. Ši taiki, dainuojanti ir vėliavomis plevėsuojanti revoliucija visoje Vidurio ir Rytų Europoje nuvertė vieną iš žiauriausių ir nežmoniškiausių režimų pasaulio istorijoje.

Išties simboliška, kad šiandien, po dvidešimties metų, Demokratijų bendrijai pirmininkauja Lietuva vėl atsidūrusi priekyje ir skatinanti taikos, demokratijos ir laisvės idealus.

Leiskite pasveikinti parlamentarų, šiandien iš viso pasaulio susirinkusių Vilniuje įsteigti Demokratijų bendrijos parlamentinį forumą. Tai svarbi iniciatyva pačiu laiku.

Norėčiau išreikšti savo ypatingą pasididžiavimą Demokratijų bendrijos pasiekimais dėl to, kad ši Bendrija prieš dešimt metų buvo įsteigta Varšuvoje man vadovaujant [Lenkijos] vyriausybei.

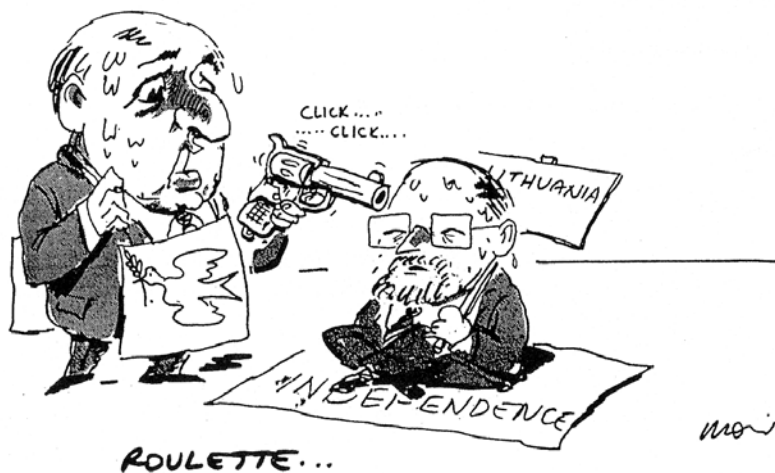
* Europos Parlamento prezidento sveikinimas buvo įrašytas Nepriklausomybės atkūrimo dienos išvakarėse, o paskelbtas dar kitą dieną, kovo 12-ąją, Vilniuje atidarant Demokratijų bendrijos parlamentinį forumą (žr. V.Landsbergio tekstą toliau).

Apgailestauju, kad šiandien su mumis nėra vieno iš Demokratijų bendrijos steigėjų Bronislavo Geremeko ir kad jis nemato, kiek daug pasiekėme. Esu įsitikinęs, jis džiaugtųsi matydamas, kad Demokratijų bendrija įgyja labai svarbų parlamentinį matmenį, suteikiantį politinį įgaliojimą mūsų bendroms pastangoms siekti demokratiškosios vertybių, kuriomis tikime.

Ponios ir ponai, linkiu Jums sėkmingo ir vaisingo darbo Vilniuje įsteig-tame forume ir siunčiu nuoširdžiausius linkėjimus iš Europos Parlamento Strasbūre.

Dėkoju už dėmesį.

Nobelio taikos premija ir „rusiška ruletė“

Apie demokratiją ir demokratijas

Prieš 20 metų Lietuva taikiu būdu atgavo laisvę, nors mūsų kraštą užgrobusi ir po Antrojo pasaulinio karo prievarta valdžiusi totalitarinė imperija – paskutinė Europos imperija – to nenorėjo leisti. Ji ligi paskutinių savo agonijos dienų grasino smurtu ir naudojo smurtą, o Lietuva siekė laisvės nesmurtinėmis priemonėmis. Tos priemonės nebuvo silpnos. Mūsų gera valia buvo tvirta valia, o mūsų tvirta valia visada buvo gera valia, nelinginti bloga net priešui, koks buvo blogio imperija. Ši tiesiog buvo gėrio priešas, tad ir savo galimo gėrio, savo pačios priešas, o mes linkėjome ir jai išsilaisvinti iš jos pačios blogio.

Mūsų kelias į laisvę buvo demokratija. Nedemokratinėje sistemoje tai jau buvo maištas, nors be šautuvų. Paprasta metodinė schema atrodė tokia – bent man taip tekdavo aiškinti, pavyzdžiui, [1989 m.] Jungtinėse Valstijose: Sąjūdis išsikovoja, išsireikalauja ir gauna Lietuvai laisvus, tikrus rinkimus. Juos reikia sąžiningai laimėti. Kalbame su rinkėjais visai atvirai, nieko neslėpdami, nieko neapgaudami, taip pat apie valstybės atkūrimą, ir jei gauname jų pasitikėjimą, jų išrinktos valdžios įgaliojimus, įvykdome laisvės atkūrimo, Nepriklausomybės restitucijos programą. Tokia tartum paprasta schema, lyg demokratija būtų tiktai rinkimai, kurie gali atvesti į laisvę. Bet schemos, nelyginant veiksmų programos, įgyvendinimas apėmė daug daugiau dalykų, kurie lietė gilesnę demokratijos esmę.

Tai tikėjimas žmonių brolybe ir jų atsakomybe prieš aukštesnę Tiesą. (Prašau nesijuokti.) Tai tikėjimas teisingesniu bendruomenės gyvenimu, kuris negali būti kuriamas smurtu kaip bolševikų revoliucijose. Teisingesniame gyvenime egoizmas ir gobšumas turi užleisti pirmenybę atjautai ir žmonių solidarumui, o šio turinys yra mūsų juntamas, suvoktas, siekiamas **bendras reikalas**, bendrasis gėris. Čia ir pagarba žmogaus orumui, ir artimo meilė, paprasti dorovės ir garbės principai, pagal kuriuos apgaudinėti kitą ir smurtauti prieš silpnesnį yra nedora ir negarbinga.

Daugybė „realistų“ pasakytų, jog tai – utopiniai svaičiojimai, kadangi gyvenimas yra kitoks ir jis pasmerktas (nežinia kodėl?) būti kitoks. Todėl

ir kalbos apie moralią politiką tesą svajonės, nes reali politika yra tik nemoralus ir neva blogiui pasmerkto pasaulio „galimybių menas“. Tu veiki tariamai nustatytą (nežinia kieno?) galimybių ribose, o „suklydęs“, peržengęs ribą, neišvengiamai pralaimi ir pats esi kaltas dėl savo nerealistiško, nepragmatinio kvailumo.

Sąjūdžio ideologija buvo kitokia, šiek tiek panaši į prieš 2000 metų vykusią [krikščionių] revoliuciją. Tiesiog manėm, kad gali būti kitaip. Dar gerokai anksčiau už Lietuvos politinės nepriklausomybės projektus Sąjūdyje gimė „Moralinės nepriklausomybės deklaracija“. Įsivaizduokite, kad nemoralioje santvarkoje, degradavusių arba niekinamų žmogiškųjų vertybių valstybėje gimsta morali ar bent jau moralės pagrindų siekianti disidentų bendruomenė. Ji skelbia pasitikėjimą žmonėmis ir laimi plintantį pasitikėjimą, galų gale laimi rinkimus ir mėgina kurti, vis dar blogio imperijos viduje, geresnę laisvų žmonių valstybę. Tokia keistenybė buvo atsiradusi prieš 20 metų ir vadinosi Lietuva.

Tačiau tai ir yra būtent demokratija, kurioje laisvi rinkimai – tik stadija pakeliui į galimybę kurti geresnę, tobulesnę, moralesnę valstybę.

Jei demokratija suvokiama vien pragmatiškai kaip nesmurtinė valdžios pareigūnų kaita – be tikslo, kam jie išvis renkami ir keičiami – tai čia jau ir demokratijos persigimimo pradžia. Be abejo, ji geresnė už giljotinas ir kartuves, tačiau gali lygiai taip pat neišeiti iš užburto rato „valdžia dėl valdžios“. Per vieną centimetrą pašaly jau kyšo ir iškrypimas: „valdžia dėl pareigūnų naudos“.

Suvokime demokratiją bent kaip diktatūros nebuvimą, tad galimybę visuomenei tobulėti ir tobulinti savo demokratinę valstybę, tuo pačiu saugant, kad ji neprarastų žmoniškumo. Diktatūros praranda žmoniškumą, išsigeria, sugriūva. Pavyzdžių būtų N+1.

Sąjūdžio pažiūrose į pasaulio tvarką radosi ir tokia idėja, kurią kartais pavadindavom „tarptautine demokratija“. Šią utopiją, o gal ir ne visai utopiją, mėgina įgyvendinti Europos Sąjunga. Tai būtų atskira tema, bet man reikia trumpai pagrįsti mūsų užmojų kurti Tarptautinio demokratijų forumo parlamentinę asamblėją. Todėl nubrėšiu dar vieną savo matymą.

Nedemokratijos nemėgsta demokratijų ir mielai jas panaikintų net jėga. Tokių mėginimų jau buvo, ypač 20 amžiuje, ir jie tęsiasi, tik mutavusiais arba naujais pseudoreliginiais pavidalais, ir darosi globalesni.

Pasikvieskim fantastinę futurologiją ir įsivaizduokim, kad nedemokratijos susivienijo į kokį nors pasaulinį komunizmą arba raudonai rudą komunacizmą, – tai jau regėta opcija, – arba į mutavusį doktrinierių fanatikų neokomunizmą-islamizmą, naują raudonai žalią Internacionalą, arba tiesiog smurto ideologijos ir neapykantos išsigimusiai Vakarų civilizacijai vienijamą globalinį raudonai-rudai-žalią terorizmą, su kuriuo pasaulio kaimas, anot pirmininko Mao, ateitų sunaikinti pasaulio miesto; tąsyk sekantis etapas būtų triumfuojančių fanatiškų nedemokratijų branduolinis karas tarpusavy, – ir turėsim išvelgtą raidos modelį, galimą totalią opciją, kaip žemė žmonių planeta ketina pagreitintai virsti vabalų planeta.

Tada globalinis atšilimas neatrodys didesnė grėsmė už globalinių politinių struktūrų išsigimimą; tada pasaulio demokratijos, turbūt neapimančios daugumos žemės gyventojų, pajus didžiausią istorinę atsakomybę už bet kurios civilizacijos išlikimą.

Tarp įvairių patrauklių internetinių siaubo žaidimų vaikams galėtų rasti ką tik aprašytų pasaulio susinaikinimo siužetų, ne vien sugestijos nusipirkti ginklų ir šaudyti į klasės draugus. O juk tarptautinė demokratija, iš sielos ir įsitikinimo kylanti taiki valstybių koegzistencija, kurią dar galėtų įgyvendinti demokratinės valstybės – demokratijos, būtent reikštų, kad moraliai atsisakoma pirktis ginklų šaudymui į klasės draugus. Būtų susitarta ir nepardavinėti ginklų blogiems vaikams iš gatvės, kurie norėtų įsiveržti į jūsų mokyklą kupini aklos pagiežos įskaudintose širdyse ir vardan sielos ramybės iššaudyti kitus vaikus, jūsų klasės draugus. Tik nepagalvokite, kad aš kalbu apie „Mistralį“ kaip prekę gatvės kioske, parduodamą bet kam. Ne, aš pirmiausiai kalbu apie demokratijų savimonę – ar jos vertina savo būvio principus, jų tarpe – išsvajotą tautų brolybę, užkariavimų atsisakymą, ir ar jos apskritai nori išlikti.

Norint išlikti, tikrai reikia vienytis.

Vienytis iš įsitikinimo, vienytis dėl idealo, tai visai kas kita, negu dėl verslo.

Todėl vienas pagrindinių ar tiesiog pagrindinis uždavinys yra apsibrėžti, aiškiai matyti demokratijos kokybinę skirtybę ir skirtynes ir neleisti jų išplauti daugeliu pseudokonceptualių ir groteskiškų, jei ne blogesnių, valdymo praktikų. Pinigų valdžia, demagogijos ir manipuliacijų valdžia, smurto ir baimės valdžia, paniekinusi žmogaus teises, mėgina vadintis kokia nors orveliška „demokratija“ ir plauti pasaulio smegenis. Čia yra ir bus mūsų didysis veiklos baras – apginti pasaulio smegenis.

Parlamentinė demokratija turi daugiausia galimybių atitikti pamatinę koncepciją ir pavadinimą: žmonių valdžia, kuri neatitrūksta nuo žmonių, nesusvetimėja, o palaiko visuotinį dialogą kaip orą būtina kvėpuoti ir gyventi.

Tikiu, kad demokratijos nori gyventi.

*Kalba Demokratijų bendrijos Parlamentinio forumo Steigiamajame susitikime.
Vilnius, Lietuvos Respublikos Seimas, 2010 03 12*

Skelbta: „Lietuvos žinios“, 2010 03 18; „Alfa.lt“, 2010 03 18

Dvidešimtmečio pokyčiai

Vedėjas Tomas Kavaliauskas: Išskirtinis Aukščiausiosios Tarybos–Atkuriamojo Seimo pirmininko Vytauto Landsbergio interviu laidai „Savaitė“. Kokie pokyčiai per du dešimtmečius ryškiausi Jūsų atmintyje?

V.L.: Mes pradėjome vėl kurti savo valstybę ne tuščioje vietoje, kas kartais būna lengviau, bet perdirbinėdami prieš tai buvusią pseudo-valstybę. Tačiau gavom progą tai daryti – sunkų, keblų, alinantį ir nebūtinai pagyrimo žodžiais sutinkamą darbą. Taigi atėjo lūžis, galimybė statyti savo namus savo žemės sklypelyje pagal Europoje patvirtintą detalųjį planą – štai šis sklypelis vadinasi Lietuva. Ir taip užrašyta! Prieš tai [žemėlapyje jau] nebuvo užrašyta, tiesiog ištrinta. Norėčiau, kad šitai suvoktų ir tada gyvenę žmonės, ir vėliau gimę, kuriems gal sunku net įsivaizduoti, kad jų tėvai dešimtmečius gyveno lyg Lietuvoj, lyg ne Lietuvoj. Čia turbūt pagrindinis dalykas.

Ved.: Sulaukta tiek metų, kiek ir tarpukario Lietuvoje. Ji buvo sukūrusi savo valstybingumo įvaizdžius, kurie okupacijos metais telkė tautą partizanų kovose, pogrindyje, išėivijoje. Marcelijus Martinaitis klausia: kokius tekstus, simbolius vėl saugotume ištikus nelaimėi, ką išsivežtume į tremtį ar emigruodami? Ką šiandien iš Lietuvos išsiveža tie emigrantai, kurie palieka sunkmečio kamuojamą Lietuvą?

V.L.: To reikia klausti jų. Tremiami į Rytus pasiimdavo įvairių dalykų, net trispalvę, kartais išardytą gabalais. Kad galėtų parsivežti ir kad grįžę iš karto turėtų, kai vėl bus laisva Lietuva. Reiškia, išsiveždavo tikėjimą, kad neteisybė – laikina, kad teisybė ateis. Nežinau, ką išsiveža dabartiniai savanoriški emigrantai iš Lietuvos. Jie kažkodėl nevažiuoja į Rytus. Jie važiuoja į Vakarų. Tai irgi yra iškovota kaip pasirinkimo teisė ir laisvė gyventi kur nori. Dalis jų išsiveža viltį ir ketinimą grįžti į Lietuvą arba geriau pasirengus, arba kai Lietuvoj bus geriau susitvarkyta. Taip dažnas kalba. Dalis tikriausiai išvyksta visam laikui, nebūtinai taip sumanę iš karto, bet paskui jau priimdami naują gyvenimą kaip būsimą savo gyvenimą, lyg praeitis būtų nukirsta kaip šaknis, kuri lieka žemėje. Nemanau, kad ji lieka be jokio signalo, kad ji neprimena apie save, ir kad vienokia ar kitokia prasme toji laisvanoriška

išeivija nejaus ilgesio ir nenorės arba negrįš kokiu nors pavidalu. Galų gale, lietuviai grįžta ir pasilaidoti.

Ved.: Užaugo visiškai nauja Nepriklausomybės karta, bet ji, kaip matyti, blaškosi, neranda savęs nei kultūriniam gyvenime, nei vietos politikoje, nėra naujų lyderių. Kodėl taip yra?

V.L.: Kalbame apie kartą, kuri dvejoja. Ji ne tik blaškosi, – pirmiausia toji, kuri ko nors siekia, kuri yra viltinga, turi potencijos. Ir ta blaškosi. Ji patiria didžiulį antplūdį visokių menkų pagundų. Jaunystė – toks laikotarpis, kai pagundos čia pat, laksto aplink kaip demonai, o gal kokią sielą pagaus. Viena tokių iš pažiūros nekaltų pagundų yra pramogų pramonė. Ji galinga, daro ir varto didelius pinigus, jai reikia vartotojų. Kuo daugiau bus pigios pramogos vartotojų, tuo didesnis biznesis. Per šį išbandymą praeina turbūt visas jaunimas. Ar pavergs jį visam gyvenimui, ar šiek tiek apsidaužęs pigių pramogų pagundose jis vis dėlto pasirinktų kitą kelią – savęs, savo gyvenimo kūrybos ir šalies kūrybos kelią? Vertybių skalėje nematome, kad viešpatautų Sąjūdžio laikais skelbtos vertybės. Yra daug prastesnės – karjerizmo, korupcijos ir su tuo susijusios „naudos“ vertybės. Jos net nėra taip smerkiamos, kaip buvo smerkiamos tada. Ir tada jų buvo, bet jomis nelabai gyrėsi tokių vertybių puoselėtojai.

Ved.: Ar nenutinka taip, kad laisvė dažnai suvokiama per pilvą?

V.L.: Deja, taip. Net nėra kalbos apie laisvę – „gerovė“ suvokiama per pilvą. Tačiau ne vien tai sudaro žmonių gerovę. Esminė būtų gerovės dalis, kuri yra pati jausena: kaip tu gyveni šiame pasaulyje, ar sugebi džiaugtis, ar sugebi džiaugtis tuo, ką turi, ar tau labiau rūpi ko dar neturi, ir tave ėda, kad gal kaimynas turi daugiau? Gal jo automobilis brangesnis, ir tu jautiesi pažemintas. Esi kvailas, jei taip galvoji. Tačiau jeigu tai įskiepyta, o skiepija vertybinė-reklaminė industrija, kuri vis siūlo: štai čia – labai geri dalykai? O kas siūlo kitus labai gerus dalykus, kaip meilė, draugystė, šeima, dvasios ramybė? Niekas nesūlo. Gal kai kada šiek tiek siūlo Bažnyčia, jei kam pasiseka išgirsti ir suprasti. Kaip pareklamuoti tą vertybių pusę ir parodyti, kas iš tikrųjų yra gerovė? Ar gerovė tik būti labai turtingam, ką nors gąsdinti, engti, mėgautis savo galia ir turtais – ar tikrai tai gerovė?

Gyvenimas – didelė ir prieštaringa įvairovė. Yra visko. Yra žiūrinių į ateitį, yra nežiūrinių. Galų gale, tebėra senasis neįveiktas sindromas: „pragyvensim iki pirmadienio“. Arba: reikia kaip nors pratraukti iki rinkimų. Ir taip „pratraukti“, kad galbūt laimėtume arba ne visai pralaimėtume. Kuomet tai darosi labai svarbi veiklos gairė, apie tikrą ateities viziją sunku kalbėti. Nesakau, kad tai gali būti išvengiama, bet nelengva žmonėms kalbėti kaip jie gyvens po 40 metų, kai mes patys nebegyvensim, ir kad jie būtų sužavėti. Komunistai galėjo kalbėti apie būsimąjį komunizmą ir laikydami vienoj rankoj bizūną, kitoj – naganą, susilaukti visuotinio entuziazmo. Dabar to negalime daryti, tik reiktų visai neprarasti ateities matymo ir tam tikro, galbūt [per mažai] skiepijamo požiūrio – pirmiausia sau ir tiems, kurie daro politiką, taip pat visuomenei, kad mes dirbam ne tik iki pirmadienio.

Ved.: Baigiant mūsų pokalbį, ar tą 1990-ųjų kovo 11-ąją įsivaizdavote, kaip galėtų atrodyti Lietuva 2010-ųjų kovo 11-ąją? Ar planavote ir dėliojote, kaip turėtų būti?

V.L.: Nieko panašaus. Atsiprašau, bet čia veikia žurnalistiniai svaičiojimai, neturintys nieko bendra su tikrove. Tikrovė, – bent aš taip suprantu ir manau, kad daug kas taip suprato, – buvo ta, kad mes atidarome galimybių lauką. Atidaryti tą lauką buvo labai sunku ir pavojinga. Norėjo mums neleisti, kad atsidarytume sau naujų galimybių lauką ir laisvę rinktis, laisvę konstruoti savo būsimą gyvenimą – čia buvo didžioji kova dėl principinių dalykų. Taip ir Biblijoje rašoma: jis mato savo sūnų einantį doros keliu. Neatsimenu apie kurį pranašą kalbama, kad jis džiaugėsi. Tad jeigu mes matytume savo vaiką – atkurtą Lietuvą – einančią teisingu keliu, doros keliu, mes tikrai be galo džiaugtumėmės. Bet vaikas nėra paprastai reguliuojamas. Jis auga, bręsta, klysta, klumpa, atsistoja, mokosi. Planuoti, ar per dvidešimt metų, ar per penkiolika, ar per dvidešimt septynerius metus jis ateis iki taško, kuriame pasakys: baigta su anais blogais papročiais, turi būti kitaip! – dar ta diena neatėjo.

Lietuvos televizijos laidoje „Savaitė“, 2010 03 14

**Europos Parlamento Prezidento Jerzy Buzeko sveikinimas Lietuvai
koncerte, surengtame Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo
20-ųjų metinių proga**

*Briuselis, Europos Parlamentas
2010 03 17*

Gerb. Prezidente Van Rompuy,
Gerb. Prezidente Landsbergi,
Gerb. Ambasadoriai,
Gerb. Kolegos,
Mieli draugai,

Man didelė garbė ir džiaugsmas pasveikinti Jus šiandien čia, Europos Parlamente, minint šią ypatingą šventę – Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 20-ąsias metines.

Šia labai svarbia proga norėčiau nuoširdžiai pasveikinti visus Lietuvos žmones. Prieš dvidešimt metų, 1990 m. kovo 11 d., Lietuva visam pasauliui parodė nepaprastą laisvės ir nepriklausomybės jėgą.

Lietuva sugrįžo atgal į pasaulio žemėlapi, iš kurio Sovietų okupacija buvo ją tragiškai ištrynusi. Ji drąsiai ir taikiai atsilaikė prieš totalitarinio režimo tironiją, ir iškentusi švenčia savo grįžimą į demokratinių ir laisvų tautų Europos šeimą.

Šiandien, po dvidešimties metų, Lietuva yra gerbiama ir atsakinga Europos Sąjungos ir NATO narė. Kokie laimingi esame, tapę šio istorijos stebuklo liudininkais, kuris buvo sunkiai įsivaizduojamas prieš kelis dešimtmečius.

Mums didžiulė garbė, jog šiandien Europos Parlamente mes dirbame kartu su keturiais buvusiais Kovo 11-osios Nepriklausomybės Akto signatarais: profesoriumi Vytautu Landsbergiu, p. Laima Andrikiene, p. Justu Paleckiu ir p. Algirdu Saudargu. Brangūs kolegos, Jūs esate gyvas liudijimas, kaip toli mes nuėjome per pastaruosius dvidešimt metų.

Ponios ir ponai, dar kartą mano šilčiausi sveikinimai Lietuvai, jos žmonėms ir draugams. Linkiu Jums visiems puikaus koncerto!

Europos prezidento Hermano Van Rompuy sveikinimas Lietuvai, minint Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 20-ąsias metines Brukselyje, Europos Parlamente

2010 03 17

Dalyvauti šiame Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 20-ųjų metinių minėjime – didžiulė garbė. 1990 metų kovo 11-ąją paskelbta nepriklausomybė buvo be galo svarbus istorinis įvykis. Tai buvo svarbus Lietuvai žingsnis kelyje į politinę laisvę. Tai buvo svarbus Europai žingsnis įveikiant pasidalijimą tarp Rytų ir Vakarų. Tai buvo svarbus žingsnis visiems siekiantiems laisvės žmonėms.

Šio minėjimo šūkis – „Tikėkime laisve“. Nedaugeliui man žinomų pastarojo meto įvykių šis šūkis tinka labiau nei šiandien. 1940 metais Lietuvai netekus nepriklausomybės jos piliečiai niekada neprarado tikėjimo laisve. Tie, kurie dalyvavo partizaninio pasipriešinimo sovietinei okupacijai judėjime nuo 1941-ųjų iki šeštojo dešimtmečio, tikėjo laisve ir kovojo už ją. Disidentai ir studentai, kurie septintajame ir aštuntajame dešimtmečiais platino atsisaukimus ir rengė pogrindinius koncertus, tikėjo laisve ir tai įrodė savo darbais. Tie, kurie devintojo dešimtmečio pabaigoje žengė pirmuosius žingsnius kelyje į nepriklausomybę įkurdami Sąjūdį, tikėjo laisve ir ją iškovojo.

Aš pats gerai prisimenu žmonių grandinę 1989 metų rugpjūtį, sujungusią tris Baltijos valstybių sostines – Vilnių, Rygą ir Taliną. Du milijonai žmonių – vyrų ir moterų, jaunų ir vyresnių – susikibo rankomis, kad parodytų solidarumą ir nesitaikstymą. Politinės laisvės vardan jie drauge stojo prieš abi totalitarizmo – nacizmo ir komunizmo – jėgas. Tai buvo galingas ženklas visai Europai, likus vos keliems mėnesiams iki Berlyno sienos griuvimo. Visi pamatė, kiek daug galima pasiekti nepalaužiama dvasia ir drąsa.

Šių Lietuvos žmonių drąsių žygių viršūnė – 1990 metų kovo 11-osios deklaracija. Man didelė garbė šį vakarą sakyti kalbą prieš prezidentą Vytautą Landsbergį, kurio vaidmuo tuose įvykiuose buvo toks svarbus. 1991

metų rugsėjo mėnesį Lietuva vėl tapo nepriklausoma, laisva ir demokratine šalimi.*

Kaip Europos Vadovų Tarybos prezidentas norėčiau pasveikinti Lietuvą, nuėjusią pavyzdiniu keliu. Vėl paėmę į savo rankas likimą, jūs ryžtingai ir sėkmingai žengėte Europos link. Niekada nekilo abejonų dėl jūsų europinio pašaukimo. Ilgą istoriją ir turtingą kultūrą turinti Lietuva tapo lygiaverte Europos valstybių šeimos nare. Jos kultūrinis paveldas buvo įvertintas Vilnių paskelbiant 2009 metų Europos kultūros sostine.

Jūs ne tik pirmieji paskelbėte nepriklausomybę nuo Sovietų Sąjungos, bet ir pirmieji 1995 metais pateikėte prašymą stoti į Europos Sąjungą (ES). 2004 metų gegužės 1-ąją kartu su kitomis septyniomis Vidurio ir Rytų Europos valstybėmis įstojote į ES. Tai buvo diena, kai Europoje susijungė Rytai ir Vakarai, kai paskutiniai geležinės uždangos likučiai tapo istorija. Džiaugsminga diena.

Nuo 1990 metų padarėte didelę pažangą reformuodami savo ūkį ir pertvarkydami visuomenę – išpūdingas pasikeitimas. Per dabartinę ekonomikos krizę jūsų ūkis įrodė esąs atsparus. Jūs labai gerai laikotės per šią paskutinę audrą – ji jus užklupo vėlai, bet jūs jau atsigaunate tapdami stipresni nei prieš tai.

Pradėjęs lankyti sostines kaip Europos Vadovų Tarybos prezidentas, 2009-ųjų gruodį atvažiavau į Vilnių. Man teko garbė susitikti su prezidente [Dalia] Grybauskaite ir ministru pirmininku [Andriumi] Kubiliumi. Pats pamačiau, kaip stengiatės labiau integruotis į mūsų Sąjungą. Pažangos dar reikia tokiose srityse kaip transportas ir energetinis saugumas. Be abejonės, tai ir bendra Europos atsakomybė.

Ponios ir ponai, didžiausią išpūdį po tokio trumpo laikotarpio daro tai, kad lietuviai ES jaučiasi esantys namuose. Europa tapo jūsų politinio likimo dalimi. Tikriausiai neatsitiktinai buvęs Lietuvos valstybės vadovas šiuo metu yra Europos Parlamento narys, o buvusi Europos komisarė praėjusiais metais išrinkta [jūsų] valstybės vadove. Tai išskirtinis atvejis.

---

* 1991 m. rugsėjo 17 d. Lietuva, jau atkūrusi diplomatinius santykius su daugeliu pasaulio valstybių, priimta į Jungtines Tautas.

Šiuo atžvilgiu, kaip ir daugeliu kitų, Lietuva turi ką pasiūlyti kitoms mūsų Sąjungos valstybėms narėms. Istorinę patirtį ir išmintį. Supratimą, kad Europa turi būti solidari išorinio pasaulio atžvilgiu. Ir svarbiausia – tvirtą tikėjimą laisve, didžiausia mūsų politine vertybe. Visų europiečių vardu dėkoju jums už tai ir linkiu sėkmės per ateinančius dvidešimt metų!

Netikslus vertimas skelbtas: „Lietuvos žinios“, 2010 03 19, Nr. 62.

Kalba per Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dvidešimtmečio minėjimą Europos Parlamente

/Versta iš anglų kalbos/

Briuselis, 2010 03 17

Jūsų Ekscelencijos Prezidentai ir ambasadoriai,
brangieji svečiai, kolegos parlamentarai,
ponios ir ponai,

Prieš dvidešimt metų mano tėvynė Lietuva žengė ryžtingą žingsnį taikaus išsilaisvinimo iš ilgos sovietų nelaisvės kelyje. Dvejus metus prieš šį išsilaisvinimą įkurtas Lietuvos Sąjūdis, reformų judėjimas už demokratiją ir nepriklausomybę, vadovavo politinei ir moralei kovai už teisę turėti tikrus, demokratiškai išrinktus lietuvių tautos atstovus – europietišką parlamentą, kurį tauta įgalioja pareikšti, kad mūsų ateitis nebeprisilaikys nuo jokio nusikaltėlių „pakto“. Vertėtų čia [Europos Parlamente] pabrėžti, kad mūsų pirmoji ir pagrindinė užduotis buvo tikras ir efektyvus parlamentarizmas.

Mus palaikė daugybė Lietuvos žmonių, norinčių nepriklausomybės. Surengėme konkurencingus, laisvus ir teisingus rinkimus į naująją Lietuvos parlamentą. Laimėjome didžiulę rinkimų pergalę. Parlamentas tapo aukščiausia nacionaline valdžia, galinčia nuspręsti ir paskelbti kažką stebuklinga – *Lituania Restituta*, nepaisančią vis dar okupuojančios sovietų kariuomenės *force majeure* ir neprašančią okupantės leidimo.

Michailas Gorbačiovas, paskutinis SSRS vadovas, nepripažino mūsų teisės į nacionalinę laisvę, o jo komanda rezgė grasinimus ir spąstus. Ačiū Dievui, dar ne tankus, ligi 1991 metų. Privalėjome veikti greitai ir neturėdami kito pasirinkimo, kaip tik tapti *enfant terrible** ir mesti iššūkį žlungančiai blogio imperijai. Tam tikra prasme, turėjome mesti iššūkį ir Vakarams.

---

* Blogas, blogo elgesio vaikas (pranc.).

Taip atėjo 1990 m. kovo 11-oji. Mūsų teisėtas ir įgaliotas parlamentas priėmė konstitucinių aktų rinkinį: dėl tautos teisių atgavimo ir pradėdamo suverenių galių įgyvendinimo, kol visiškai kontroliuosime savo sienas; dėl 1940 m. svetimos jėgos panaikintos Lietuvos valstybės, kuri dabar reikalauja savo teisėtos vietos laisvų tautų šeimoje, juridinio tęstinumo. Toks buvo ir pirmasis laisvos Lietuvos laiškas pasauliui. Antrasis laiškas buvo draugiškai ištiesta ranka kaimyninei SSRS ir jos prezidentui, Jo Ekselencijai ponui Gorbačiovui. Pastarojo pirmoji reakcija buvo: „Niekada!“.

Paramos sulaukėme iš JAV, Prancūzijos, Kanados, Islandijos, Lenkijos, Čekoslovakijos (Vaclavo Havelo) vyriausybių ir parlamentų... Citatos ir tolimesnių įvykių vardijimas, norint visus prisiminti, užimtų pernelyg daug laiko.

Praėjo dvidešimt metų. Neseniai Lietuvoje, ypač Vilniuje, šventėme tą istorinį prisikėlimą, už kurį sumokėta kančiomis ir krauju, ir džiaugėmės viešėjusiais šešių valstybių vadovais, kitais žymiais žmonėmis. Reikšmingiausius sveikinimus gavome iš JAV Prezidento Barako Obamos, o šiek tiek anksčiau – ir iš Rusijos Prezidento Dmitrijaus Medvedevo*. Prieš dešimt metų, dešimtmečio proga Jungtinių Valstijų pagyrimas už Lietuvos ryžtą ir sveikinimai dėl [tiksliai formuluoto] „nepriklausomybės atkūrimo“ bei „pagrindinio vaidmens, išardant buvusiąją Sovietų Sąjungą“, galėjo skambėti baugiai. Kaip žinote, beveik tuo pačiu metu, 2000 m., kai kas manė**, kad SSRS suirimas yra baisiausia pasaulio tragedija. Todėl nūnai Rusijos Prezidento atsiųsti sveikinimai reiškia, kad Lietuvai atleista.

Vertėtų prisiminti keletą pagrindinių dalykų, žvelgiant iš pusiau politinio taško ir 20 metų perspektyvos. Baugštus ir sustingęs protas nėra geresnis atvejis už kūrybišką ir laisvą. „Stabilumas“ prisitaikant ir pataikaujant, taikstantis su senais ir naujais nusikaltimais, nėra geriau už „destabilizuojantį“ tiesos ir teisingumo ieškojimą. Reikia atnaujinti Žemės

---

* Žr. šios kn. p. 140. D. Medvedevo sveikinimas buvo atsiųstas iš anksto, kartu su padėka už Lietuvos prezidentės Dalios Grybauskaitės kvietimą dalyvauti Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo 20-mečio minėjime.

** V.Putinas.

veidą, kaip teigia Šventasis Raštas. Tada, prieš 20 metų, kažkas europietiška nutiko Lietuvoje, ir tai buvo mūsų indėlis inicijuojant didžiulės aplinkinės erdvės atnaujinimą.

Ačiū už Jūsų dėmesį.

„Graži tu mano brangi tėvyne...“

Priedas:

Kovo 11-osios aktų planavimas ir projektai

Planai

*Aktų sąrašas:**

1. Deklaracija dėl Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatų įgaliojimų.
2. Įstatymas dėl valstybės pavadinimo ir herbo.
3. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Aktas dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo.
4. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl 1938 metų gegužės 12 dienos Lietuvos Konstitucijos galiojimo atstatymo.
5. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio įstatymo.

Aktų planavimas

*III etapas***

1. Deklaracijos, skelbiančios, kad teisėtai išrinkti balsavimo teisę turinčių Lietuvos gyventojų atstovai, reikšdami tautos suvereninę galią, skelbia:

- kad 1940 m. Seimo rinkimai buvo neteisėti;***
- kad 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos valstybės aktas niekada nebuvo panaikintas; jis turi pilną galią ir yra aukščiausiasis Lietuvos valstybės konstitucinis įstatymas;

---

* Aktai parodomi ta eilės tvarka ir tais pavadinimais, kaip jie buvo priimti 1990 m. kovo 11 dieną. – Žr. toliau, Aktų projektai, naudojant šią 1-5 numeraciją.

** Pagal Č.Stankevičiaus platesnį rankraštį, kurį 1990 03 03 pasirašė Č.Stankevičius ir V.Katkus. I ir II etapai pagal jį: organizaciniai struktūriniai naujojo parlamento žingsniai (įgaliojimai, vadovybė, komisijos, Ministras pirmininkas), deklaracijos, LSSR konstitucijos straipsnių keitimai ir panaikinimai.

*** Provizorinė nuostata, kurios tuoj atsisakyta. Nelegitimios struktūros (ji buvo sudaryta okupantės SSRS valia ir patvirtinimu neleidžiant žmonėms jokio pasirinkimo) diskvalifikavimas būtų ją net be reikalo sureikšminęs.

- kad šiuo aktu visiškai atstatomas 1940 m. kitos valstybės prievarta sustabdytų Lietuvos valstybės suverenų galių vykdymas ir jos veikimas;
- kad sudarome Lietuvos valstybės Seimą kaip vienintelį tautos suverenumo vykdytoją;*
  - kad Lietuvos teritorija vieninga ir nedaloma;
  - kad 1938 m. Lietuvos valstybės Konstitucijos kaip aukščiausiojo valstybės įstatymo veikimas atstatomas visoje Lietuvos teritorijoje, išskyrus laikinai sustabdomą 80-ojo straipsnio veikimą.
- 2. (po 8) Priimti Kreipimąsi į pasaulio valstybes.**
- 3. Padaryti 1938 m. Lietuvos valstybės Konstitucijos pakeitimus.
- 4. Priimti nutarimą dėl pasienio apsaugos organizavimo.
- 5. Priimti aktą dėl Lietuvos diplomatinų tarnybų pripažinimo.***
- 6. Priimti Kreipimąsi į tautines mažumas (analogiškai K.Griniaus 1921 m. gruodžio 17 d. deklaracijos tekstui – Žr. „Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos“, p. 493.)****
- 7. Seimo Pirmininko ir prezidiumo rinkimai.
- 8. Vyriausybės formavimas
- 9. Teismų formavimas
- 10. Nutarimas dėl įstatymų galiojimo. *****

Rankraštis gautas iš V.Sinkevičiaus. V.Landsbergio archyvas.

---

* Idėja paskelbti naująją Aukščiausiąją Tarybą iš karto Lietuvos Seimu nebuvo toliau puoselėjama. Kai parlamentas įrodė veikęs kaip Atkuriamasis Seimas, šis vardas buvo jam pripažintas 1996 11 28 Seimo aktu, specialia Deklaracija.

** Kreipimasis į pasaulio tautas buvo priimtas tą pačią 1990 m. kovo 11-ąją, po visų restitucinių aktų ir Laikinojo pagrindinio įstatymo priėmimo.

*** Einant valstybės tęstinumo principu, to neberekėjo daryti, nes būtų atrodę, lyg nelegitimios LSSR valdžios 1940 m. sprendimas jas panaikinti turėjęs kokią nors teisinę reikšmę.

**** Jau pagrindiniu 1990 m. kovo 11-osios aktu dėl valstybės atstatymo buvo garantuotos tautinių bendrijų teisės. Sąvokų pasirinkimą lėmė Sąjūdžio nuostata, kad „bendrija“ implikuoja daugiau semantinės pagarbos, negu „mažuma“. 1990 03 12 Aukščiausioji Taryba priėmė ir atskirą „Kreipimąsi į Lietuvos tautines bendrijas“.

***** Tikriausiai galvota apie veikiančiuosius sovietmečio, nors gal ir apie Pirmosios respublikos įstatymus.

Deklaracijos. Apmatai numatomų parlamento deklaracijų apimčiai ir turiniui.*

1. (*Stankevičius, Katkus*) Savęs apibrėžimas
    - Aneksuotas kraštas
    - Turime aukščiausius įgaliojimus
    - Naudojimasis [esamomis] struktūromis
  2. (*Stankevičius, Katkus*) Deklaracija apie Lietuvos valstybės tęstinumą [ir] atnaujinimą.
  3. (*Landsbergis*) Deklaracija apie 1938 Lietuvos valstybės Konstitucijos galio[jimo] tęstinumą.
  4. (*Landsbergis*) Dėl laikinojo Lietuvos valstybės pagrindinio įstatymo (laikintai stabdant 1938 m. K-ją)
    - Pagalbinės deklaracijos :*
      - Kreipimasis į lietuvių tautą
      - (*Andriukaitis*) Kreipimasis į tautines bendrijas
      - Kreipimasis į TSRS AT dėl gerų santykių
      - (*Landsbergis*) Į pasaulio valstybes
- Prisijungimas prie Vienos konsulinės konvencijos.

*Č.Stankevičiaus rankraštis atiduotas Lietuvos nacionaliniam muziejui.
Kopija – V.Landsbergio archyvas.*

---

* „Deklaracijos“ – kolektyviai projektuotas sąrašas be datos. Tikėtina 1990 03 04-06, galbūt jau atsižvelgus į S.Lozoraičio patarimus. Žr. toliau.

V.Landsbergio klausimas S.Lozoraičiui

Viename dokumente gali būti tokia formuluotė: Lietuvai primestų svetimų valstybės tvarkymo struktūrų panaudojimas nereiškia, jog pripažįstamas jas primetusios valstybės suverenitetas Lietuvai arba tos valstybės įvykdytos aneksijos teisėtumas.

Iš teletipo teksto datuoto 1990 03 05, 14.30 val. Publikuota: V.Landsbergis. Pusbrolis Motiejus. Knyga apie Stasį Lozoraitį iš jo laiškų ir pasisakymų. V., 2003. p. 91–92.

S.Lozoraičio atsakymas V.Landsbergiui

Pasinaudoju bičiulių aparatais ir atsakau, kad numatyta formuluotė man atrodo gera. Ji patvirtina aiškius dalykus, tačiau yra naudinga.

Reiktų numatyti taipgi prisidėjimą prie Helsinkio Baigiamojo Akto principų, prie Vienos diplomatinės Konvencijos ir pažymėti, jog bus respektuojamos visos tarptautinės sutartys sudarytos iki 1940.VI.15.

Be to, pažymėtina, kad pagal Helsinkio susitarimus bus respektuojamos sienos, taipgi priimamos mūsų krašto sienos; naudinga yra priminti, kad mūsų mažumos turės atitinkamas teises. Pasitariau su šeima*, kuri man davė gerų patarimų. Ji, kaip visada, yra atsargiai palanki.

Pusbrolis Motiejus

Teletaiपो pranešimas, datuotas 1990 03 05, 17.08 val.

Publikuota: Pusbrolis Motiejus, p. 92

---

* Šeima – kaip regis, Valstybės departamentas, ten dirbę asmenys, su kuriais S.Lozoraitis aptardavo Lietuvos reikalus. Tarp jų turėjo būti „bičiuliai“ James Swihart, James Hooper, John Zerolis.

V.Landsbergio pastaba sau ir posėdžiui

Priimti Įst[atymų] aktus apie Lietuvos valstybės tęstinumą ir jos pažeistą bei sustabdytą valstybingumo teisių [atstatymą – išbr.] susigrąžinimą.

Iš užrašų knygutės. – Žr. toliau, t.p. dėl datos.

Sąjūdžio 1988-1990 m. platinta karikatūra.

Teisinių aktų planas. Iš Valstybės atstatymo komisijos posėdžio

90.III.6

C.

1. Prieš ją* – pareiškimas apie save.

Atsirib[ojimas] nuo ankstesn[iųjų] AT[arybų] statuso turinio, [kadangi] esame iš esmės nauji.

2. Deklaracija apie Valst[ybės] tęstinumą. 1918 [...]

[A.] Smailys: aktą!

3. Deklar. 1938 Konsti / su skyrių stabd. / „toliau galioja...“ / visoje terit.?
kaip vienintelis teisėtas aukšč[iausias] L[ietuvos] įst[atymas]

4. Įstat[ymas] dėl 1938 K[onstitucijos] laikino stabdymo ir L(R?) Lai-
kino pagr. Valst[ybės] įstatymo.

1938 atstatymas – K. Motieka.** Tuo pačiu Liet. valst[ybėje] veikia tie
okupac[inės] v[aldžios] įstatymai, kurie neprieštar[auja] 1938 (?!)

Faksimilė skelbta: V. Landsbergis. Laisvės byla. V., 1992, p. 8

---

* Prieš tolesnę Deklaraciją, kuri juodraštyje iš pradžių ėjo pirmuoju numeriu.
Taip pirmuoju restitucinių aktų sesijoje tapo Deklaracija dėl Lietuvos TSR
Aukščiausiosios Tarybos deputatų įgaliojimų.

** Matyt, K. Motiekos siūlymas atstatyti 1938 m. Konstituciją.

LAT kreipimaisi:

? į SNO Dekolonizacijos komitetą*

1. Į [lietuvių tautą – *išbr.*] Liet[uvos] žmones

2. Į Lietuvos taut[ines] bendrijas**

3. Į TSRS [*ir prieraišas:*] įsk[aitant] J.Urbšio interpr[etaciją] – TSRS 1989 aktas dėl MRP [=Molotovo-Ribbentropo pakto] jau pasmerkė savo ultimatumus ir sutarčių laužymą.

4. LAT [= Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos] Kreipimasis į pasaulio valstybes [ir tautas – *išbr.*]***

*Iš V.Landsbergio užrašų knygelės.
Faksimilė skelbta: Laisvės byla, p. 11*

---

* Viena papildomų idėjų, todėl pažymėta klaustuku, kurios atsisakyta nutarus eiti tik valstybės juridinio tęstinumo ir restitucijos – deokupacijos keliu.

** Tai Sąjūdžio principinė nuostata – neatstumi Lietuvos kitataučių, kviesti visus į pilietinę visuomenę, pilietinę Lietuvos tautą.

*** Juodraštyje ties šia eilute – inicialai VL reiškę, kad posėdyje šis dokumentas pavestas V.Landsbergiui, ir tame pačiame puslapelyje – būsimu 1990 03 11 Kreipimosi į pasaulio tautas juodraštis.

S.Lozoraitis – Pro-memoria Vytautui Landsbergiui

1990 03 08-10*

Liečia įvairių aktų projektus, gautus iš Vilniaus 1990 03 08.**

Labai trumpas laikas neleidžia įsigilinti į paruoštų dokumentų turinį ir iš jo išplaukiančias pasekmes. Vienaip ar kitaip, juos paskelbus, įvyks stiprus lūžis, revoliucinis aktas. Kitaip ir negali būti. Yra labai svarbu išeiti iš okupanto primestų struktūrų ir galimai greičiau jas pakeisti naujomis. Labai gerai, kad bus pasirūpinta bent trumpam atgaivinti 1938 m. Konstituciją ir tuo būdu pabrėžti, kad nėra kuriama nauja valstybė, o pašalinamos kliūtys vykdyti lietuvių tautos vardu visoje valstybės teritorijoje pilną suverenitetą – nepriklausomai nuo kitų valstybių tvarkyti savo valstybės reikalus.

Paruošti aktų projektai turėtų būti priimti su tam tikra logika. Man atrodo kad sušauktoji „LTSR Aukščiausioji Taryba“ priėmusi projektą nr.1, turėtų tuojau pat pasidaryti Lietuvos Aukščiausioji Taryba. Tuo tikslu prie Deklaracijos (projektas nr. 1) turėtų būti pridėta sakiny: ... ir reikšti tautos suvereninę galią. Tuo tikslu susirinkę tautos atstovai pareiškia, kad vadinamoji „LTSR Aukščiausioji Taryba“ nuo 1990 m. kovo mėn. d. val. vadinsis Lietuvos Aukščiausioji Taryba.

Pasidariusi Lietuvos Aukščiausioji Taryba, ji galės padaryti Nutarimą dėl Lietuvos Valstybės Atstatymo (projektas nr. 3.)***

Šiame projekte siūlyčiau sekančius pakeitimus:

a)“... svetimos jėgos suvaržytas Lietuvos ...“ Vietoje žodžio suvaržytas rašyti sutrukdytas.

---

* S.Lozoraitis parašė šį Pro-memoria visiems Lietuvos diplomatinės tarnybos nariams – jų žiniai, kaip Lietuva eina į Nepriklausomybę, bet ir adresavo savo pastabas bei patarimus V.Landsbergiui pasirašydamas jų korespondencijai būdingu slapyvardžiu. Data čia ir toliau turėtų reikšti – dėl laiko skirtumo, – kad Vilniuje buvo jau 1990 03 09, o iš tikrųjų tekstas ten gautas dar kitos dienos vakare.

** S.Lozoraitis dalykiškai aptaria tik tris atsiųstus projektus – Nr. 1, 3 ir 4, o dar du paminimi kaip galimybė.

*** Šį dokumentą – projektą (tuo pačiu pavadinimu ir numeracija) 1990 m. kovo 9 d. Vilniuje pasirašė V.Landsbergis, R.Ozolas, Č.Stankevičius, K.Lapinskas, E.Klumbys, A.Saudargas, V.Sinkevičius, V.Katkus, V.Andriukaitis. Ligi kovo 11-osios šio pagrindinio akto tekstas buvo toliau tobulinamas.

b) Paskutiniame skyriuje padaryti šitokį pakeitimą: ... TARYBA KAIP SUVERENIŲ GALIŲ REIŠKĖJA SIEKS ĮGYVENDINTI PILNĄ SUVERENITETO GALIŲ VYKDYMĄ.

Priėmus Nutarimo projektą Nr. 3, reiktų eiti prie projekto Nr. 4 (Lietuvos Respublikos įstatymas dėl 1938 m. Konstitucijos). Jame aš siūlyčiau išbraukti skyrių, kuriuo patvirtinamas „LTSR AT“ nutarimas dėl 1939 m. sutarčių, tokiu būdu išvengiama bet kokio pripažinimo „LTSR AT“ aktams ir nutraukiamas bet koks ryšys su sovietine institucija.

Toliau būtų einama prie įstatymo, liečiančio Lietuvos Respublikos pagrindinį įstatymą.

Ir pagaliau galima būtų priimti įstatymą dėl valstybės herbo, pavadinimo ir t.t., jei tas nėra jau išspręsta Lietuvos Respublikos Laikinajame Pagrindiniame įstatyme. Būtų tikslingiau šiuos klausimus įrašyti į Pagrindinį įstatymą.

Atrodo, jog į pirmąjį Aukščiausiosios Tarybos posėdį turi atvykti Liaudies deputatai iš Maskvos. Jie taja proga pareikštų esą Lietuvos delegatai deryboms su Maskva. Man atrodo, kad čia turėtų jau pasireikšti tautos suverenumą vykdanti Aukščiausioji Taryba. Jos uždavinys būtų suteikti Liaudies deputatams atitinkamus įgaliojimus, juose išreiškiant reikiamus rezervus dėl jų dalyvavimo Sovietų Sąjungos institucijos darbuose. Nereikia užmiršti, kad praeityje buvo bandoma šitokį dalyvavimą interpretuoti kaip norą prisidėti prie Sovietų Sąjungos.

P.S. Projekte Nr. 4 (Įstatymas dėl 1938 m. Konstitucijos...) p. 3 kalbama apie Respublikos Prezidento, Seimo ir t.t. funkcijas reglamentuojančių skyrių bei straipsnių galiojimo sustabdymą. Būtų gerai ryšium su tuo išvardinti atitinkamus 1938 m. Konstitucijos straipsnius, kad išvengus net ir mažiausio nesusipratimo.

Motiejus*

Publikuota: Pusbrolis Motiejus, p. 93 – 95.

---

* Jau Vašingtono naktį į 1990 03 11 S.Lozoraitis siuntė V.Landsbergiui papildomą patarimą, veikiau procedūrinį, ragindamas dar „šioje sesijoje“ priimti Laikinąjį pagrindinį įstatymą. AT jį priėmė nedelsdama, tos pačios Vilniaus kovo 11-osios naktį.

Aktų projektai

/1/

Deklaracija dėl deputatų įgaliojimų

Pastabos svarstymui darbo grupėje – „Pareiškimui apie save“

Tautos valia, viešai prabilusi pilietinėse akcijose, virto jos suverenios galios raiška esamų visuomenės ir valstybės institucijų apsisprendimo veiksmuose.

[arba] procese

= per esamas institucijas.

V.Landsbergio užrašų faksimilė kn. Laisvės byla, p. 9

Deklaracija dėl Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatų įgaliojimų

Pirmoji versija su pastaba: tezės. Č.Stankevičiaus rankraštis, datuotas Vilniuje, 1990 02 (klaida) 07, 00.30 val.

Antroji versija su pastaba: Projektas. Mašinarštis (atrodo, V.Landsbergio rašomąja mašinėle) su Č.Stankevičiaus papildymais ir taisymais ranka. Atspausdinta data 1990 03 07; ranka prirašyta: Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas [Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos sekretorius – *išbr.*]

Trečioji versija, mašinarštis su minimaliais taisymais, turintis žymenį: projektas Nr. 1. [Jis toliau teikiamas].

Lietuvių tautos apsisprendimu 1918 m. vasario 16 d. atstatytoji nepriklausoma Lietuvos valstybė, įtvirtinusi save 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliucija ir 1922 m. Lietuvos valstybės konstitucija, tapo pasaulio tautų bendrijos pilnateise nare ir iki 1940 m. birželio 14 d. reiškė tautos suverenią galią per Lietuvos valstybės konstitucines* institucijas.

1940 m. birželio 15 d. smurtu ir agresija [tuometinė – *išbr.*] Tarybų Sąjunga suvaržė tautos suverenią galią ir neteisėtai inkorporavo Lietuvą į TSRS sudėtį.

Nors tauta nepertraukiamai priešinosi, svetima jėga ilgainiui sugriovė Lietuvos valstybės struktūras, pakeisdama jas iš šalies primestomis.

Nuo 1988 m., randantis naujoms galimybėms, tautos atgimimo ir nepriklausomybės sąjūdis pradėjo reikštis atvirai, apimdamas plačiausius visuomeninius sluoksnius. Tautos valia viešai prabilusi pilietinėse akcijose virto jos suvereninės galios raiška per esamas institucijas.

Lietuvai primestų svetimos valstybės struktūrų panaudojimas neturi būti interpretuojamas kaip jas primetusios valstybės suvereniteto lietuvių tautai ir jos teritorijai arba tos valstybės įvykdytos aneksijos teisėtumo** pripažinimas.

---

* Galutiniam AT priimtame tekste: suverenines.

** Galutiniam AT priimtame tekste šis žodis išbrauktas.

1990 m. vasario 24 d. rinkimuose į Lietuvos TSR Aukščiausiąją Tarybą dauguma rinkimų teisę turinčių Lietuvos gyventojų* savo valia suteikė išrinktiems Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatams tautos atstovų mandatą ir prievolę atstatyti Lietuvos valstybę ir reikšti tautos [šis žodis įterptas ranka] suverenią galią (suprema potestas) per šią Aukščiausiąją Tarybą.**

Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas***

Vilnius, 1990 m. kovo d.

Projektą pasirašė:

R.Ozolas

V.Andriukaitis

K.Lapinskas

V.Katkus

A.Saudargas

V.Landsbergis

Č.Stankevičius

Visos versijos gautos kaip kopijos iš Č.Stankevičiaus. Pirmosios versijos dar viena kopija gauta iš V.Sinkevičiaus ir turi jo dabartinį priedą: svarstyta darbo grupėje.

---

* AT priimtame tekste pastarieji šeši žodžiai pakeisti į penkis: rinkimų teisę turintys Lietuvos gyventojai.

** AT priimtame tekste sakinyss pratęstas: kuri nuo 1990 m. kovo 11 d. 18 val. bus vadinama Lietuvos Aukščiausiąja Taryba.

*** 1990 03 11 priimtąjį aktą pasirašė Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos (vienintelį kartą šiuo valstybės titulu – žr. tolesnį aktą) Pirmininkas V.Landsbergis ir Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos Sekretorius L.Sabutis.

Įstatymas dėl valstybės pavadinimo ir herbo

Lietuvos TSR XII šaukimo Aukščiausiosios Tarybos I sesijos Nutarimas

Žengdama į atkuriamą nepriklausomą valstybės gyvenimą, matydama oficialiuose pavadinimuose ir ženkluose nemažas dvasines ir politines reikšmes, jausdamasi įgaliota Lietuvos piliečių – rinkėjų valios,

Aukščiausioji Taryba nutaria:

Vartoti oficialų valstybės pavadinimą „Lietuvos Respublika“, o trumpiau ir sudėtiniuose įstaigų pavadinimuose „Lietuva“, „Lietuvos“.

Žodžiui „Respublika“ turi būti sugrąžintas jo demokratinis turinys.

Toliau vartoti oficialiai susigrąžinamą Lietuvos Respublikos valstybės herbą ir ženklą – „Vytį“.

Visus tolesnius šios Aukščiausiosios Tarybos nutarimus vadinti Lietuvos Respublikos I šaukimo Aukščiausiosios Tarybos nutarimais.

Vilnius, 1990 m. kovo 11 d.

Projektas atspausdintas V.Landsbergio rašomąja mašinėle. V.Landsbergio archyvas.

*Į Nutarimą**

1. Vartoti Konstitucijoje ir visur kitur [valstybės pavadinimą „Lietuvos Respublika“...]

4. Lietuvos TSR Aukščiausios Tarybos pirmininko pareigybę nuo šiol vadinti „Lietuvos Respublikos Aukščiausios Tarybos pirmininko“ pareigybe.

Iš V.Landsbergio užrašų knygelės. Laisvės byla, p. 9

---

* Įstatymas dėl valstybės pavadinimo ir herbo iš pradžių projektuotas kaip nutarimas.

LIETUVOS TARYBŲ SOCIALISTINĖS RESPUBLIKOS ĮSTATYMAS

DĖL VALSTYBĖS PAVADINIMO IR HERBO

Žengdama į atkuriamą nepriklausomą valstybės gyvenimą, matydama oficialiuose pavadinimuose ir ženkluose nemažas dvasines ir politikos reikšmes, jausdamasi įgaliota Lietuvos piliečių - rinkėjų valios, Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Aukščiausioji Taryba n u t a r i a:

1. Konstitucijoje ir kituose įstatymuose vartoti vienintelį oficialų valstybės pavadinimą "Lietuvos Respublika", o trumpiau ir sudėtinuose pavadinimuose - "Lietuva", "Lietuvos".

2. Toliau vartoti oficialų Lietuvos Respublikos valstybės Herbą ir ženklą. Vytį

3. Visus tolesnius šios Aukščiausiosios Tarybos aktus vadinti Lietuvos Respublikos I šaukimo Aukščiausiosios Tarybos aktais.

4. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko pareigybę nuo šiol vadinti "Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko" pareigybę.

5. Šis įstatymas įsigalioja nuo jo priėmimo momento.

valstybinis institucijų ir valdymo organų pavadinimai.

Lietuvos Respublikos
Aukščiausiosios Tarybos
Pirmininkas

Vilnius, 1990 m. kovo d.

*V. Katkus
V. Daukšas
A. Laukšys
V. Andriukaitis
R. Ozolas
L. Lapinskas
C. Stankevičius*

1990. III. 9 d.

Vardas Nr. 2
Projektas (2)

LIETUVOS TARYBŲ SOCIALISTINĖS RESPUBLIKOS
~~ĮSTATYMAS~~

Aukščiausiosios Tarybos
NUTARIMAS

DĖL VALSTYBĖS PAVADINIMO IR HERBO

Žengdama į atkuriamą nepriklausomą valstybės gyvenimą, matydama oficialiuose pavadinimuose ir ženkluose nemažas dvasines ir politikos reikšmes, jausdamasi įgaliota Lietuvos piliečių - rinkėjų valios, Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Aukščiausioji Taryba n u t a r i a:

1. Konstitucijoje ir kituose įstatymuose vartoti vieningą oficialų valstybės pavadinimą "Lietuvos Respublika", o trumpiau ir sudėtinuose pavadinimuose - "Lietuva", "Lietuvos".
2. Toliau vartoti oficialų Lietuvos Respublikos valstybės Herbą ir ženklą - Vytį.
3. Visus tolesnius šios Aukščiausiosios Tarybos aktus vadinti Lietuvos Respublikos I šaukimo Aukščiausiosios Tarybos aktais.
4. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko pareigybę nuo šiol vadinti "Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko" pareigybe.
5. Šis įstatymas įsigalioja nuo jo priėmimo momento.

LIETUVOS RESPUBLIKOS
AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS
PIRMININKAS

Vilnius, 1990 m. kovo d.

V. Landsbergio patvirtas
1990.03.14
(Taisykla)

Projektas V. Landsbergio taisytas jau AT posėdyje. (Prieš pat balsuojant žodis Nutarimas vėl pakeistas Įstatymu.)

Lietuvos Respublikos [išbraukta]*
ĮSTATYMAS
DĖL VALSTYBĖS PAVADINIMO IR HERBO

Žengdama į atkuriamą nepriklausomą valstybės gyvenimą, matydama oficialiuose pavadinimuose ir ženkluose nemažas dvasines ir politikos [galutiniame suredaguotame tekste: politines] reikšmes, jausdamasi įgaliota Lietuvos piliečių – rinkėjų valios,

Lietuvos Aukščiausioji Taryba nutaria:

1. Konstitucijoje ir kituose teisiniuose norminiuose aktuose vartoti vienintelį oficialų valstybės pavadinimą „Lietuvos Respublika“, o trumpiau ir sudėtiniuose pavadinimuose – „Lietuva“, „Lietuvos“.

2. Toliau vartoti oficialų Lietuvos Respublikos valstybės Herbą ir ženklą – Vytį**.

3. Lietuvos Aukščiausiąją Tarybą vadinti „Lietuvos Respublikos Aukščiausiąja Taryba“.

4. Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko pareigybę nuo šiol vadinti „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko“ pareigybe.

5. Visus tolesnius šios Aukščiausiosios Tarybos aktus vadinti Lietuvos Respublikos I [galutiniame suredaguotame tekste: pirmojo] šaukimo Aukščiausiosios Tarybos aktais.

---

* Prieš tai priimtu aktu pakeitus LTSR AT pavadinimą į „Lietuvos Aukščiausioji Taryba“ (žr. 2 dalį ir jos 3, 4 straipsnius), suabejota kaip vadinti šį įstatymą dar tik dabar juo nustatant valstybės pavadinimą.

** „Toliau vartoti“ reiškė valstybės tęstinumą.

6.. Sutinkamai su šio įstatymo pirmuoju straipsniu keičiami valstybinių organų pavadinimai.

7.. Šis įstatymas įsigalioja nuo jo priėmimo momento.

LIETUVOS RESPUBLIKOS
AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS PIRMININKAS
V. LANDSBERGIS

LIETUVOS RESPUBLIKOS
AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS SEKRETORIUS
L.SABUTIS

Vilnius, 1990 m. kovo 11 d.

Mašinėraštis; galutinai atspausdinta, regis, priėmimui Aukščiausiojoje Taryboje, V. Landsbergio rašomąja mašinėle.

Gauta iš V. Sinkevičiaus su jo ano meto informacija paraštėje:

Taisyta 1990.03.12 (1.20 nakties)

V. Landsbergis

L. Sabutis

V. Sinkevičius

Nutarta: išbraukti pirmą eilutę!

V. Landsbergio archyvas

Apie valstybės tęstinumą ir atstatymą

2)*

1918**

1940 sust./aneksija – dab[ar] atstatymas. (1988 – neišsk.)

Liet. terit[orija] vientisa ir nedal[oma], Liet. valst. sienų nekint[amumo] princ[ipas], kaip jis suformuluotas Helsinkio konf. baig[iamajame] Akte.

Toje teritorijoje neveikia (*išbr.* nepripažįstama) jokios kitos valstybės konstitucija.

(2.) Deklaracija apie Lietuvos valstybės tęstinumą

LAT*** iškilmingai skelbia, jog 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės aktas buvo ir tebėra tuo aktu atkurtos (naujausių laikų – *išbr.*) Lietuvos Valstybės (atkūr., buvimo – *išbr.*) pagrindas. Taip šiandien atstatomas lietuvių tautos suverenių galių vykdymas ir Lietuvos valstybės – nepriklausomos demokratinės (valstybės – *išbr.*) respublikos teisinis buvimas laisvųjų pasaulio šalių šeimoje.

LAT sieks (pilnai – *išbr.*) realizuoti visą Valstybės suverenitetą, kuris buvo prievarta sustabdytas 1940 metais.

Lietuvos teritorija yra vientisa ir nedaloma, joje neveikia jokios kitos valstybės konstitucija. Lietuvos valstybė užtikrina žmogaus, piliečio ir tautinių bendrijų teises, pripažįsta sienų nekintamumo principą, kaip jis suformuluotas Helsinkio konferencijos baigiamajame akte.

Vilnius, 1990 m. kovo 11d.****

V.Landsbergio užrašų knygelė. Laisvės byla, p. 12-13

* Apmatai toliau surašytam (2.) Deklaracijos projektui. Abu datuoti, kaip ir atitinkamai numeruotas aktų planas, 1990 03 06. Dokumento projektas po posėdžio buvo atspausdintas V.Landsbergio rašomąja mašinėle – žr. faksimilę p. 190. Netrukus aktas tapo trečiuoju iš eilės ir nebe Deklaracija.

** Ženklas pradėti nuo Vasario 16-osios akto.

*** Lietuvos Aukščiausioji Taryba – tokio pavadinimo institucija atsirado 1990 03 11 18 val. ir egzistavo labai trumpai, ligi nustatant atkurtos valstybės pavadinimą. – Žr. Deklaraciją dėl Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatų įgaliojimų.

**** Data įrašyta avansu – taip turėsią įvykti.

DEKLARACIJA

apie Lietuvos Valstybės tęstinumą

Lietuvos Aukščiausioji Taryba iškilmingai skelbia, jog 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės aktas buvo ir tebėra tuo ~~paktu~~ atkurtos Lietuvos Valstybės su sostine Vilniuje pagrindas. Taip šiandien vėl atstatomas lietuvių tautos suverenių galių vykdymas ir Lietuvos valstybės - nepriklausomos demokratinės respublikos teisinis buvimas laisvųjų pasaulio šalių šeimoje. Lietuvos Aukščiausioji Taryba kaip suverenių galių reiškėja sieks realizuoti visą Valstybės suverenitetą, kuris buvo prievarta sustabdytas 1940 metais.

Lietuvos teritorija yra vientisa ir nedaloma, joje neveikia jokios kitos valstybės konstitucija.

Lietuvos valstybė užtikrina žmogaus, piliečio ir tautinių bendrijų teises, pripažįsta sienų nekintamumo principą, kaip jis suformuluotas Helsinkio konferencijos Baigiamajame Akte.

Vilnius, 1990 m. kovo d.

Aktas
Dėl Lietuvos Valstybės tęstinumo atkūrimo

Tezės [projektas, juodraštis –išbr.]

Lietuvos [TSR –išbr.] Aukščiausioji Taryba reikšdama Tautos valią nutaria ir iškilmingai skelbia, kad yra atstatomas 1940 metais svetimos jėgos suvaržytas Lietuvos valstybės suverenių galių vykdymas.

Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos valstybės atstatymo ir jos nepriklausomybės nutarimas niekad nebuvo panaikintas. Jis turi pilną galią ir yra aukščiausiasis Lietuvos valstybinis konstitucinis įstatymas.

Šio įstatymo galiojimas siejamas su Lietuvos teritorijos vientisumo ir nedalomumo principais bei dabartinių sienų nekintamumo principu, kaip jis suformuluotas Helsinkio pasitarimo baigiamajame akte.

1990 vasario (klaida) 7 d., 1.30 val.

Pasirašė: Č.Stankevičius, V.Katkus, A.Saudargas.

*Č.Stankevičiaus rankraščio kopija,
gauta iš Č.Stankevičiaus. – V.Landsbergio archyvas.*

**LIETUVOS RESPUBLIKOS AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS
NUTARIMAS
DĖL LIETUVOS VALSTYBĖS ATSTATYMO**

Projektas Nr. 3

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, reikšdama Tautos valią, nutaria ir iškilmingai skelbia, kad yra atstatomas 1940 metais svetimos jėgos suvaržytas Lietuvos Valstybės suvereninių galių vykdymas.

Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės aktas ir 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliucija dėl atstatytos Lietuvos demokratinės valstybės niekada nebuvo panaikinti. Jie turi pilną galią ir yra Lietuvos Valstybės konstitucinis pamatas.

Lietuvos teritorija yra vientisa ir nedaloma, joje neveikia jokios kitos valstybės konstitucija.

Lietuvos Valstybė užtikrina žmogaus, piliečio ir tautinių bendrijų teises, pripažįsta sienų nekintamumo principą kaip jis suformuluotas Helsinkio konferencijos Baigiamajame Akte*.

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba kaip suvereninių galių reiškėja sieks realizuoti visą Valstybės suverenitetą.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas
Vilnius, 1990 m. kovo 9 d.**

/Parašai:/

V. Landsbergis

R. Ozolas

Č. Stankevičius

K. Lapinskas

E. Klumbys

A. Saudargas

---

* Sienos, juolab teisėtos sienos, nekeičiamos jėga.

** Mašinaraištyje (tekstas atspausdintas lyg ir V. Landsbergio rašomąja mašinėle) skaitmuo „9“ įrašytas ranka kaip komisijos parašų data.

V. Sinkevičius

V. Katkus

V. Andriukaitis

Mašínraštis su devyniais parašais. Gauta iš V. Sinkevičiaus. – V. Landsbergio archyvas

Č.Stankevičiaus archyve išliko šio mašínraščio dublikatas (kopija suteikta V.Landsbergiui), į kurį Č.Stankevičiaus ranka dar įrašyta visas „1975 m. Europos saugumo ir bendradarbiavimo pasitarimo Helsinkyje“ pavadinimas, iš naujo surinkta septyni pritariančios V.Andriukaičio, V.Landsbergio, R.Ozolo, Č.Stankevičiaus, K.Lapinsko, V.Katkaus, A.Saudargo parašai, ranka užrašyta ta pati „1990 kovo 9 d.“ data.*

---

* Galutinė Akto versija, reikšmingai patobulinta ir papildyta (plg. šios knygos p.39), buvo Aukščiausiosios Tarybos iškilmingai priimta ir paskelbta pasauliui 1990 m. kovo 11 d. vakare.

/4 /

Konstitucijos atkūrimas

Deklaracija apie Valstybės Konstituciją

LAT iškilmingai skelbia, kad Lietuvoje toliau veikia 1938 m. Lietuvos Valstybės Konstitucija kaip vienintelis teisėtas aukščiausias (Respublikos – *išbr.*) Lietuvos įstatymas; jame laikinai stabdomi tie skyriai ir straipsniai, kurie nusako dabar (nesamų – *išbr.*) neveikiančių Respublikos Prezidento, Seimo, Tautos atstovų institucijų, Valstybės Tarybos ir Valstybės kontrolės statusą ir prerogatyvas.

*Iš V.Landsbergio užrašų knygelės. Datuotina 1990 03 06.
Žr. faksimilę: Laisvės byla, p. 10*

*Deklaracija
apie Valstybės Konstituciją*

Lietuvos Aukščiausioji Taryba iškilmingai skelbia, kad Lietuvoje toliau veikia 1938 m. Lietuvos Valstybės Konstitucija kaip vienintelis teisėtas aukščiausias Lietuvos įstatymas; jame laikinai stabdomi tie skyriai ir straipsniai, kurie nusako dabar neveikiančių Respublikos Prezidento, Seimo, Tautos atstovų institucijų, Valstybės Tarybos ir Valstybės kontrolės statusą bei prerogatyvas.

Vilnius,
1990 m. kovo d.

*Projektas V. Landsbergio atspausdintas nuosava rašomąja mašinėle.
V. Landsbergio archyvas*

Č.Stankevičiaus archyve išliko šio trumpo projekto dublikatas (dabar suteiktas V.Landsbergiui), subraukytas, tad ano meto darbo grupės atmestas pasilaikant tik tris paskutines eilutes naudingas kitam ilgesniam įstatymui. – V.Landsbergio archyvas.

Lietuvos Respublikos Įstatymas dėl 1938 metų gegužės 12 dienos Lietuvos Konstitucijos atstatymo

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba,

– patvirtindama* Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. vasario 7 d. nutarimą „Dėl 1939 metų Vokietijos – TSRS sutarčių ir jų pasekmių Lietuvai likvidavimo“,

– konstatuodama, kad 1938 m. gegužės 12 d. Lietuvos Konstitucijos galiojimas buvo neteisėtai sustabdytas [tuometinei – *išbr.*] TSR Sąjungai 1940 m. birželio 15 d. įvykdžius agresiją prieš nepriklausomą Lietuvos valstybę ir ją aneksavus,

– laikydama 1940 m. liepos 21 d.** Liaudies Seimą svetimos valstybės valios reiškimo įrankiu [*ankstesnė versija: vykdytoju*], o jo nutarimus neteisėtais,

– siekdama atstatyti pažeistas tautos ir Lietuvos valstybės suverenias teises,

nutaria:

1. Nutraukti 1978 m. balandžio 20 d. Lietuvos TSR Konstitucijos (Pagrindinio įstatymo) galiojimą.

2. [Pareikšti, kad – *išbr.*] Nutraukti 1977 m. spalio 7 d. TSRS Konstitucijos (Pagrindinio įstatymo), taip pat TSRS ir sąjunginių respublikų įstatymų pagrindų [galiojimą – *išbr.*] taikymą Lietuvos Respublikos teritorijoje.***

3. Atnaujinti 1938 metų gegužės 12 dienos Lietuvos Konstitucijos [galiojimą – *išbr.*] veikimą visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje, sustabdant tų skyrių ir straipsnių, kurie reglamentuoja Respublikos Prezidento, Seimo, Valstybės Tarybos ir Valstybės kontrolės statusą, [veikimą – *išbr.*] galiojimą.

---

* S.Lozoraitis paskutinę dieną siūlė išbraukti visą šią pastraipą, tad bent pirmasis žodis buvo pakeistas į „atsižvelgdama“.

** Čia būtų derėję įterpti „primestą“.

*** Galutinėje priimtoje AT redakcijoje vėl be reikalo sujaukta nutraukiant konstitucijos ir „kitų TSRS įstatymų galiojimą“, nors jau pagrindinis Nepriklausomybės atkūrimo aktas nustatė, kad Lietuvoje „neveikia jokios kitos valstybės konstitucija“.

4. Nustatyti, kad 1938 m. gegužės 12 d. Lietuvos Konstitucijos [galiojimo atstatymo – *išbr.*] veikimo atnaujinimas* nieko neįpareigoja vykdyti turtines ir finansines prievoles fiziniams ir juridiniams asmenims, kylančias iš Lietuvos Respublikoje galiojusių įstatymų.

5. Šis įstatymas įsigalioja [*galutinėje versijoje*: – galioja] nuo jo priėmimo momento.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas
Vilnius, 1990 m. kovo d.

[Ranka:] *Autoriai:*

K.Lapinskas (parašas)

V.Sinkevičius (parašas)

Atskirai apačioje *Č.Stankevičiaus* parašas ir data 1990 kovo 9 d.

Du artimi kiti tekstai (mašininraštis, taisymai ranka), kopijos gautos iš Č.Stankevičiaus. – V.Landsbergio archyvas

---

* Vėliau vėl perdirbta ir priimta taip: „galiojimo atstatymas pats savaime neatkuria Lietuvos Respublikoje iki 1940 m. birželio 15 d. veikusią įstatymų“.

Į Laikinąją Konstituciją

4. /įstat./^{*} Dėl Laikinosios konstitucijos (kt.)

Kadangi 1938 m. L[ietuvos] Konstituciją būtina pritaikyti pakitusioms dabarties gyvenimo sąlygoms, jos veikimas laikinai stabdomas; pereinamam laikotarpiui įvedamas Laikinas pagr. Valst[ybės] įstatymas^{**}

Iš V.Landsbergio užrašų knygelės. 1990 03 06. Žr. faksimilę kn. Laisvės byla p. 8.

---

^{*} Tai čia pat Valstybės atstatymo komisijai surašyto dokumento „C“ ketvirtojo punkto pakaitalas ir atskleidimas. – Žr. šios kn. p. 177 ir dabar tolesnius projektus žymėtus ketvirtuoju numeriu.

^{**} Galutiniuose dokumentuose neliko jokio pereinamojo laikotarpio, juolab tokia prasme kaip manevravo estai ir latviai.

4. Įstatymas dėl (Lietuvos konstitucijos – *išbr.*; Laikinojo pagr. įstatymo – *išbr.*) teisinių Valstybės gyv[enimo] pagrindų.

Kadangi...

Jo tekstas pridedamas.

? (*ir išbraukta*: Jis galioja tol, kol bus parengta ir priimta nauja Lietuvos Valstybės Konstitucijos redakcija).*

(4.) Įstatymas dėl teisinių Valstybės gyvenimo pagrindų

Kadangi 1938 m. Lietuvos Konstituciją būtina pritaikyti pakitusioms dabarties sąlygoms, jos veikimas laikinai stabdomas. Pereinamajam laikotarpiui** įvedamas Lietuvos respublikos Laikinas pagrindinis įstatymas. Jo tekstas pridedamas. Lietuvoje toliau veikia įstatymai***, kurių turinys neprieštarauja Laikinam pagrindiniam įstatymui.

Iš V.Landsbergio užrašų knygelės. Žr. kn. Laisvės byla p. 10, 14

---

* Tai apmatai toliau surašytam Įstatymo dėl teisinių Valstybės gyvenimo pagrindų projektui.

** Galutiniame 1990 03 11 priimto įstatymo tekste „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“ šios aptarinėtos, tačiau dviprasinės sąvokos nėra.

*** Ši samprata būtų leidusi ryžtingiau taikyti nemaža Pirmosios Respublikos įstatymų, ne tik sovietinius, bet vėliau susilpninta į „galioja tie iki šiol veikę Lietuvoje įstatymai“.

ĮSTATYMAS

Dėl teisinių Valstybės gyvenimo pagrindų

Kadangi 1938 m. Lietuvos Konstituciją būtina pritaikyti prie pakitusių dabarties gyvenimo sąlygų, jos veikimas Lietuvos teritorijoje laikinai stabdomas. Pereinamajam laikotarpiui įvedamas Lietuvos Respublikos Laikinas pagrindinis įstatymas. /Jo tekstas pridedamas/.

Lietuvoje toliau veikia įstatymai, kurių turinys neprieštaruja Laikinam pagrindiniam įstatymui.*

Vilnius, 1990 m. kovo d.

*Projektas V. Landsbergio atspausdintas nuosava
rašomąja mašinėle. – V. Landsbergio archyvas*

---

* Žr. ankstesnę išnašą.

*Lietuvos Respublikos Įstatymas dėl Lietuvos Respublikos
Laikinojo Pagrindinio įstatymo*

Projektas (5)

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, atsižvelgdama į būtinybę suderinti atstatytos 1938 m. gegužės 12 d. Lietuvos Konstitucijos nuostatas su pakitusiaisiais politiniais, ekonominiais ir kitais visuomeniniais santykiais, nutaria:

1. Laikinais sustabdyti 1938 m. Lietuvos Konstitucijos galiojimą.*
2. Patvirtinti Lietuvos Respublikos Laikinąjį Pagrindinį įstatymą.**
3. Šis įstatymas įsigalioja nuo jo priėmimo momento.***

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Tarybos Pirmininkas
Vilnius, 1990 m. kovo d.

Mašinėraštis; kopija gauta iš Č.Stankevičiaus. – V.Landsbergio archyvas.

---

* Galutinėje redakcijoje tiesiog: sustabdyti.

** Vis dėlto jis paskelbtas ne kaip patvirtintas ir „pridedamas“, o kaip atskiras AT priimtas teisės aktas pasirašytas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko V.Landsbergio Vilniuje 1990 m. kovo 11 d. – Žr. publikaciją „Komjaunimo tiesa“, 1990 03 13; kn. Lietuvos Respublikos svarbiausių dokumentų rinkinys. 1990 kovo 11 d. – 1990 m. gegužės 11 d. „Mintis“, V., 1990, p.10-32.

*** Į galutinę AT priimtą ir skelbiamą šio įstatymo redakciją buvo įterptas svarbus kitas trečias straipsnis: „Nustatyti, kad Lietuvos Respublikoje galioja tie iki šiol veikę Lietuvoje įstatymai bei kiti teisės aktai, kurie neprieštarauja Lietuvos Respublikos Laikinajam Pagrindiniam Įstatymui“. Jis imtas iš V.Landsbergio ankstesnio projekto – Žr. Įstatymas dėl teisinių Valstybės gyvenimo pagrindų (p.200-201).

KOVO VIENUOLIKTOJI

**PRIEŠ DVIDEŠIMT
IR ŠIANDIEN**

2010 06 22. 12,75 sp. l.
Išleido ir spausdino UAB „Baltijos kopija“,
Kareivių g. 13b, LT-09109 Vilnius